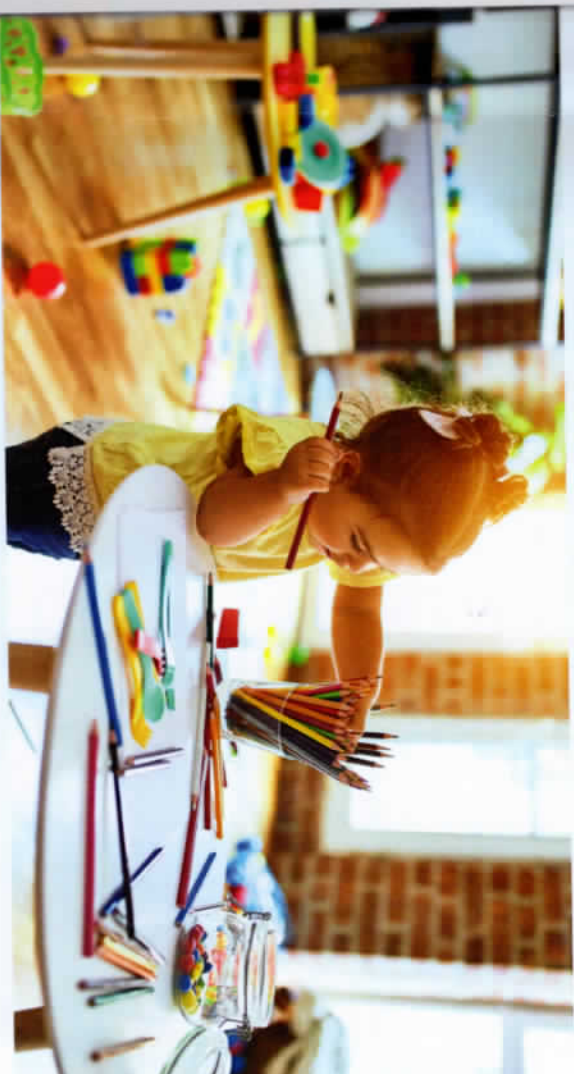

SH.I.BOTIROVA, M.S.ACHILOVA

MAKTABGACHA TA'LIMDA TASVIRIY FAOLIYAT

Книга должна быть
возвращена не позже
указанного здесь срока

Количество предельных
выдач _____

--	--

О'ЗBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TAILIM VAZIRLIGI

CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

SH.I.BOTIROVA, M.S.ACHILOVA

MAKTABGACHA TA'LIMDA TASVIRIY FAOLİYAT

O'quv qo'llanma

«BOOK TRADE 2022»
TOSHKENT – 2022

UO.K: 91.31(075.8)
K BK: 65.04ya73

Sh.I.Botirova, M.S.Achilova

Maktabgacha ta'limda tasviriy faoliyat. O'quv qo'llanma.
– Toshkent. 2022. – 112 b.

Mazkur o'quv qo'llanma "Maktabgacha ta'limda tasviriy faoliyat" fani o'quv dasturi doirasida yaratilgan bo'lib, berilayotgan mavzular maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun tarbiyachilarni tayyorlash, bakalavriat ta'lim yo'nalishi o'quv rejasida asosida shakllantirilgan, talabalarda maktabgacha ta'lim tashkilotida tarbiyalanuvchilarni tasviriy faoliyatini tashkil etishga oid kasb mahoratini, o'quv-uslubiy faoliyatini yuksaltirish bilan bog'liq kompetentsiyalarini rivojlantiradi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilarining kasbga tayyorlash yo'nalishining o'ziga xos xususiyatlari hamda dolzarb masalalaridan kelib chiqqan holda, dasturda talabalarning tasviriy faoliyat doirasidagi bilim, ko'nikma, malaka hamda kompetentsiyalariga qo'yiladigan talablar takomillashiriladi.

"Maktabgacha ta'limda tasviriy faoliyat" nomli o'quv qo'llanma tasviriy faoliyatga o'rgatishning turlari, metod va usullarini bilish va qo'llash, maktabgacha yoshdagi bolalarni tasviriy qobiliyati va ijodkorligini rivojlantirish, maktabgacha yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyatni shakllantirishning zamonaviy texnologiyalaridan foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirishdan iborat.

Ushbu o'quv qo'llanma nazariy mashg'ulotlarda Maktabgacha ta'limda tasviriy faoliyatni tashkil etish mazmuniga oid ma'lumotlar beriladi.

Taqrizchilar:

S. Matchonov – ChDPU, pedagogika fanlari doktori, professor

Q. Qodirov – Ajmiyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti professori, pedagogika fanlari doktori (DSc)

ISBN 978-9943-8821-3-3

MAKTABGACHA TA'LIMDA TASVIRIY FAOLIYAT FANINING PREDMETI, MAQSADI, VAZIFALARI VA HOSIQA FANLAR BILAN BOG'LIQLIGI

MAVZU: MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI HAR TOMONLAMA RIVOJLANTIRISHDA TASVIRIY FAOLIYATNING AHAMIYATI.

REJA:

1. Tasviriy faoliyat turlari
2. Bolalarni har tomonlamma rivojlantirishda tasviriy faoliyatning ahamiyati
3. Tasviriy faoliyat turlarining bog'liqligi

Tayanch so'zlar: qog'oz, bo'r, bo'yoglar, tahlil, sintez, taqqoslash, umumlashtirish, ularning o'ziga xos sifatlari, shakli, rangi bilan, katta-kichikligi bilan tanishadilar, ularning farqini, o'xshashligini aniqlaydilar, bu esa bolalarni sensor tarbiyalashga, ko'rgazmali, obrazli fikr yuritish, qiziqchilik, fikrlash, xayol, estetik his-tuyg'u, badiiy did, Shu bilan birga, axloqiy sifatlari, mehnat qilish xohishi va ko'nikmasi, boshlangan ishlarni oqibiga yetkazish.

Ma'm chizish, loydan buyumlar yasash va applikasiya — bu tasviriy faoliyat turlari bo'lib, ularning asosiy vazifasi tevarak-atrofni obrazli aks ettirish hisoblanadi. Masalan, yozuvchining she'ri va rassomning asari. Tasviriy faoliyat maktab yoshidagi bolalarni har tomonlamma tarbiyalashda katta ahamiyatga egadir. Tasviriy faoliyat bolalarni ongini tomonidan tarbiyalashda katta ahamiyat kasb etadi. Birtorta predmetni e'tibor yoki yasash uchun albatta u bilan oldindan tanishish yoki kuzatib e'tibor, uning shakli, katta-kichikligini, qismlarining joylashishi, rangini bilish kerak bo'ladi. Bu jarayonda ko'rish, sezish, qo'l harakatlari tashvish etmay qolmaydi. Bolalar predmet va hodisalarni kuzatish va ko'rib e'tibor jarayonida predmetni katta-kichik guruhlarga bo'lib, uning shaklini o'zgartirib, rangini turli-tumanligi bilan tasvirlaydilar. Shuningdek, tasviriy faoliyat jarayonida bolalar turli xil material (qog'oz, bo'r, bo'yoglar) bilan ularning o'ziga xos xususiyatlari, ular bilan ishlash texnikasi bilan tanishadilar, bu esa bolalarning aqlan o'sishiga sabab bo'ladi. Tasviriy faoliyat jarayonida bolalarda fikr

yuritish operatsiyalari (tahlil, sintez, taqqoslash umumlashtirish)ning rivojlanishiga imkon beradi, bu, o'z navbatida, bolalarning oqilona o'sishiga olib keladi. Bu jarayonda bolalarning nutqi rivojlanadi. Sensor tarbiyani amalga oshirishda tasviriy faoliyatning ahamiyati katta. Chunki bolalar predmetlar bilan uzviy bog'lanadilar, ularning o'ziga xos sifatari, shakli, rangi bilan, katta-kichikligi bilan tanishadilar, ularning farqini, o'xshashligini aniqlaydilar, bu esa bolalarni sensor tarbiyalashga, ko'rgazmali, obrazli fikr yuritishga imkon beradi. Tasviriy faoliyat bolalarni axloqiy jihatdan tarbiyalaydi. Chunki bolalar o'z ishlarida bizning hayotimizda, jamiyada bo'layotgan voqea-hodisalarni aks ettiradilar, ularan mamnun bo'ladi, hayajonlanadilar.

Tasviriy faoliyat jarayonida bolalarda irodaning sifat-lari - boshlagan ishni oxiriga yetkazish, oldiga maqsad qo'yib, o'shani bajarishga tomon intilish, o'qiyinchiliklarni yengish, o'z qalariga yordamlashish kabi xususiyatlar tarbiyalanadi. Jamoa ishini yaratish jarayonida bolalarga bir-biriga yordam, kelishib ish-

lash kabi sifatlar tarbiyalanadi. Bolalarda, isni baholash jarayonida, bolalarni o'z o'zlarining ishga nisbatan real munosabatlarda bo'lish, to'g'ri baholash, o'z ishidan va o'z o'zlarining ishidan xursand bo'lish kabi axloqiy sifatlar tarbiyalanadi. Tasviriy faoliyat bu bolalarni o'z oldiga qo'ygan maqsadlarini bajarishda tinmay mehnat qilishga undovchi faoliyat hisoblanadi. Bolalarda mehnat ko'nikmalarini o'stirish, tarbiyalash kerak, faqat navbatchilik orqali ba'zi bolalarda emas, balki, har bir bolada. Tasviriy faoliyat bolalarga estetik tarbiya berishning asosiy vositasi hisoblanadi. Har bir predmetning katta-kichikligini, rangini, shaklini, fazoda joylashishini ajratish, bu estetik sezgining bo'laklari hisoblanadi. Bolalarda estetik sezgining rivojlanishi — bu rangi, ritmi, proporsiyani chuqurroq sezish bilan bog'liqdir. Bolalar rangni, shakl-ni, uning xilma-xilligini sezsa yoki his etsa, u Shunchalik ranglar aralashmasining xilma-xilligidan zavq oladi, bahramand bo'ladi. Bolalarda estetik sezgining rivojlanishi, ularni predmetga va uning ba'zi sifat-lariga nisbatan estetik baho berishga o'rganadilar. Ular tasviriy san'at

amallarini ta'sminlashga, ularga nisbatan his-tuyg'uni, munosabatlarni tarbiyalaydi. Tasviriy faoliyat bolalarda badiiy-ijodiy o'stirishda muhim rol egallaydi. Bolalarning badiiy ijodiy o'sishi bu obrazli fikr yuritish, estetik idrok etishni va obraz yaratishda zarur bo'lgan malaka, ko'nik-malarini egallash hisoblanadi. Masalan, tabiatga yoki istirohat bog'iga sayr, kuz faslida sayohat uyushtirish. Tarbiyachi bolalarni predmet yoki tevarak-atrofdan kuzatishda paydo bo'luvchi estetik his-tuyg'u orqali, te-varak-atrofga, kishilar mehnatiga to'g'ri baho berish, vatanga nisbatan muhabbat kabi sifatlarini tarbiyalash mumkin. Bolalarni o'z ishini yana ham ochroq va yaxshi bajarish, boshqalarga yodadigan, ularni ko'rgan-da qaynagan qilib yaratish bu badiiy, axloqiy tarbiyalashning asosiy vazifasi hisoblanadi.

Maktabga bolalarni tayyorlashda tasviriy faoliyat katta ahamiyat kasb etadi. Rasm, loy, qurish materiallari bo'yicha bilim, malakalarini egallash maktabda tasviriy faoliyat darslari va mehnat darslarini muvaffaqiyatli egallashlariga asos bo'ladi. Ularni o'z quv faoliyatiga tayyorlaydi: pedagogni tinglashga, uning ko'rsatmalarini bajarishga o'rgatadi. Oldiga qo'yilgan vazifani hal etishda, uning asosiy va muhim hal etish yo'llarini izlab topish bu o'z quv faoliyatining asosiy savobchilardan biridir. Tasviriy faoliyat jarayonida o'z ishini nazorat qilib borish, maktabda vazifalarni bajarishda ham rol o'ynaydi. Shuningdek, bola tasviriy faoliyat jarayonida psixologik jihatdan ham tayyorlanib boradi. Maktabda qiziqishga xohish, yangiliklarni bilishga intilish, maqsad sari intilish, tartibli holda Shug'ullanish va Shu kabilar. Shunday qilib, tasviriy faoliyat jarayonida olgan malakalar bolalarni maktab hayotiga tezda kirishib ketishiga asos bo'ladi.

Tasviriy faoliyatning boshqa faoliyatlari bilan o'zaro bog'liqligi Tasviriy faoliyat — bolalar bilan olib boriladigan ta'lim-tarbiyaviy ishning qismi sifatida. Maktabgacha ta'lim muassasasida tasviriy faoliyat bolalar bilan olib boriladigan butun ta'lim-tarbiyaviy ishning bir qismi hisoblanadi. Shu sababli u xilma-xil faoliyat va mashg'ulotlar turli turli bog'liq bo'lishi muhimdir. Bunga bola tasviriy faoliyatining amaklarning o'zi imkoniyat yaratadi. Rasm, loy, qirgib yopishtirish ishlarida bolalar o'zlarining tevarak-atrofidagi narsa hodisalar, badiiy asarlar, qo'shiqlardan olgan taassurotni aks ettiradilar. Rasm, loy, qirgib yopishtirish va qurish — yasash ishlarining boshqa mashg'ulotlari va faoliyat turli turli bilan bog'liqligi bolalar bilan olib boriladigan ta'lim-

tarbiyaviy ishning samarasini, bolalarning turli mashg'ulotlarga qiziqishni oshiradi.

Maktabgacha ta'lim muassasasidagi tarbiyaviy ish bolalarning har tomonlama rivojlanishi, ularda turli qobiliyatlarining shakllanishi uchun xizmat qiladi. Barcha faoliyat turlarining bog'liqligi bolalarda kuzatuvchanlik, qiziquvchanlik, fikrlash, xayol, estetik his-tuyg'u, badiiy did. Shu bilan birga, axloqiy sifatlar, mehnat qilish xohishi va ko'nikmasi, boshlangan ishini oxiriga yetkazish, qiyinchiliklarni yengish hissining rivojlanishiga imkoniyat yaratadi. Bolalar bilan tasviriy san'at mashg'ulotlarida o'tkaziladigan suhbat ularda rasm chizishga, loydan buyum yasashga qiziqishlarini uyg'otishi zarur.

O'tayotgan jarayon bilan bog'liq bo'lmagan yuzaki talablar bolalarning ijodiy emotsiyalarini so'ndiradi. Tasviriy faoliyat mashg'ulotlari jonli, emosional, ertakli surprizli elementlar bilan o'tilishi lozim. Ta'lim jarayonini bolalar sezmaydigan, yengil qilib o'tkazish maqsadga muvofiqdir. Tasviriy faoliyatning boshqa faoliyatlardan — o'yin, badiiy o'qish va hikoya qilish, musiq va hokazo bilan bog'liqligini sistemali olib borish kerak. Dastavval rasm, loy qirgib yopishtirish mashg'ulotlarining o'zaro bog'liqligini ta'minlash zarur. Bu bolalarning estetik tarbiyasiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Bolalarning tasviriy faoliyatlarini rivojlantirish vazifalari

Tasviriy faoliyat mashg'ulotlari boshqa ta'lim-tarbiyaviy ish bo'limlarining vazifalari bilan chambarchas bog'liq. Mashg'ulot o'tishda tarbiyachi bolalarning boshqa faoliyatlarida olgan bilimlariga ham tayanadi. Bolalar tasvirlamoqchi bo'lgan predmet haqida tasavvurga ega bo'lsalar, rasm, loy, applikatsiya ishlarida samarali natijalarga erishish mumkin.

Tasviriy faoliyat turlari bolalar o'yini bilan ham bog'liq bo'ladi. O'yin bola hayotida katta o'ringa egallaydi. Maktabgacha ta'lim muassasasidagi turli xil - mazmunli-rolli, dramalashtirish, didaktik va harakatlil o'yinlar o'tkaziladi.

Har qanday o'yin bolaga zavq bag'ishlaydi. Shunday ekan, tasviriy faoliyat ham o'yin bilan bog'lab borilsa, u bolalarga qiziqarli va yuqimli

bo'ladi va emosional holatni uyg'otadi, bu esa bolalar ishlarining sifatiga yaxshi ta'sir etadi. Mashg'ulotlarda o'yinli holatlarni tashkil etish yaxshi natijalar beradi. Bolalar bunday mashg'ulotlarda erkin harakat qiladilar. O'yin usuli barcha guruhlarda qo'llaniladi. Bu usul yordamida yengil, qiziqqin muhit yaratadi. Bolalarning mashg'ulotga qiziqishi ortadi, tasviriy faoliyatida ko'nikma va malakalarga ega bo'ladi. O'yin shalida o'lingan mashg'ulot bolalar e'tiborini qamrab oladi, ularning estetik, axloqiy jihatdan tarbiyalanishlariga yaxshi ta'sir ko'rsatadi.

Rasm, loy, qirgib yopishtirish o'yinchoq orqali o'yin bilan bog'langan bo'ladi. O'yinchoqni chizish, yasash, qirgib-yopishtirish barcha yosh guruh bolalarida zavq uyg'otadi, o'yinchoqlarni tasvirlash bo'yicha mashg'ulotlar yil davomida bir necha bor o'tkazilishi mumkin.

Lekin ularning shakli turlicha bo'lishi zarur. Bolaning hayotida mazmunli-rolli o'yinlar muhim o'rin egallaydi. Shuning uchun tasviriy faoliyatning o'yin bilan bog'lanishi bolalar tarbiyasida katta ahamiyatga ega. Mazmunli-rolli o'yinlarni mashg'ulot mazmuniga kiritish bolalarning tasvirlash faoliyatiga qiziqishini, bajarayotgan ishining sifatini yaxshilaydi.

O'yinning bo'lishi: o'yin obrazlarning tasviri, quruq rasm chizish, loydan yasash, qirgib yopishtirish ishlaridan ko'ra, bolalar uchun qiziqarliroq. Bolaning kechinmalariga o'yin bo'yocq beradi. Bola o'z o'yinli rasmlarining to'la va yorqin ifodalanishiga intiladi. Tarbiyachi esa bolaga bunda yordam berishi kerak. Rasm, loy, qirgib yopishtirish bilan dramalashtirib, o'yinlarini uyg'unlashtirib olib borish, bolalarni har tomonlama rivojlantirishdek vazifani amalga oshirishga katta imkoniyat yaratadi. Dramalashtirish o'yinlari uchun ko'pgina narsalarni bolalarning o'zlari yasashlari mumkin: dekoratsiya yoki uning qismlari kostum detallari, maskalar. Tarbiyachining rasm, qirgib-yopishtirish mashg'ulotida bolalarga o'ynagan o'yinlarining tasviriy to'plashiga imkon berish, ularda tasviriy faoliyatga jonli qiziqishini uyg'otadi. Tasviriy faoliyatning dramalashtirish o'yini bilan birlashtirib olib borish o'ra guruhdan boshlanadi. Rasm, loy, qirgib yopishtirish mashg'ulotlarida bolalarga qahramonlar obrazlarini ifodalab berish vazifasi topshiriladi. O'ynagan harakatlil o'yinlarining tasviriy taklifi bolalarda zavq uyg'otadi. Bu o'yinlarning mazmunini faqatgina rasmda emas, balki qirgib yopishtirish bilan ham oson tasvirlash mumkin. Didaktik o'yinlar jarayonida bolalar predmetning belgilarini,

rangi, shakli, tuzilishini, kattaligini va boshqalar haqidagi bilimlarini mustahkamlab boradilar, xilma-xil sensor tajribaga ega bo'ladilar, tevarak-atrof haqidagi tasavvurlari boyiydi. Didaktik o'yinlarning o'zi ham tasviriy nutqning mazmuni bo'la oladi. Bolalar qiziqish bilan didaktik materialni tayyorlaydilar. Tasviriy faoliyat bolalarning tabiat bilan tanishtirish, nutq o'stirish, musiqaga mashg'ulotlari bilan bog'liq bo'ladi. Tabiat hamma vaqt tasviriy ijodiyotning mazmuni bo'lib xizmat qiladi. Bolalarning rasmlari tabiat haqidagi bilimlarini aniqlashtirish, mustahkamlash uchun yordam beradi, bundan tashqari, bolalarda, o'sha kasbga nisbatan estetik his-tuyg'ularni uyg'otadi, bu esa hayotlarini yanada mazmunli va qiziqarli qilishga yordam beradi. Rasm, loy, qirgib yopishtirish mashg'ulotlarining nutq o'stirish bo'yicha olib boriladigan ish bilan o'zaro bog'liqligi juda muhimdir. Nutq o'stirish mashg'ulotlarida bolalarga erak, hikoya o'qib berishadi, she'rlar yod oldiradilar. Bolalarda bu ishlar davomida obrazli tasavvur shakllanadi va ular erak va she'rdagi obrazlarni o'zlaricha tasvirlab, unga nisbatan munosabatlarini bildirishga intiladilar. Bunda tasviriy faoliyat mashg'ulotlari qo'l keladi, bu mashg'ulotlar davomida bundan tashqari nutq boyligini o'stiriladi, u obrazli ifodalar boyitib boriladi.

va har bir murakkab qismi ustida ko'proq ishlashni va bolalarning daqqatini ham Sineyga ko'proq tortish imkonini beradi. Mashg'ulotga tayyorlanish jarayonida tarbiyachi metodik adabiyot-larga murojaat etadi, qay bir metod va usullarni qo'llash mumkinligi ustida tashlab, Tarbiyachi mashg'ulotni tashkil etishga tayyor bo'lgach, bolalarni o'yin faoliyatidan asta ta'limiy faoliyatga ko'chirib o'tadi. Mashg'ulotni tashkil etish jarayoni bir-ikki daqqatni tashkil etadi. Bu aldan mashg'ulotga qarab turlicha uyushtirilishi mumkin. Masalan, bolalarning tasvirlashlari kerak bo'ladigan predmet yoki illustatsiyalarni ko'rsatib, kichikintoylarga esa o'sha narsa bilan o'ynashi, qo'lli bilan tashlab mumkin bo'ladi. Kichik guruhdan boshlab bolalarni sekin-asta, sharoitga, stol atrofiga o'tirishga o'rgatamiz. Mashg'ulotning turiga va mazmunga qarab, turlicha o'tkazilishi mumkin. Masalan, kichik guruhda yorim oysimon shaklda o'tkazish mumkin. Bunda tarbiyachi har bir bolani ko'radi va yordam ko'rsatish maqsadida har birining har bir harakati mumkin.

Nazorat savollari:

1. Faoliyat turarlari haqida gapirib bering?
2. Faoliyat boshqa faoliyatlar bilan o'zaro bog'liqligi haqida ayting?
3. Ishlab chiqarish faoliyatlarini rivojlantirish vazifalarini ayting?

**TASVIRIY FAOLIYATGA O'RGATISH
JARAYONIDAGI O'RNINI**

REJA:

- ### 3. Ilovlashning tasviriyl faoliyat jarayonidagi

Mashg'ulotni boshlasdan avval, tarbiyachi albatta o'zi tanlagan matnra, o'yinchoq, illustratsiya va o'zi bolalarga nisbatan qayerdan turib kerakligini aniqlab oladi. Mashg'ulotdan oldin tarbiyachi albatta chizishni, loydan yasashni, qirgishni mashq qilishi lozim. Bu esa tarbiyachiga uni tasvir etishning yo'li va vositalarini aniqlab olish va ham bir murakkab qismini ustida ko'proq ishlashni va bolalarning diqqatini ham Shu yerga ko'proq tortish imkonini beradi. Mashg'ulotga tayyorlanish jarayonida tarbiyachi metodik adabiyot-larga murojaat etadi, qay bir metod va usullarni qo'llash mumkinligi ustida tashvish. Tarbiyachi mashg'ulotni tashkil etishga tayyor bo'lgach, bolalarni o'yin faoliyatidan asta ta'limiy faoliyatga ko'chirib o'tadi. Mashg'ulotni tashkil etish jarayoni bir-ikki daqiqani tashkil etadi. Bu qisim mashg'ulotga qarab turlicha uyushtirilishi mumkin. Masalan, bolalarning tasvirlashlari kerak bo'ladigan predmet yoki illustratsiyalarini ko'rsatib, kichikintoylarga esa o'sha narsa bilan o'ynashi, qo'lli bilan turlicha mumkin bo'ladi. Kichik guruhdan boshlab bolalarni sekin-asta, shartqiyasiz, stol atrofiga o'tirishga o'rgatamiz. Mashg'ulotning turiga va mazmuniga qarab, turlicha o'tkazilishi mumkin. Masalan, kichik guruhda yarin oysimon shaklda o'tkazish mumkin. Bunda tarbiyachi har bir bolani ko'radi va yordam ko'rsatish maqsadida har birining o'zidga tortishi mumkin.

- mashg'ulotning boshlanishi-topshiriqni tushuntirish;
- mashg'ulotning borishi - topshiriqning bolalar tomonidan bajarilishi;
- mashg'ulotning yakuni - bolalar bilan bajarilgan topshiriqni tahlil

10

ish mumkin. Masalan, pasport sifatida. Pasport bolalar ishidan katta bo'lib, bolalar ismi, familiyasi yoziladi va ancha vaqtgacha saqlashga imkoniyat beradi. Agar burchak tashkili etishning iloji bo'lmasa, bolalar ishidan albom qilinadi. Har bir kishiga bittadan varaq ajratiladi va varaq ustiga konvert yopishtiriladi. Bolaning ismi yozib qo'yilib, shu konvertga bo'laning har bir bajargan ishi solinadi. Aralash yosh bolalarda mashg'ulotni tashkili etish o'ziga xos xususiyatga egadir. Bu guruhni 2-3 yuqori guruhga bo'lib, har biri uchun o'zining dastur mazmunini aniqlanadi (bolalarning hammasi birgalikda, bir vaqtda, bir xil vaqtat birlan Shoug'ulanisa ham).

Topshiriqni bajarayotganda tarbiyachi bolalarga savollar berib, bolalarni mustaqil faoliyatga undaydi. Tarbiyachi bolalarga gapirib berishni o'rgatgandagina ular o'zlari o'ylaganlari bo'yicha qurilmalarni qurishlari mumkin. Qurilmalarni tahlil qilayotganda Shuni ko'rsatib o'tish kerakki, bir predmetni turlicha qilib qurish mumkin.

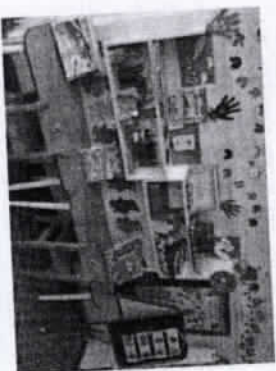
Nazorat savollari:

1. Tasviriy faoliyat turlari haqida gapirib bering?
2. Tasviriy faoliyatning boshqa faoliyatlardan bilan o'zaro bog'liqligi haqida ayting?
3. Tasviriy faoliyatlarini rivojlantirish vazifalarini ayting?

MAVZU: TASVIRIY FAOLIYATGA O'RGATISHNING MAQSADI VA DASTUR TAMOYILLARI.

REJA:

1. Maktabgacha yoshdagi bolalarni tasviriy faoliyatga o'rgatish fanining predmeti.
2. Maktabgacha yoshdagi bolalarni tasviriy faoliyatga o'rgatish fanining asosiy tushunchalari.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016 yil 29 dekabrda qabul qilingan 2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida PQ-2707-sonli qarori ijrosini ta'minlashda bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash darajasini tubdan yaxshilash, ta'lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy ta'lim dasturlarini rayonlarga taqdim etish, maktab bilan ta'minlash, bolalarni har tomonlama intellektual, ahloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish, ta'lim muassasalarining moddiy texnika bazasini, Maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha 2017-2021 yillarga mo'ljallangan dasturda belgilangan vazifalarni amalga oshirish chora-tadbirlari rejasi ishlab chiqildi. Maktabgacha

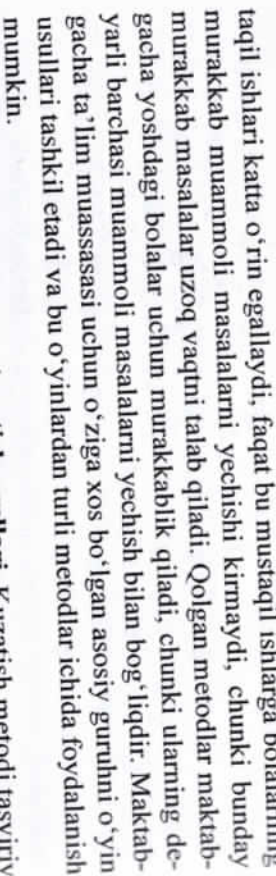
ta'limning vazifasi bolalarni xalqning boy milliy, madaniy-tarixiy merosi va ma'naviy axloqiy jihatdan tarbiyalash: bolalarda milliy ehtiyojlarini hisslarini shakllantirish, maktabgacha yoshdagi bolalarda bilim olish ehtiyojini, o'qishga intilish moyilliklarini shakllantirib, ularni muvaffaqiyatli ta'lim jarayoniga tayyorlash, bolalarning tafakkurini rivojlantirish, o'zining fikrini mustaqil va erkin ifodalash malakalarini shakllantirish, bolalarning jismoniy va ruhiy sog'lig'ini ta'minlashdan iborat.

Bolalarni san'atga oshirish, ularni go'zallik tuyg'usini singdirish ma'naviy barkamol shaxsni tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Erkinlik tarbiya fanining o'ziga xos qismidir. I qism Bolalar tasviriy faoliyatiga rahbarlik qilish metodikasi; II qism Bolalarning musiqa tarbiyasi metodikasi.

Bolalar tasviriy faoliyatiga rahbarlik qilish metodikasi maktabgacha yoshdagi bolalarning tasviriy faoliyatiga rahbarlik qilishning maqsad va vazifalari, badiiy faoliyat qobiliyatlari va ijodini tarbiyalash, oilada va maktabgacha ta'lim muassasasida bolalarning tasviriy faoliyatiga rahbarlik qilish usullari, rasm chizish, loy ishi, applikasiya va qurish-usuliga o'rgatish usullari, tasviriy san'at bilan tanishtirish metodikasi, tasviriy faoliyatga rahbarlik qilish metodikasini o'qitishning tashkiliy shartlari to'g'risida qamrab oladi.

Bolalarning musiqa tarbiyasi metodikasi musiqa ta'limi predmeti, maqsad va vazifalari, musiqa nazariyasi, musiqaviy adabiyot va musiqa tarbiyasi, oilada va maktabgacha ta'lim muassasasida musiqa ta'limi metodikasi, raqs harakatlari, qo'shiq aytilish, musiqa tinglashga, musiqa shakllari ta'lim uchun qo'llanilishiga o'rgatish usullari va yo'llari, musiqaviy ta'limni o'z ichidan foydalanish, sahnalashtirilgan tomoshalarga o'rgatish, musiqa ta'limi metodikasi bo'yicha ishlarni rejalashtirish va amalga oshirish, musiqa ta'limi metodikasidan dars berishning tashkiliy shartlari to'g'risida beradi.

O'rgatish metodikasi - pedagogikada qabul qilingan ta'lim ko'rsatish usullari yechish uchun tanlangan yagona yo'l sifatida ta'lim berishdir. U mashg'ulotdagi bolalarning va tarbiyachining butun faoliyatini o'z ichiga oladi. Aytim metodika yordamchi vosita bo'lib, mashg'ulotdagi faoliyatning xususiyatini aniqlamaydi, u ta'limda tor ma'nodagi ahaliyatga ega. Aytim metodika mashg'ulot ishining umumiy yo'nalishini aniqlamaydi, balki usul sifatida namoyon bo'ladi.

taqil ishlari katta o'rin egallaydi, faqat bu mustaqil ishlariga doiratining murakkab muammoli masalalarni yechishi kirmaydi, chunki bunday murakkab masalalar uzoq vaqtni talab qiladi. Qo'lgan metodlar maktab-gacha yoshdagi bolalar uchun murakkablik qiladi, chunki ularning de-yarli barchasi muammoli masalalarni yechish bilan bog'liqdir. Maktab-gacha ta'lim muassasasi uchun o'ziga xos bo'lgan asosiy guruhni o'yin-usullari tashkil etadi va bu o'yinlardan turli metodlar ichida foydalanish mumkin.

Ko'rgazmali metod va o'rgatish usullari. Kuzatish metodi tasviriy

ularni baholash kiradi.

Naturadan foydalanish. Tasviriy

shining ko'ziga nisbatan naturaning qay

...xususiyatlarini ko'rib chiqamiz.

bolalarining qobiliyatlaridan qat'iy

harakatini yoki qiyin holatda) va shoxdagi shoxchalarning

qushlariga, aqullarini bir nuqtaga qaratishga halqit beradi. Shunday

qilib, o'rganish metodi sifatida naturadan foydalanish tasvirlashning butun jarayonini o'z ichiga mujassamlashtiradi:

predmetning birlamchi tahlili; tasvirni naturaga nisbatan taqqoslash; natijaning shaklini, holatini, rangini taqqoslash; natijadagi rasm va naturani taqqoslash yo'li bilan baholash.

Mashg'ulotda predmetlarni ko'rib chiqish. Kichik va o'rta guruhlarda ko'pincha mashg'ulot boshida alohida predmetlar ko'rsatiladi. Bolalar diqqatini topshiriqqa qaratish va tasavvurlarini jonlantirish maqsadida bolalarga koptok, lenta (tasma), belkurak va shu kabilar ko'rsatiladi. Mashg'ulotning qolgan vaqti mobaynada esa, bolalar o'z tasavvurlari asosida chizadilar. Ular rasmlarini ko'rgan predmetlariga nisbatan taqqoslay olmaydilar va predmetlarni idrok qilishlariga qaytib murojat qilmaydilar. Katta guruhda ham predmetlarni ko'rib chiqish uchun imkon bo'ladi. Masalan: "Uch ayiq" etagi mavzusi bo'yicha rasm chizishdan yoki buyum yasashdan avval, tabiiyatchi bolalarga o'yinchoq ayiqni ko'rib chiqishni, predmet shaklining asosiy xususiyatlarini va ayrim qismlarning proporsiya nisbatlarini aniqlashni, so'ng predmetning burilishiga nisbatan shu ayrim qismlarning o'zgarishini kuzatishni taklif qiladi. Bolalar rasm chizishda ertakning qaysi epizodini tanlasalar, ayiqni ham shu epizodga nisbatan mos holatda tasvirlaydilar.

Namunadan foydalanish. Namunadan foydalanish ko'proq o'rganish usuliga taalluqlidir. Bolalarning umumiy estetik didlarini oshirish uchun chiroqli predmetlarni tomosha qildirish kerak. Masalan: gilamlar, vazalar, kashachilik va hokazo. Dekorativ rasm chizish mashg'ulotlarida bolalar ko'rgan predmetlarini aks ettirib, ulardagi naqshlarni qayta chizibgina qolmay, balki mustaqil ravishda naqshlarni aks ettirib, yorqin rang va shakllarni moslashtirib chizishni ham o'rganadilar. Shuning uchun boshlang'ich bosqichda bolalar namunadan naqsh elementlarini chizib oladilar, keyinchalik elementlarni o'rni va rangini o'zgartirib boradilar. Bolalar ma'lum bir malakaga ega bo'lganlardan keyin, bir necha xil namunalarni bolalar ixtiyoriga ko'rsatish mumkin. Ba'zi mashg'ulotlarda tabiiyatchi namunani qo'yadi va bolalar ko'rib chiqib, tanishib, tabiiyatchining ko'rsatmasisiz mustaqil ravishda ishlaydilar. Predmetli rasm chizish yoki buyum yasashda namuna ko'chirib olish uchun emas, balki tasvirlanayotgan predmet haqidagi tasavvurni aniqlash uchun qo'yiladi.

Rasmlardan foydalanish. Rasmlar asosan bolalarning atrof-muhit haqidagi tasavvurlarini aniqlash uchun va tasviriy usullar, vositalarni tanishtirish uchun xizmat qiladi. Pedagog va psixologlarning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, 2 yoshdagi bolalar rasmini predmet tasviri sifatida tushunib yetadilar. Lekin rasmdagi qahramonlarning o'rtasidagi bog'liqlikni, ya'ni harakatlarni tushunish kechroq, 4-5 yoshlarda yuzaga keladi.

Masalan: 2 yoshli bola rasmdagi hayvonlarni «turibdi» deydi, 4-5 yoshligisi esa «gapiryapti», «yuryapti», «kelyapti» va hokazo deydi. Bolalarning kuzatishlari ko'pincha qisqa muddatli bo'ladi (masalan: shahar sharoitida hayvonlarni

shuning uchun rasmlardan foydalanish qayta idrok qilishga va keyingi tasvir uchun xarakterli bo'lgan eng asosiy sini aniqlashga yordam beradi. Rasmlar ana shunday sharoitlarda kerak bo'ladi: kerakli predmet qo'l ostida yo'q paytida, yoki bo'lmasa tekislikda tasvirlashning ayrim usullari bilan tanishtirish uchun xizmat qiladi. Masalan: tabiiyatchi bolalarga uzoqlashgan predmetni tushuntirish uchun rasmini ko'rsatadi. Hayvonda bolalar shu uzoqdagi predmetlarni bir chiziqda joylashgan deb idrok qilsalar, rasmda tabiiyatchi predmetlarni uzoqlashganini ko'rsatib, tushuntirib beradi, 6 yoshdan boshlab shu maqsad bilan namunadan foydalanish mumkin. Rasmlar ko'ra turib, bola yerni bir chiziq bilan emas, balki keng yer bo'lagi bilan chizishni, uzoqlashayotgan predmetlar yaqinroqda, yaqindagilari pastroqda va qog'oz chetiga yaqinlashini tushunib yetadi. Rasm mashg'ulot davomida bolalar o'zlarida qoldirilgan, bolalar tushunib yetmay nuxsa ko'chirishga o'rganib oladilar. Bu yoshda esa, bolalar nuxsa ko'chirish bilan emas, balki qog'oz bilan rasm chizishlari kerak. Ba'zida mashg'ulot davomida bolalarga ayrim qismlarni aniqlab olish uchun rasmini ko'rsatish kerak bo'ladi. Keyin esa rasm olib qo'yiladi, chunki bolalar nuxsa ko'chirga tushadilar.

Tabiiyatchi tomonidan ishlash usulini ko'rsatib berish. Maktab-jahon ta'lim muassasida ta'lim jarayonida bolalar o'rganishi kerak bo'lgan tasvirlash ko'nikma va malakalarini o'rganishni aniqlab beradi. Lekin bu ilmiy doiradagi malakalarni o'rganishni aniqlab beradi. Keng

bo'lmagan doiradagi malakaga ega bo'lgan bola turli xil predmetlarni tasvirlay oladi. Masalan, uyni chizish uchun to'g'ri to'rtburchak shaklini chizishni bilish, ya'ni chiziqlarni to'g'ri burchak ostida birlashtirishni bilish kerak. Ana shu chizish usullari mashina, poezd va boshqa to'g'ri to'rtburchakli predmetlarni chizishda qo'llaniladi. Tarbiyachi tasvirlash vositalarini ko'rsatib berishi ko'rgazmali amaliy usul bo'lib, bu usul bolalarni kerakli shaklini aniq tajriba asosida ongli ravishda chizishga o'rgatadi. Ko'rsatma 2 xil turda bo'ladi: imo-ishora bilan ko'rsatish; chizish usuli bilan ko'rsatish.

Har ikkala turda ham ko'rsatma og'zaki tushuntirish yo'li bilan olib boriladi. Imo-ishora bilan predmetning qog'ozda joylashishi tushuntiriladi. Qo'lning yoki qalamchanning qog'oz bo'ylab harakatini, hatto 3-4 yoshli bolalar uchun yetarli bo'ladi. Imo-ishora orqali bola xotirasidagi qiyin bo'lmagan predmetning asosiy

shaklini yoki uning alohida qismlarini eslaydi. Bolalar biror predmet yoki hodisani tarbiyachining qaysi harakat ishorasi orqali idrok qilgan bo'lsalar, xuddi shu harakat-ishorani tarbiyachi mashg'ulotida qaytarsa, bolalar ko'rganlari bilan chizmoqchi bo'lganlari o'rtasida aloqadorlikni ongli ravishda sezadilar. Masalan: uy qurilishini bolalar kuzatayotganlarida tarbiyachi qurilayotgan uyni korpus chiziqlarini tepaga qarab qurilayotganligini harakatlari bilan ko'rsatadi, xuddi shu harakatlarni mashg'ulot boshida qaytarar ekan, bolalar xotirasidagi ko'rganlarini qayta esga tushiradi. Ishora bilan bola xotirasidagi predmet shaklini eslashga, hamda chizish mobaynida bolaning qo'l harakatlarning yo'nalishi aniqlanadi. Bolaning yoshi qancha kichik bo'lsa, uni chizishga o'rgatishda shunchalik qo'l harakatlari ishorasini ko'rsatish muhim rol o'ynaydi. Kichik guruhdagi bolaning harakatlari yaxshi rivojlanmagan bo'lsa va bola o'z harakatlari boshqara olmasa, tarbiyachi bolaning qo'lini ushlab, birgalikda harakat bilan chizadi. Bunday ish usuli shu harakatlarni bolaning o'zi his qilishi uchun qo'llaniladi. Agarda predmetning shakli murakkab bo'lmasa, ishora bilan butun predmetni chizish mumkin. Masalan: koptok, kitob yoki

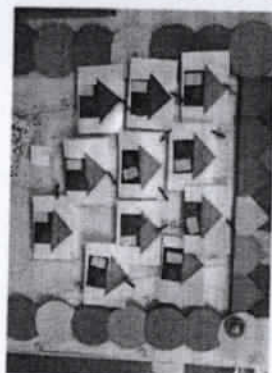
olma shaklining qismlarini, archa shoxining joylashishi, qush bo'yining qismlari tarbiyachining ko'rsatma berishimashg'ulotida qanday topshiriq berishiga bog'liq. Mashg'ulotda predmet shaklini to'g'ri harakatlari bilan chizib ko'rsatadi. Bu asosan kichik guruhda o'tkaziladi. Masalan: bolalarga yumaloq shakldagi predmetlarni chizishni o'rgatish uchun tarbiyachi koptok yoki olmani, o'z harakatlari tushuntirgan holda chizib ko'rsatadi.

Agar predmetni tasvirlayotganda uning qismlarini aniq ketma-ketlikda chizish kerak bo'lsa, tarbiyachi predmetni boshidan yakuniga qadar chizib ko'rsatadi. Faqat bunda bolalarning diqqatini jalb qilish uchun tarbiyachi bolalarga "Endi nimani chizish kerak?" degan savolni beradi. Katta guruhdagi bolalar ko'pincha qisman ko'rsatmalar berish o'rinli bo'ladi. Bolalar hali chizishni bilmaydigan predmetning biror qismini yoki alohida elementini chizishda ko'rsatmalar beriladi. Masalan, 4-5 yoshli bolalar daraxtning tanasini uchburchak shaklida, keng asos bilan chizadilar.

Bu ko'pincha tarbiyachining og'zaki tushuntirishidan kelib chiqadigan kamchilikdir. "Daraxtning tanasini yuqori qismida tor, quyi qismida esa keng bo'ladi". Og'zaki aytib berish bilan birga qo'l harakatlari bilan chizib ko'rsatish lozim. Katta guruhda

bolalar omm chizayotganlarida, tarbiyachi doskada uyni oyna-eshiklari tashqi xil shaklida bo'lishini ko'rsatib beradi. Bunday ko'rsatma bolaning ommi umumiy chizmada hech qanchalik chegaralamaydi. Malakalarni mustahkamlash uchun qaytarilayotgan masnqlarda, so'ng ulardan mustaqil ravishda foydalanishda ko'rsatma faqatgina individual ravishda, ma'lum bir ko'nikmaga ega bo'lmagan bolalarga beriladi. Doimiy ravishda ko'rsatma berish bolalarning mustahkamlashiga, hamda fikrlash jarayonlarini formozlanishiga olib keladi. Chunki bolalar tarbiyachining

ko'rsatmasini va yordamini kutib, o'rganib qoladilar. Tarbiyachining ko'rsatmasi yangi texnik usullarni tushuntirishdagina kerak.

Bolalar ishlarini tahlil qilish. Bolalar o'zlari bajargan yoki do'stlari bajargan ishini mustaqil ravishda tahlil qilib, baho berishlari 5 yoshga borib to'la shakllanadi. Kichik guruhdagi bolalar o'z harakatlarini va ularning natijalarini nazorat qila olmaydilar, shuning uchun ular o'z ishlarini bajarayotgan vaqtda mamnun bo'lgan bo'lsalar, ularning natijasidan ham mamnun bo'lishi uchun tarbiyachidan maqrov eshitishni kutadilar. Kichik guruhda tarbiyachi bolalarning ishlarini baholayotganda tahlil qilmaydi, balki 4-5 yashli bajarilgan ishlarini bolalarga ko'rsatadi. Shu bilan birga qolgan bolalar ishlarini ham maqraydi chunki maqrov bolalarning ushbu mashg'ulotga nisbatan qiziqishini saqlab qolishga yordam beradi. Rasmlarni ko'rsatishning maqsadi esa, bolalarning o'z ishlarini natijasiga jalb qilishdir. O'rta va katta guruhlarda tarbiyachi bolalarning ishlarini ko'rsatadi va kamchiliklarini aytib o'tadi. Bolalar kamchiliklarini qanchalik ko'ra bilsalar, shunchalik keyingi rasmlarini ongli ravishda chizib boradilar. Mashg'ulot yakunida tarbiyachi bolalar ishlaridan birini olib, ijobiy tomonlarini ko'rsatadi. Masalan: "Ranglarini yaxshi tanlaganimi-och rang bilan to'q rang yonma-yon yaxshi ko'rinishi, chiziqlarning ozoda va aniq chizilganligini" va hokazo. Agarda kamchiliklar ko'pchilik bolalarda uchrasa, shu kamchilikni bartaraf qilish uchun bolalarga savol beradi va diqqatini qaratadi. Agarda bir bolaning kamchiligi bo'lsa, u holda yakkama-yakka tushuntirish munosibdir, chunki jamoa oldida birgina bolaning ishini tahlil qilish, faqatgina shu bolaning o'zi uchunгина tushunarli bo'ladi. Katta guruhda tahlilga barcha bolalarni jalb qilmoq zarur. Ba'zida esa, tarbiyachining o'zi baho beradi. Masalan: yaxshi chizmaydigan bolaning ishidagi kamchiliklarni boshqa bolalar aytishlarini tarbiyachi oldindan bila turib, o'zi avval shu bola bajargan ishining ijobiy tomonlarini aytib o'tadi. Vaqtini tejash maqsadida tarbiyachi 5-6 ta bolaning ishini olib, tahlil qiladi, faqat har mashg'ulotda bir xil bolalarning ishlarini olib baholash yaramaydi. Chunki doimiy maqrov asosida o'sha bolalarda haddan tashqari ishonch, boshqalardan ajralib turish rivojlanadi. O'ta qobiliyatli bolalar bilan ularning layoqatlarini hisobga olgan holda, alohida ish olib boriladi. Ba'zida tarbiyachi tahlil qilish uchun bajarilgan ishlarini bolalarning o'zlariga topshiradi. Bunda barcha bolalarning ishlari stolga yoyiladi

va bolalar o'zlari eng yaxshi bajarilgan ishlarini tanlaydilar. So'ng tarbiyachi tahlil qiladi. Ko'proq bolalarga (5 yoshda) o'z ishini natiraga nisbatan o'zi baholashga imkon berish kerak. Chunki bola o'z ishiga, hamda do'stlarining ishlariga tanqidiy munosabat baho berishga o'rganadi.

o'zini ko'rsatadi.

subbat qilgacha, mazmunli va his-xayajonli bo'lishi kerak. Tarbiyachi aniqroq diqqatini mashg'ulotda qilinadigan ishga qaratadi. Bolalarning mavzu bo'yicha yoki yangi tasvirlash usullari haqidagi tasavvurlarini aniqlab olishdan avval, subbat mobaynida yoki subbatdan keyin tarbiyachi kerakli predmet yoki rasmini ko'rsatadi. Topshiriqni tushatidan avval esa ish usulini bolalarga ko'rsatadi.

Subbat - o'rgatish metodi sifatida 4-7 yoshli bolalar bilan ishlashda aniqroq rol o'ynaydi. Kichik guruhlarda subbat bolalar tasvirlashlari kerak bo'lgan predmetni eslatish uchun yoki yangi ish usulini o'rgatish uchun kerak bo'ladi. Bunday hollarda subbat tasvirlashning maqsadini va vositalarini bolalarga yaxshiroq tushuntirish uchun xizmat qiladi.

Bolalarning tasavvurlari va hissiyatlarini tez jonlantirib, ijodiy kayfiyatni tez yo'qolish qolmasligi uchun subbat metod sifatida ham, subbat sifatida ham qisqa va 35 minutdan oshmasligi kerak. Yaxshi natijalarga subbat mashg'ulotda maqsadga yaxshi erishish uchun qisqa sharoit yaratadi.

Harbiy adabiyotning obrazlari

ridan foydalanish. Badiiy obrazni o'zida mujassamlashtirgan nutq o'ziga yarasha ko'rgazmalikka egadir. Masalan: she'r, hikoya, topishmoq va hokazo. Ifodali o'qilgan badiiy asar ijodiy kayfiyatning oshishiga, tafakkurning, xayolning faol ishlashiga yordam beradi. Shu maqsad bilan badiiy so'zdan faqatgina ifodali o'qish mashg'ulotlarida emas, balki predmetlarni idrok qilgandan so'ng tasvirlash jarayonlarida ham foydalaniladi. Barcha yosh guruhlarida mashg'ulotlarni maqsadga yo'naltirilgan holda topishmoq aytishdan boshlash mumkin. Masalan, "Boshi taroq, dumni o'roq". Bu topishmoq orqali xo'rozning boshqa qushlardan chiroyli tojisi, dumini betakrorligi kabi qisimi shakllari ajratiladi. Ba'zida kichik she'rlarni yoki asarlardan parcha o'qish ham mumkin. Agar kerak bo'lsa, asarni o'qish bilan birga og'zaki obrazga qo'shib natura yoki predmetning tasviri bolalarga ko'rsatiladi, Rasm chizish, loydan buyum yasash mashg'ulotlarida badiiy usull o'qish har doim ham qo'l kelavermaydi, uni boshqa o'rgatish usull bilan almashirgan ma'qul. Chunki bola og'zaki so'zni eshitgandan ko'ranaturaniko'rganida ko'proq og'zaki bilan tanlash lozim. Negaki, tanlayotganida juda ham ehtiyotkorlik bilan tanlash lozim. Negaki, to'g'ri tanlangan asar predmetni, qiyofalarini ko'rish idrokini o'z ichiga oladi (rangini, shaklini, holatini). Masalan: "Bo'g'irsqoq" ertagi orqali bo'g'irsqoqning obrazi, "Oltin baliq" ertagi orqali esa baliq obrazi yanada yorqinroq tasvirlanadi.

Tarbiyachining ko'rsatmalari va tushunchalari.

Tarbiyachining ko'rsatmalari barcha ko'rgazmalari usullari o'z ichiga oladi hamda o'zi mustaqil o'rgatish usullari sifatida xizmat qiladi. Kichik yoshdagi bog'cha bolalari uchun og'zaki ko'rsatmalar kamdan-kam beriladi. Bolalarning tasvirlash malakalari yetarli bo'lmay, sezgi analizatorining ishtirokisiz tarbiyachining ko'rsatmasini tushunmaydilar (ko'rish, eshitish, qo'l, ta'm bilish sezgilari). Agarda bolalar mustahkam ko'nikmaga ega bo'lsalar, tarbiyachi ko'rgazmali ko'rsatmasiz tushuntirishi mumkin. 5-6 yoshli bolalar uchun bir so'zning o'zi xotiradagi chizish usuli haqidagi tasviri vurni eslashga yordam beradi. Tarbiyachining ko'rsatmalari butun guruh

ga beriladi va alohida bolalarga qaratilgan bo'lishi mumkin. Butun guruh uchun beriladigan ko'rsatmalar mashg'ulotning boshida beriladi. Ular guruh, to'nda, tushunarli bo'lishi kerak. O'rta va katta guruhlarida tarbiyachi bolalar topshiriqlarini qanday o'zlashtirganliklarini bilish uchun tavor boladan topshiriqlarning ketma-ketligini va qaysi usullardan foydalanib bog'lash kerakligini so'raydi. Bunday qayta so'lash yaxshi tushuntirishga yordam beradi. Kichik guruhda tushuntirib, ko'rsatgandan so'ng, tarbiyachi yana ishini nimadan boshlash kerakligini qayta esga soladi. Katta guruhda esa bolalarga: nimani chizishni yoki yasashni, asosiy niyadan iborat, predmetlarni qanday joylashtirish kerakligi haqida o'ylashni taklif qiladi. Bolalar ishga kirishgandan so'ng, tarbiyachi har bir bolaga ko'rsatma berishga kirishmasdan, balki ishga kirishsa olmayotgan bolalarga nima narsa tushunarli bo'lganini so'raydi lozim, bunday bolalarga qaytadan vazifa tushuntiriladi va ko'rsatma beriladi. Hamma bolalarga ham ko'rsatma berish zarur emas. Ko'rsatma iktilamuvchan, uyatchang, o'ziga ishonmaydigan bolalarga berakchi. Yozaga keladigan qiyinchiliklarni tarbiyachi har doim ham o'zidan ayib berishi kerak emas. Ba'zi bir bolalar o'zi mustaqil bajarishga tarbiyachining ko'zi yetsa, u holda tarbiyachi ko'rsatma berishdan bosh tortishi ham mumkin emas. Asosiy, tasviriy faoliyatlarda bosh qiyinchilikka duch kelib, uni yechishga yo'l topa olishi kerak. Ko'rsatma shakllari hamma bolalar uchun har xil bo'lishi kerak. Ayrim bolalarga maqrovli ohangda ko'rsatma berilsa, o'ziga ishongan bolalarga esa ko'prok talab qo'yiladi. Tarbiyachining ko'rsatmalari to'g'ri bo'lsa, buyruq shaklida bo'lishi kerak emas. U bolani o'ylashga, fikrlashga undashi kerak. Bola qilgan xatoni ko'rsatish bilan birga, natijaning ma'nosi o'zgarayotganiga diqqatni qaratish lozim. Masalan: "Yozning ko'ylagi xuddi g'ijimga o'xshaydi" (yaxshi bo'yalmagan), "Tasvirlar yigilib ketayotganga o'xshaydi" (yaxshi joylashtirilmagan), "Bu xatim biram katta, ammo uyg'a kira olmayapti". Shu bilan birga xatoni qanday qilib to'g'rilash kerakligini aytib bermaslik lozim. Natijaning o'zi fikr yuritish. Ko'rsatma yozimmi tovush bilan berilishi natijaning qiziqishini oltiradi. Individual ko'rsatmalar boshqa bolalarning diqqatini jalb qilmasligi uchun pastrog' tovush bilan beriladi. Natijaga ulot davomida qachon ko'rsatma beriladi, qachonki, ko'pchilik bolalar natijaga yo'l qo'ysalar va tarbiyachi barcha bolalarning diqqatini o'ziga jalb qiladi va qaytadan tushuntiradi. Bunday mashg'ulot davom

mida beriladigan ko'rsamallarni kamroq berish kerak, negaki u ijodiy faoliyatini buzadi.

O'yinli o'rgatish. Tasviriy faoliyatda o'yinlardan foydalanish ko'rgazmali amaliy o'rgatish usuliga kiradi. Bola qancha kichik bo'lsa, o'yin uning tarbiyasida shuncha katta o'rin tutadi. O'yin usullari o'yin masalaga nisbatan bolalarning ishini diqqatini yaxshi jalb qiladi va xayol bilan tafakkurning ishini yengilashiradi. Kichik yoshdagi bolalar uchun o'yin mashqlaridan rasm chizishda keng foydalaniladi. Maqsad bolalarning omdiy chiziqi shakllarni chizishga o'rgatish, hamda qo'l harakatlarni rivojlantirishdir.

Bolalar tarbiyachining ortidan qo'llari bilan havoda, so'ng qog'ozda turli chiziqlarni chizadilar. Tarbiyachi: "bolakay yo'lda chopib ketyapti", "mashina yurib ketyapti" va hokazo, degan iboralar bilan tushuncha hosil qiladi. Obraz bilan harakatning birlashuvi bola tomonidan chiziqlarni va sodd shakllarni tasvirlash malakasiga ega bo'lishni ancha tezlatadi. Kichik guruhda predmetlarni tasvirlashda ham o'yin usullaridan foydalaniladi. Masalan: mehmonga qo'g'irchok keladi va bolalar unga nozu-ne'matlar yasaydilar, non, kulcha, shirinlik, va hokazo. Bunday ish mobaynida bolalar sharni yaslashga urinadilar. O'rta guruhda bolalar ayiqni yumshoq o'yinchoq'iga qarab chizishlari kerak. Shunda qiziqarli o'yin o'kazish uchun, ayiqcha eshikni taqillatadi, so'ng bolalar bilan salomlashib, bolalardan uning rasmini chizib berishlarini iltimos qiladi. Mashg'ulot yakunida u rasmlarni baholashda qatnashadi va yaxshi rasmlarni o'zi tanlaydi. 6 yoshli bolalar bilan ham tasvirlash faoliyati davomida o'yinlardan foydalaniladi. Lekin kichik guruhga qaraganda bu o'yinlar ancha kamayadi. Masalan sayrda bolalar o'zlarining fotoapparatlari bilan atrofini rasmga oladilar

diqqatlar, qushlar, hayvonlar va hokazo. Bog'chaga kelib, o'zlaridan "rasmlarni proyavka qiladilar va rasmlarni chiqaradilar", ya'ni ko'rganlarini qog'ozga tushiradilar. Tarbiyachi o'yindan foydalanganida hatto mashg'ulotni o'yinga aylantirib yubormasligi kerak, chunki bolalarning diqqatini topshiriqni bajarishdan tortib, ko'nikma, malakalarga ega bo'lish mavzusini buzadi.

Amaliy metodlar. Tasviriy san'atga o'rgatish mobaynida bolalar turli materiallardan foydalanish ko'nikmasiga ega bo'ladi. Rasm chizish, loydan buyum yasash, applikatsiya turli metodlardan hamda o'rgatish usullaridan foydalanishni talab qiladi, shu jumladan bolalarda ko'nikma malakalarni hosil qiladigan amaliy metodlardan ham foydalanish talab qiladi. Amaliy metodlardan asosiy bo'lmish, texnik va boshqa tasviriy malakalarni o'rgatadigan mashqlardir. Kichik guruhda bu mashqlar bolalar uchun sezilarli emasdir yumaloq shaklli predmetlarni yonma yon o'rganib, bolalar koptokni, olmani, apelsinni va shu kabi predmetlarni yasaydilar. Yo'llarni, yomg'irlarni chizib, ular gorizonta va vertikal chiziqlarni chizishni mashq qiladilar. Katta guruhdagi bolalar oldida esa to'g'ridan to'g'ri ma'lum bir topshiriq qo'yiladi, chiroyli va to'g'ri chiziqlar bilan chizishga o'rganish. Shitriqlab chizishni ko'rsatib bergandan so'ng, bolalarga murakkab bo'lmagan predmet konturini (masalan: uy, qo'zg'irtin, olma) chizib olib, uni ozoda qilib bo'yamaslik rasmini xunuk qilib qo'yishni biladilar va sidqidildan mashq qiladilar. Mashqlardan tasviriy xarakterga ega bo'lgan topshiriqlarni tushinish uchun foydalaniladi. Masalan, tarbiyachi bir chiziq bilan inson boshining yonmacha qisqartiril chizishni ko'rsatib bergandan so'ng, bolalar bir necha marta inson boshining rasmini qayta-qayta chizadilar. Tarbiyachining vazifasi bolalarning tasviriy faoliyatini shunday tashkil qilish kerakki, u faol va qiziqarli bo'lsin. Har bir mashg'ulot faqatgina didaktik vazifasini emas, balki ma'lum bir predmetni tasvirlashni o'rgatish emas, balki boladan insonni muvaffaq bajarishni ham talab qiladi. Shu maqsad bilan tarbiyachi hatto o'z usullaridan foydalanishi mumkin: maslahat, maqto'v, topshiriqni

bajarish usulini ko'rsatmasi (to'liq bo'lmagan), o'yinchoq ko'rsatmasi, eslatma va shu kabilar. Bolani shunday holatga qo'yish kerakki, u o'ylagan o'yini bajarishi uchun o'zi yo'l topsin. Shunday qilib u yoki bu metod va usullarni tanlash quyidagilarga bog'likdir:

Mashg'ulot mazmuniga va mashg'ulot oldida turgan maqsadga, shu bilan birga, tasviriy faoliyatning vazifalariga; Bolalarning yoshi va rivojlanish darajasiga;

Bolalar foydalanadigan tasvirlash materiallariga bog'liqdir. Aytoli, o'lam haqidagi tasavvurlarni mustahkamlash maqsadidagi mashg'ulotlarda, asosan og'zaki metodlar qo'llaniladi: suhbatlar, bolalarning ko'rganlarini xotiradan qayta eslash uchun yordam beradigan savollar beriladi, Tasviriy faoliyatning turli ko'rinishlarida o'rgatish usullari turlicha, chunki bir obraz turli vositalar yordamida vujudga keltiriladi. Masalan: mazmuni mavzularda kompozitsiyaga o'rgatish vazifasini rasmda ifodalash uchun qayta tushuntiriladi, uzoqlashayotgan predmetlarni yuqoriroqda, yaqindagilari esa pastroqda chiziladi. Bu masala loydan buyum yasaganda shakllarning ularning holatiga qarab joylashtiriladi; yonma-yon yoki ketma-ket va hokazo. Bu yerda alohida tushuncha yoki ko'rsatma berish shart emas. Har bir usuldan o'ylab, mashg'ulot oldida turgan vazifalarga nisbatan, dasturda berilgan mashg'ulotning mazmuniga nisbatan va asosan ushbu guruh bolalarining qay darajada rivojlanganligini hisobga olgan holda foydalanish kerak. Mashg'ulotda alohida metod va usullar ko'rganli va og'zaki - o'zaro qo'shildi, muassamlashtiriladi va bir-biriga umumiy ta'lim jarayonida bog'lanadi. Ko'rganlilik bolalar tasviriy faoliyatining moddiy hissiy asosini yangilaydi, so'z esa to'g'ri tasavvurni, tahlilni, idrok qilinganlarni va tasvirlayotganlarini umumlashtirishni shakllanishiga yordam beradi.

Nazorat savollari

1. Tasviriy faoliyatga o'rgatish tizimining umumiy asosini nima tashkil qiladi?
2. Naturadan foydalanish deganda nima tushuniladi?
3. Bolalar ishlarini tahlil qilish haqida ma'lumot bering.
4. Og'zaki, suhbat o'rgatish usullar tuzilmasiga izoh bering.

MAVZU: TASVIRIY FAOLIYAT O'QUV-TARBIYA JARAYON(MASHG'ULOT)LARINI TASHKIL QILISH VA O'TKAZISH

REJA

1. To'liq yosh guruhlarda tasviriy faoliyat mashg'ulotlarini o'tkazish.
2. Faoliyatning mashg'ulotga tayyorligi.

Ikkinchi tashkilotlar: rangdor mayda qism, illyustratsiya, ijodiy tashkilotlar.

To'liq guruhlarda tasviriy faoliyat mashg'ulotlarini tashkil qilish.

Tasviriy faoliyat mashg'ulotlari - bu rasm chizish, loy, applikatsiya, qayta yasash mashg'ulotlaridir. Bu mashg'ulotlar maktabgacha ta'lim muassasasining barcha guruhlari aniq bir vaqtda, kun tartibi asosida o'tkaziladi.

Kichik guruhda yilning boshida uncha katta bo'lmagan guruhlar bilan, yilning ikkinchi yarmidan boshlab butun bir guruh bilan uyushiriladi. Kichik guruhda mashg'ulotlar yilning birinchi yarmida 5-7 minutdan asta-sekin 10-15 minutgacha cho'zilib boriladi.

Kichik guruhda 15-20 minutgacha;

O'rta guruhda 20-25 minutgacha;

Katta guruhda 30-35 minut;

Tayyorlov guruhda 30-35 o'tkaziladi.

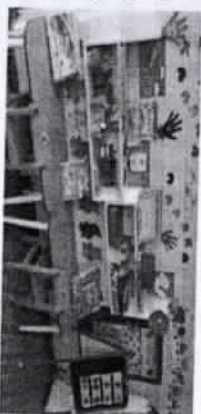
Tasviriy faoliyat mashg'ulotlarining muvaffaqiyatli uyushtirish, unga zarur bo'lgan materiallarni o'z vaqtida tayyorlashga ham bog'liqdir.

Bu tayyorgarlik ishlari quyidagilardan iboratdir:

1) Faoliyatni rasm va applikatsiya mashg'uloti uchun kerakli materialdagi va rangdagi qog'oz varaglarini tayyorlaydi (tasvirlanadigan predmetning tuzilishiga ko'ra). Qog'oz varag'iga oldindan orqa tomoniga bolalarni ismi, familiyasi, mashg'ulot o'tkaziladigan sana yozib qo'yiladi.

2) Faoliyatni oldindan qalam bolalarni ochib qo'yadi (albatta 4-5 yoshdan ortiqcha qilib tayyorlab qo'yiladi).

3) Katta tayyorlov guruhlari

bolalar qo'proq akvarel bo'yog'ini ishlatadilar. Oldindan bo'yoqlar bo'lingan bo'lishi lozim. Mo'yqalamlar yaxshilab yuviladi.

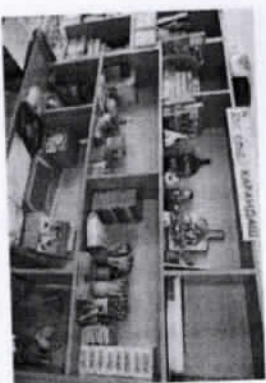
4) Mashg'ulot uchun lattalar, idishchalarni tayyorlash zarur. Suv bankalarga mashg'ulot boshlanish arafasida quyiladi.

5) Applikatsiya uchun rangli qog'oz yig'masi tayyorlanadi (ortiqcha miqdorda).

6) Yelimster (undan tayyorlanadi), yoki yelim.

7) Loy ishi mashg'ulotlari haftada bir marotaba tayyorlanadi, polietilen plyonkalarida saqlanadi. Tarbiyachi har bir bola uchun loy parchasini qo'yish uchun taxtachalar, katta tayyorlov guruhlari uchun ko'rgazmalar, harakatlanuvchi taxtachalar tayyorlaydi, ho'l yoki nam lattalar berilishi kerak.

8) Platin ham rangi bo'yicha tayyorlanib, rangdor mayda qismlarni yasash jarayonida beriladi. Ko'proq katta guruhlarda beriladi, oldindan issiqda yumshatib qo'yiladi.

9) Maktabgacha ta'lim muassasasidagi ko'rgazmali materiallar bo'lishi lozim. Masalan: predmetlar o'yinchoqlar, illyustratsiyalar, xalq amaliy dekorativ san'at namunalari.

10) Har bir guruhda bolalar ishining tahlili uchun ko'rgazmalar bo'lishi kerak. Mashg'ulot uchun zarur bo'lgan materiallarning har biri aniq, bir joyda, faoliyat turlariga qarab saqlanishi kerak, navbatchilar bunda ularni mashg'ulot uchun tayyorlay olishlari lozim.

11) O'rta guruhdan boshlab bolalar ham tarbiyachi bilan birgalikda mashg'ulotga tayyorlanib, navbatchilikka jalb qilinadi.

Har bir guruhda, har bir bola yoki navbatchilar vazifalarni tarbiyachi tomonidan rejalashtiriladi.

Kichik guruhda. Tarbiyachi guruhda bolalarni mashg'ulotdan keyin o'z joyini tartibga solishga, ya'ni qolgan loyni, mo'yqalamni, salfetkani, qalamni tarbiyachiga berishga o'rganadilar. Yilning boshida tarbiyachining o'zi materiallarni tayyorlaydi, so'ng alohida bolalarni materiallar tayyorlashga jalb etadi. Bu navbatchilik emas, balki ba'zi bolalar uchun topshiriqlar berish hisoblanadi. (Yil davomida tarbiyachi hamma bolalarni mehnat topshiriqlarini bajarishga jalb etishi lozim).

Mashg'ulotdan so'ng bolalar, har bir o'z stollaridagi narsalarni oldin munimiy stolga olib kelishga o'rganadilar, so'ng tarbiyachi o'z yordamchilari bilan mo'yqalamlarini yuvadi, salfetkalarni yig'ib oladi.

O'rta guruhda. O'rta guruhda ham yilning boshida xuddi kichik guruh kabi topshiriqlar beriladi. Yilning ikkinchi yarmida tarbiyachi bolalarni navbatchilikka jalb etadi. Ular bankalarga suv qo'yadilar, bo'yqalamni qo'yib chiqadilar va boshqalar. Mashg'ulotdan so'ng bo'yqalamni joyiga olib borib, suv va mo'yqalamlarni yuvib, joyiga qo'yadilar.

Katta guruhda. Katta guruhdagi navbatchilar stol va stullarning qay tarzda turishini nazorat qilib, mashg'ulotdan so'ng stollar ustini aritib chiqadilar, ular loy, bo'yqoni, mo'yqalamlarni stol ustiga qo'yib chiqadilar. Yelim ham qo'yib chiqadilar. Taxtachalarni yig'ib, bankachalarni yuvib joyiga qo'yadilar, qaychilarni tarqatib, mashg'ulotdan so'ng yig'ib chiqadilar.

Tayyorlov guruhida. Bu guruhda navbatchilikka katta mustaqillik beriladi. Tarbiyachi bolalarga, navbatchilarga mashg'ulot uchun nimalar kerak bo'lishini aytadi, navbatchilar ularni tayyorlaydi.

Tarbiyachining mashg'ulotga tayyorgarligi.

Mashg'ulotni boshlashdan avval, tarbiyachi albatta o'zi tanlagan material, o'yinchoq, illyustratsiya va o'zi bolalarga nisbatan qat'ida turishi kerakligini aniqlab oladi. Mashg'ulotdan oldin tarbiyachi albatta chizishni, loydan yasashni, qirg'ishni mashq qilishi lozim. Bu esa tarbiyachiga uni tasvir etishning yil va vositalarini aniqlab olish va qay bir murakkab qismi ustida ko'proq ishlashni va bolalarning ilg'agan ham shu yerga ko'proq tortish imkonini beradi. Mashg'ulotga tayyorlanish jarayonida tarbiyachi metodik adabiyotlarga murojaat etadi, qay bir metod va usullarni qo'llash mumkinligi ustida ishlaydi. Tarbiyachi mashg'ulotni tashkil etishga tayyor bo'lgach, bolalarni o'yin faoliyatidan asta ta'limiy faoliyatga ko'chirib o'tadi. Mashg'ulotni tashkil etish davri bir ikki daqiqani tashkil etadi. Bu qism mashg'ulotga qarab turlicha uyushtirishi mumkin.

Masalan: bolalarni tasvirlashlari kerak bo'ladigan predmet yoki illyustratsiyalarni ko'rishni, kichikintoylarga esa, o'sha narsa bilan o'rnatib qo'llash bilan tegishi mumkin bo'ladi. Kichik guruhdan boshlab bolalarni sekin asta, shovqinsiz, stol atrofiga o'tirishga o'rgatiladi. Mashg'ulotning turiga va mazmuniga qarab, bolalar turlicha o'qitilishi

mumkin. Masalan: kichik guruhda yarim oysimon shaklda o'tkazish mumkin. Bunda tarbiyachi har bir bolani ko'radi va yordam ko'rsatish masadida har birining oldiga borishi mumkin.

Hamma mashg'ulotlar uch qismga bo'linadi:

- mashg'ulotning boshlanishi-topshiriqni tushuntirish;
- mashg'ulotning borishi-topshiriqni bolalar tomonidan bajarilishi;
- mashg'ulotning yakuni-bolalar bilan bajarilgan topshiriqni tahlil qilish.

I va II qismlar bolalar yoshi va topshiriqqa qarab 2-5 minutgacha davom etishi mumkin. **1-qismda** tarbiyachi bolalarga ular bajaradigan topshiriqni xabar etadi. Tarbiyachining tushuntirishi emosional, ijodiy kayfiyat tug'dirishi lozim. **2-qismda tarbiyachi** bolalarni berilgan topshiriqni bajarishga kirishishlarini tekshiradi. Bola ishi o'rtasida pauza bo'lmasin, bola bir topshiriqni bajardimi, keyingisiga darhol o'tishlari, bajarishlarini kuzatish lozim. Mashg'ulot davomida bolalar tinch ishlashga, o'z o'rinlaridan so'roqsiz turnaslikka o'tganadilar. Katta guruhdagi bolalar dastavval tarbiyachi ruxsati bilan, keyin o'zlari suvni, mo'yqalamni o'z joyiga qo'yadilar. Kichik guruhda bolalar mustaqil bo'lmaganlari uchun ko'proq tarbiyachining o'zi bolalar oldiga kelib turadi. O'rta guruhdan boshlab bolalar tarbiyachiga qo'llarini ko'tarib, murojaat etishga o'tganadilar. Bolalarni asta-sekin mustaqil ishlashga o'rgatib boriladi. Bor bo'lgan qiyinchiliklarni o'zlari hal etish yo'llarini o'rganib boradilar. Mashg'ulotni yakuniga 5 minut qolganda bolalar ogohlantiriladi. Bu narsa kichik guruh bolalari uchun ortiqcha hisoblanadi, chunki ular hali bu aloqani egallamagan bo'ladilar. Kichik guruhdan boshlab bolalarga ishini oldinroq tugatgan bo'lsa, o'zi yana rasmi element bilan boyitishni taklif etiladi.

Mashg'ulotning yakuni-bolalar bilan bajarilgan topshiriqni tahlil qilish. Tarbiyachi ishini tugatishni qat'iyon taklif etsa, bolalar hammasi ishini tugatishi va tarbiyachi kunning ikkinchi yarmida bolalarga o'z ishtarini tugatib olishga imkon yaratishi lozim. Bolalar ishini tahlil qilish muhim metodlardan biri bo'lib hisoblanadi. Bolalar ishtarini tahlil ta'limiy-tarbiyaviy ahamiyatga ega. Bolalar ishtarini devoriy ro'znoma qilib osiladi. Bolalar devoriy ro'znomadagi ishtarini yaxshilab ko'rib chiqadilar. Tarbiyachi bolalarning fikrlarini so'raydi va bolalar ishtariga umumiy baho beradi. Mashg'ulotdan so'ng bolalarga o'z ishtarini ko'rib chiqish uchun yana bir bor imkoniyat yaratib beriladi.

Agar mashg'ulot cho'zilib, vaqt qolmasa, sayrdan keyin yoki kunning ikkinchi yarmida amalga oshirish mumkin. Bolalar ishlarida tarbiyachi o'z ishtar uchun burchak tashkil etadi va bolalar ishlarini u yerda bajarib mashg'ulotgacha qoldiradi. Albatta, ular dastavval yaxshilab ko'rsatib, ularni turlicha bezatish mumkin. Agar burchak tashkil etilgan bo'lsa, bolalar ishidan albom qilinadi. Bitadan varaq bir kichikga ajratiladi va varaq ustiga konvert yopishiriladi. Bolaning ismi yozib qo'yilib, shu konvertga bolaning har bir bajaragan ishi qo'yiladi. Aralash yosh guruhlarda mashg'ulotni tashkil etish o'ziga xos xususiyatga ega. Bu guruhni 2-3 yuqori guruhga bo'lib, har biri uchun o'zining dastur mazmuni aniqlanadi. (bolalarning hammasi, bir vaqtda, bir faoliyat bilan shug'ullanasa ham).

Ta'lim maktabigacha tarbiya yoshidagi bolalarni elementar bilimlar bilan ta'lim berishda, maktabigacha ta'lim muassalari uchun ishlab chiqilgan dasturlarda nazarda tutilgan ko'nikma va malakalarni shakllantirishda yetakchi rolni o'ynaydi. Ta'lim jarayonida bolalarga yangi bilimlarni mustazam berib borish, ular jang'argan tasavvurlarni aniqlash va tizimlashtirish, bolalarning bilish jarayonlari hamda ishlab chiqilgan rivojlanirish amalga oshiriladi. Ta'lim - ikki tomonlama jarayon: mashg'ulotlar kuzatilar ekan, tarbiyachining ta'lim berish faoliyatini, uning bolalarga ta'sir etish imkoniyatlarini hamda ishlab chiqilgan javob berish reaksiyalarini, o'quv harakatlari sifatini ham kuzatish muhimdir. Ta'lim jarayoni bolalarning jismoniy, ma'naviy, aqliy va estetik rivojlanishlariga har tomonlama ta'sir ko'rsatadi. Ta'lim jarayonining muhim vazifasi uning bolalarga tarbiyaviy, ma'naviy, aqliy ta'sirini (kuzatuvchanlik, zehnilik, aqliy, nutqiy va boshqa faoliyat, mustaqillik, ijodiy tashabbusning rivojlanishini) aniqlashdir. Pedagog har bir mashg'ulotda ta'lim va tarbiyaning o'zaro bog'lanish vazifalarini amalga oshirishni esda saqlashi muhimdir. Masalan, bolalarga rasm chizish usullarini tushuntirar ekan, u bolalarga muhim tushunchalarni ta'lim qilishni, ko'rganlarini tasvirlashni, harakat amallari haqida gapirishni, bo'yoqdan tartibli foydalanishni, o'rog'iga tartibli barmalnikni oxiyrida hamma narsani o'zi joy-joyiga olib qo'yishni o'rgatadi. Tasviriy faoliyat mashg'ulotlarida bolalarning tashqi dunyo haqidagi tasavvurlari qandayligini, ular o'z fikrlarini erkin bayon qila olishlarini, ularning tug'at bo'yliklari qandayligini aniqlash mumkin. Ishlab chiqilgan ma'naviy tasavvur darajasini bajarilgan ishtarini baholashi

va shu kabildardagi fikrlari hamda lugmalaridan biitib olish mumkin. Demak, ko'rilgan har bir mashg'ulotlarda dasturning barcha bo'limlari bo'yicha bolalar bilan olib borilgan ishning darajasi xuddi ko'zgudagidek aks etadi. Tarbiyachi o'kazadigan mashg'ulotlarning muvaffaqiyati uch shartga: dasturni yaxshi bilishga, ta'lim metodikasini egallaganlikka, o'z guruhidagi bolalarning yosh va individual xususiyatlari hamda imkoniyatlarini bilishga bog'liq bo'ladi. Tarbiyachini nazorat qilish va unga yordam ko'rsatish uchun maktabgacha ta'lim muassasasi mudirasi barcha yosh guruhlarning dasturini hamda ta'lim metodikasini bilishi, maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning psixo-fiziologik xususiyatlarini tushunishi, yangi ilmiy tadqiqotlar va ilg'or pedagogik tajribadan xabardor bo'lishi kerak.

Nazorat savollari

1. Turli yosh guruhlarda tasviriy faoliyat mashg'ulotlarini o'kazish vaqtini ayting?
2. Tasviriy faoliyat mashg'ulotlarining muvaffaqiyatli uyushtirishda tarbiyachi tayyorgarligining afzalliklari haqida ma'lumot bering.
3. Tasviriy faoliyat mashg'ulotlarining qismlari haqida izoh bering.
4. Tarbiyachi o'kazadigan mashg'ulotlarning muvaffaqiyati nimalarga bog'liq?

**MAVZU: MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA
RASM, LOY, APPLIKATSIYA QURISH- YASASH
MASHG'ULOTLARI. MAKTABGACHA YOSHDA
G BOLA LAR NING RASM CHIZISHGA O'RGATISH.**

REJA:

1. Maktabgacha ta'lim muassasasida bolalarni tasviriy faoliyatga o'rgatishda rasm turlari.
2. Maktabgacha ta'lim muassasasida alohida predmetlarning rasmini chizishga o'rgatishning vazifalari.
3. Maktabgacha ta'lim muassasasida mazmuni rasm chizishga o'rgatishning vazifalari.
4. Maktabgacha ta'lim muassasasida dekorativ rasm chizishga o'rgatishning vazifalari.

tarbiyach tushunchalar: grafik-rassomlik, kolorit, kompozitsiya.

Maktabgacha ta'lim muassasasida bolalarni tasviriy faoliyatga o'rgatishda rasm turlari.

Rasm chizish — predmet va hodisalarni grafik-rassomlik usulida tasvirlash bo'lib, uning asosi kolorit, shakl va kompozitsiyadir. Predmetni boshqarib ekanlar, bolalar rasmda uning xarakterli xususiyatlarini ifodalaydilar. badiiy obraz yaratib ekanlar, mazmuni aks ettirishni o'rganadilar, rasm chizish texnikasining boshlang'ich malakalarini asta-astan egallab, muqolning ba'zi elementlarini o'zlashtiradilar (dekorativ rasm chizishda). Maktabgacha ta'lim muassasasida bolalarni tasviriy faoliyatga o'rgatishda rasm asosiy o'rin egallaydi va uchta turli o'z ichiga oladi:

- Alohida predmetlarni chizish.
- Mazmuni rasm chizish.
- Dekorativ rasm chizish.

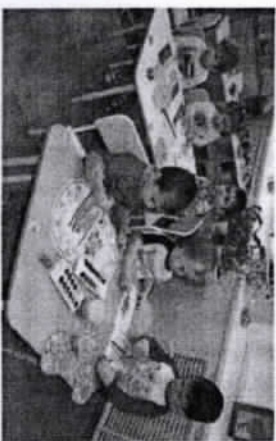
Tasviriy faoliyatga o'rgatishning asosiy vazifasi-tevarak-atrof-dagi bo'liqni tasavvur qilishda bolalarga yordam berish. Ularda kreativ-hayotni rivojlantirmoq, estetik go'zallik hissini tarbiyalamoq, hamda tasvirlab berish usullarini o'rgatmoqdir. Bu bilan birga tasviriy faoliyatning eng asosiy vazifasi-ma'lum bir yosh uchun mos tasviriy materiallari bilan turli xil predmetlarning turli timsollarini yaratish kabi ishlar bolalarda shakllantirish amalga oshiriladi.

Maktabgacha ta'lim muassasasida alohida predmetlarning rasmini chizishga o'rgatishning vazifalari

Psixologlarning tadqiqotlariga ko'ra, bitta predmetni boshqa predmetlar orasidan ajratib olish uchun bolaga shu predmetni idrok qilishda predmetning shaklini bilishga yordam berar ekan. Shakllarni tasvirlash jarayonidagi xatoliklar faqatgina bolaning noto'g'ri tushunchalari va ko'nikmalarning yetarli emasligi emas, balki predmetni to'g'ri idrok etishni bilmayligi bilan tushuntiriladi. Ishning tasvirlab olish qobiliyati hali yaxshi rivojlanmagan uchun ishning o'zida fikr yuritib tasvirlash kabi qiyinchiliklari ham turadi.

Rasmda shakl to'g'ri kontur bilan chegaralab chiqilgan, lekin shu bilan birga ishning 1-bosqichlari chiziqlarni to'g'ri aniq chizish va konturlarni (aniqlash) tasviri, rasmda ishlash jarayonining vazifasi bo'lib hisoblanmaydi. Agar umumiy shakl to'plangan bo'lsa, konturni to'g'ri chiziq bilan chizib bo'lmaydi, chunki u har doim o'zgaruvchan, shunga qarab uni chizish ham o'zgaradi, ya'ni niti-jasi, rasmining oxiri yo'nalishi ham o'zgaruvchandir.

Rassom predmetni tasvirlayot-ganda avval asosiy shaklning bel-gilarini qog'ozda belgilab oladi. Maktabgacha tarbiya yoshdagi bolaga, ayniqsa, 3-4 yoshli bolaga tasvirlashning bunday usuli juda qiyin, chunki u predmetni butun-ligicha tasavvur qila olmaydi. Unga predmetni asta-sekinlik bi-

lan bir tomonga chizish osonroq. Tasvirlashning bu usuli bolaning ishini osonlashtiradi. oldin bitta bo'lagini tanlab, naturadagi keyingi bo'lagini eslab yoki ko'rib shu bo'lagini bo'lakka bo'lib, rasm chizishni davom ettiradi. Asta-sekinlik bilan bolalarga rasmining umumiy belgilarini

qog'ozga tushurib chizishni o'rgatish zarur, chunki rasmini bo'laklar-ga ajratibchizishning o'ziga hos qiyinchiligi bor. Bunda kerakli shakl-ing asosiy bo'laklari va ikkinchi darajali bo'laklarning o'zaro joylash-ishlari va fazodagi o'rinlarini aniq proporsional holatda chizish, aniqlash qiyin bo'ladi. Hamma yosh guruhlari uchun rasm chizish faoliyatiga o'rgatishning asosiy umumiy vazifalari quyidagilar:

1. Predmetning shakli va tuzilishini tasvirlashga, ularning qismlarini o'zaro proporsiyalashtirish ko'rsatib berishga, harakat natijasida ularda o'zgarishlarda o'rgatish.
 2. Tasvirlashni obrazli yorqin qiladigan ba'zi bir xarakterli qismlarni tasvirlashga o'rgatish.
 3. Predmetning rangini, uning mazmuni va obraz xarakterini o'zaro birlashtirib berishga o'rgatish.
 4. Bo'yov, rangli qalam va boshqa materiallar bilan chizishda texnik ko'nikmalarni rivojlantirish.
- Kichik guruhda o'rgatishning mazmuni va vazifalari.** Ikki yoshli bola qalam, mo'yqalamni to'g'ri ushlashi mumkin, lekin uning tajrib-

lari kam, bajara olish va bilish qobiliyatlari yo'q, qo'l harakatlari yetar-licha rivojlanmagan. Shuning uchun asosiy vazifalar bolalarga umumiy tarbiyaviy ta'sir qilish bilan bog'liqdir. Kichik guruhda o'rgatishning vazifalari quyidagilar:

- Rasm chizish jarayoniga qiziqishni uyg'otish.
- Rasm chizish materiallari "qalam, bo'yovlar" va ulardan foydalanish usullari bilan tanishtirish.

- Katta yoshli odam chizgan rasmini, predmetning tasviri deb tushunishni o'rgatish.

- To'g'ri va egri chiziqlarni, shakllarni chizishni o'rgatish. Bu gu-ruhning dasturi keyingi guruhlarning dasturidan bosqichma-bosqich murakkablashib borishi bilan farqlanadi. Rasm chizishning birinchi mashg'uloti qog'oz va qalam bilan tanishtirishdan boshlanadi. Bu ma-teriallarning o'yinchoqlardan bolalarga ma'lum bo'lgan turli xil pred-metlardan farq qilishini pedagog bolalarga tushuntiradi. Qalamlar bilan turli faoliyat turlarini bajarish mumkin. Qog'oz toza edi, qalamning harakatlanishidan unda izlar paydo bo'ldi. Qalamning ochilgan uchi qog'ozda iz qoldiradi. Ikki uchi esa, iz qoldirmaydi. Agar sekin bosilsa, qog'ozda uning izlari ko'rilmaydi. Agar qat'iq bosilsa, qog'oz yirtilib ketishi mumkin. Bunday tushuntirishni va harakatlarni ko'rsatib berish bolalarda rasm chizishga qiziqishni o'yig'otadi. Bulardan tashqari oddiy texnik ko'nikmalarni qalam, mo'yqalamni to'g'ri ushlash, ulardan tarbiyaviy foydalanish. Bo'yovni mo'yqalamning uchiga olishni bilish kabllarni o'rgatishni dastur o'z ichiga olgan. Bu guruh bolalar (3 yoshli bolalar) psixologik jihatdan rivojlanadi, turmush tajribalari o'sadi. Tarbiyachi bu yoshdagi bolalar bilan rasm bo'yicha mashg'ulot olib

doirachalar chizib, uni ichini qalam bilan urib chiqib, uni qush don cho'qiyapti deb ifodalaydi. Bunda yosh bolalarning rang tanlash malakasi shakllanadi. Bolaning diqqatini ularga yoqgan ranglar tortadi. Bolalar tasvirlash jarayonida so'z bilan ifodalashga o'rganadilar. Rasmda tasvirlay olmagan voqealarni so'z bilan to'ldiradi. Bolalarda mustaqillik, faollik o'sadi. Tarbiyachi bolalarga mashg'ulotda olgan bilim va ko'nikmalardan mustaqil foydalanish imkoniyatini tug'diradi. Kichik guruhda bolalarni narsalarni tasvirlash usullariga o'rgatib boriladi. Bolalar turli shakldagi predmetlarni tasvirlashga o'rgatiladi, doira, to'g'ri to'rtburchak, uchburchak va turli yo'nalishdagi chiziqlar to'plamidan iborat narsalarni chizadilar.

Predmetlarni shaklini to'g'ri tasvirlashga o'rgatish uchun bolalarni qo'llarini shakli harakat qilishga o'rgatish lozim. Bolalarni predmet shakli bilan qo'lling shakli harakatlari o'rtasidagi bog'liqlikni o'rgatish lozim. Tarbiyachi predmetni tasvirlashga o'rgatishdan oldin, uni mashg'ulot oldidan ko'rib chiqadi, ya'ni kuzatish olib boradi. Bolalar jonu-dili bilan turli rangdagi koptoklar, sharlar va archa munchoqlarini tasvirlaydilar. To'g'ri to'rtburchak shaklini tasvirlashga bolalar bu guruhda qiyinaladilar, shuning uchun bu shakl yilning 2-yarmida beriladi. Bolalar archa, daraxt tursa yiqilmas qo'g'irchoq, aravachani tasvirlaydi. Ranglarni qizil, sariq, ko'k, yashil, qora, oqlarni bilishga o'rgatiladi. Shuningdek, rang aralashirishlarni (pushit, havo rang va zarg'aldog, jigarrang) tavsiya etish mumkin. Bu guruh bolalarini ranglarni to'g'ri atash va tasvirlash aniq talab etilmaydi, ammo tarbiyachi asta-sekin predmetlarni rang tusini haqqoniy tasvirlashga o'rgatib borishi kerak. Masalan: ko'm-ko'k o'tlar o'smoqda, o'tlarda sap-sariq jo'jalar o'tlab yurishibdi va hokazo. Bu guruhda bolalarning mazmun jihatidan juda sust bo'ladi, ya'ni ishlar mazmuni asosan so'zda ifodalaniladi. Masalan: mashina chizib, so'z bilan mazmun beradi, u bu mashina yurit ketdi yoki yuk olib kelyapti. Mashg'ulot davomida bolalar bir turdagi predmetlarni bir necha marta tasvirlashni o'rganadilar. Bu esa, bolalarni texnik ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Rasm davomida ishini tezda tugatgan bolalarga tarbiyachi rasm mazmunini kengaytirish maqsadida yangi vazifalar berishi mumkin. Masalan: o't ustida yurgan jo'jalar yonida don yoki turli chuvalchangelarni chizishni tavsiya etish mumkin va bu bilan bolalar chizgan ishlarini mazmunan boyitib borish va bolalarni ham shunga o'rgatib borish lozim.

Kichik guruhda o'rgatishning mazmuni va vazifalari. Hayotni 4

yilda bola predmetni yaxshiroq yoki yomonroq tasvirlay olishni ham bilmasalar ham, lekin ular rasm chizishning ma'nosini biladilar. Ular o'zlari chizgan shaklsiz rasmlarni predmetning bitor bir belgisiga asosan o'xshatib chizadilar. pedagog bolalarning rasm bilan predmetning o'xshash belgilarini topishga urinishni rag'batlantirib turishi va shu bilan bir qatorda turli shakllarni to'g'ri tasviriya o'rgatib borish zarur. Bu yoshda tasviriy faoliyatni o'rgatish vazifalari bir rejaga qo'yilgan.

- Sodda predmetlarni asosiy belgilari (rang, shakl) berib, turli xil to'g'ri va aylanasimon shakllarni tasvirlashga o'rgatish.
- Rangni bilish sezgisi asosiy ranglarni ajratish va aytishni bilishni rivojlantirish. □Kompozision ko'nikmalarni, qog'ozni o'rtasiga tasvirlarni joylashtirishni rivojlantirish.

– Texnik ko'nikmalarni o'zlashtirish.

Bu guruhda to'g'ri va egri chiziqlarni to'g'ri chizishga o'rgatish birinchi vazifa bo'lib qoladi. Bunda turli chiziqlarni turlicha chapdan o'ngga, tepadan pastga, kesishgan chiziqni chizishga o'rgatiladi. Bularni, masalan, tizimcha, yo'lakcha, qalam, yomg'ir shaklida chizish mumkin. Ikki kichik guruh bolalariga bir xil shakldan (qorbobo, ikki yoki uch aylananadan iborat) yoki ikki xil shakldan iborat (quyi bitta aylana va birgina to'g'ri chiziqdan iborat) bo'lgan predmetlarni ancha qiyin, chunki uch yoshli bolaning tahlil sintez qilib fikrlashi yaxshi rivojlanmagan uchun bu guruh dasturida faqat ikki xil shakldan iborat bo'lgan predmetni, masalan, (quyoshning nurlari, archaning ignachalari) tasviri kiritilgan. Shakl qanchalik murakkablashsa rangdan foydalanishi ham shunchalik murakkablashadi. Bolalar rasmda aniq predmetlarni tasviri uchun shu predmetga mos rangni ishlata olishni o'rganadilar.

Masalan, qizil rang bayroq, yashil rang archa va boshqalar.

O'rta guruhda rasm chizishga o'rgatishning mazmuni va vazifalari.

Bu guruhda o'rgatishning vazifalari quyidagilar:

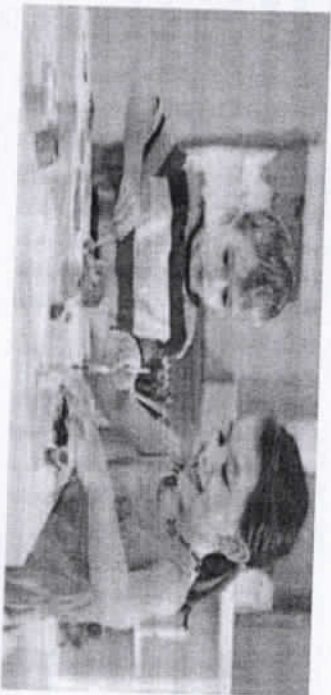
- To'g'ri to'rtburchakli va aylanasimon shakldagi predmetlarni tasvirlash ularning tuzilishini, asosiy qismi va qismlarini berishga o'rgatish.
- Rangdan badiiy ifodalash vositasi sifatida foydalanishga o'rgatish.
- Qog'oz markazida predmetni joylashtirishda kompozision uquvini bilishda rivojlantirish.

– Rasmi qalam va bo'y oq bilan bo'yashda texnik ko'nikmalarni mustahkamlash.

Bu guruhda bolalarga ritmik joylashgan predmetning qismlarini tasvirlash o'rgatiladi - yuqorida, pastda, bir tomonda, boshqa tomonda hamda bir qancha proporsional joylashgan qismlarni tasvirlash o'rgatiladi. Bu alohida qismlarni o'zaro solishtirish va tahlil qilish imkonini beradi. Masalan, Qorobo va archa 2 tomonlama joylashgan novdalari bilan. Bu guruhda tasviri qiyin bo'lgan ob'ekt - odamni rasmini chizish mashg'ulotlarga kiritiladi. Odamni chizishdan oldin bolalar soddarog shakllarni, qorobo, matryoshka, qo'g'irchoqlarini chizish edi.

Katta guruhda rasm chizishga o'rgatishning mazmuni va vazifalari. Bu guruhda bolalarni tasviri va yorqin obrazlarni yaratish qobiliyatlarini tasvirlash turli usullardan foydalanib chizishga o'rgatiladi. Quyidagi vazifalar bor:

- Predmetning shaklini uning belgilarini, hajmini va qismlarining joylashishini o'rgatishni davom ettirish.
- Rasmda sodda harakatlarni tasvirlashga o'rgatish.
- Rang qobiliyatlarini rivojlantirish va mustahkamlash.
- Qalam (shtrixlash usullari) va bo'y oqlar, mo'yqalam harakatlarning usullari bilan ishlashda texnik ko'nikmalarni rivojlantirish.
- Rangli bo'rlar, ko'mirlar, akvarel bo'y oq bilan chizish usullarini o'rgatish.

Bu yoshda bolalar rasmda bir xil predmetni o'xshash va farqli tomonlarini tasvirlash va topishga o'rganadilar. Masalan, 2ta turli olmalar shakli va rangi bilan farqlanadi yoki lavlagi bilan turp, ular

shabzavotlar uchun umumiy bo'lgan dumaloq shaklda. Bu guruhda bolalar yana asosiy spektr ranglari bilan tanishib, rasmda ularning chiroyli turlanishlarini keltirib chiqarishni o'rganadilar. Bolalar rangli qalamlardan tashqari oddiy qora qalam bilan predmetning umumiy belgilarini chizib olish uchun foydalanadilar.

– Naturadan va tasavvur qilishdan predmetning xarakterli belgilari tuzilishini, hajmini tasvirlashga o'rgatish.

– Shakl va bo'y oqlarning boyligi tasvirlab berishga yorqin obrazlar yaratishga o'rgatish.

– Kompozitsion qobiliyatlarni rivojlantirish (predmetning hajmi va shaklning xarakterini hisobga olib predmetni qog'ozda joylashtirish).

– Rang qobiliyatlarini rivojlantirish (1 rangni turli xosila rangni bera olish qobiliyati).

– Texnik ko'nikmalarni rivojlantirish (bo'y oqlarni boshqacharoq bo'y oq olish uchun aralashtirish, predmet shakli bo'yicha qalamda shtrix o'tkazish).

Olti yoshli bolalarda analitik fikrlash qobiliyati yaxshi rivojlangan bo'ladi. Ulardan turga mansub predmetlar belgisini ajrata olganliklari kabi, ularning bir predmetni boshqasidan ajratib turuvchi individual xususiyatlarini ham tasvirlay oladilar. Bu esa ijodiy tasavvurni rivojlantiradi.

Maktabgacha ta'lim muassasasida mazmunli rasm chizishga o'rgatishning vazifalari

Mazmunli rasm chizishning asosiy maqsadi bolaning atrof-muhitdan olgan taassurotlarini ifodalashga o'rgatishdir. Mazmunli rasm-bu bir necha mazmunning ma'lum rangda tasvirlanishini tushuntiradi. Bolalar

qaysi mazmun bo'yicha rasm chizadilar? Bolalar kichik hikoya, ertak asosida va bolalarni o'rab turgan tevarak-atrofni, tabiatni chizishga harakat qiladilar. Bolalar tomonidan chizilgan «Biz ta'tilda» va «Kech kuz» rasmlari bunga misol bo'la oladi. Bolalar bilan olib boriladigan bunday mashg'ulotlar ularning har tomonlama kamol topishiga yordam beradi. Bunda bolalarning aqliy qobiliyati rivojlanadi. Bu bolada asta-sekinlik bilan rivojlanadi, shuning uchun mazmuni rasm chizish o'rta guruhdan boshlab kiritilgan. Bunda ham yonma-yon turgan 2-3 ta predmetni tasviri o'rgatiladi. Mazmuni tasvirlashda predmetlarning bir-biridan ajratish uchun uning o'lchamini, fazodagi o'rinlariga qarab, predmetlarning katta yoki kichikligini o'rgatish kerak. Maktabgacha yoshdagi bola uchun predmetlar orasidagi fazoviy munosabatlarni farqlay olish juda qiyin. Mazmuni rasm chizishni, o'rgatishning umumiy vazifalari quyidagilar:

- Mavzuning mazmunini ifodalashga uning asosini ajratishga o'rgatish.
- Ob'ektlar orasidagi o'zaro alogani tasvirlashga o'rgatish.
- Ob'ektlar orasidagi proporsional joylashuvni tasvirlashga va ularning fazodagi o'rinlarini ko'rsatishga o'rgatish.

O'rta guruhda mazmuni rasm chizishga o'rgatishning mazmuni va vazifalari. O'rta guruh bolalariga rasm mashg'ulotlari asosan yil boshidan o'ta boshlanadi, sababi kichik guruh bolalariga qaraganda ular ma'lum mazmun asosida lo'nda qilib rasm ishlay olish qobiliyatiga egadirlar. Bolalarda rasm chizish malakasini rivojlantirish maqsadida 2-3 predmetni ko'rsatish mashqlari bilan boshlash maqsadga muvofiqdir. Rasm ishlash mazmuni quyidagilardir:

- Mazmuni jihatdan bir-biriga o'xshash 2-3 predmetli rasm chizdirish.
 - Bir necha predmetlarning joylanishini belgilash.
- Bola 4 yoshdan boshlab predmetlarning yonma-yon joylanishini odamlarning ko'rinishini faqat old tomondan, hayvonlarning ko'rinishini faqat yon tomondan bir yo'lda chiza olish qobiliyatiga egadirlar. Masalan: "Bolalarning qishki o'yinlari".

O'rta guruhlarda rasm chizish orqali bolalarning og'zaki nutqini o'stirish bilan ularni o'rab turgan tevarak-atrof bilan ham tanishtirish maqsadga muvofiqdir. Bu yoshdagi bolalar uchun quyidagi rasmlarni tavsiya qilish mumkin:

- "Qizcha uy atrofida o'ynayapti".
- "Qish, bolalar qorbobo yasayaptilar".
- "Bo'g'irsqoq", "Chipor tovuq".

O'rta guruhdagi bolalar rasm chizishni faqat bir yo'nalishda chizishlaridan tashqari bir varaqni to'ldirib chizish malakalarini ham rivojlantirib boradi. Ma'lum narsani ko'rib tasavvur qilgan holda rasm chizadi, uning aqliy qobiliyati rivojlanadi, o'sib boradi. Har bir mashg'ulot bolalarning aqliy, estetik ruhda tarbiyalashga, jamoat ishlarini bajara olishiga asos bo'ladi. Bu mashg'ulotlarni o'tkazish asosan bolalarning kuzatuvchanligi asosida olib boriladi, shunda ularning og'zaki nutqi, mustaqil fikrlay olishi, har-xil mavzularda rasm chizish olish ko'nikmalari rivojlanadi. Bolalarda rasm chizish ko'nikmasi asosan og'zaki nutq orqali amalga oshiriladi. Masalan: bola bironta qiz, uy rasmlarini chizib, unga kichik ertak ham to'qishi mumkin. Ma'lum maqsadli rasm bolaga ko'rsatilayotganda aniq maqsadga ega bo'lishi kerak. Bola ko'rsatilayotgan rasmini aniq ko'rib chiza oladi, lekin uni yon tomonini, ustini chizishni bilmaydi mumkin. Ishlangan rasmlar namunasidan quyidagilarga alohida e'tibor berishlarini eslatish kerak. Masalan: predmetlarning proporsional, simmetrik joylanganligi uylar, daraxtlar, samolyotning parvoz qilayotganini chizdirish orqali bolalarda tahlil-sintez usulidan foydalanish muhimdir. Yuqorida qayd qilingandek, quyidagilarga ahamiyat berish kerak:

- Mavzuning mazmuni aniq bo'lishiga;
- Ob'ektlar orasidagi bog'lanishga;
- Ma'lum maqsadga yo'naltirilgan mavzu bo'lishiga e'tibor berish kerak. Bu yoshdagi bolalarga rangli qog'ozlar berilib maqsad aytiladi. Masalan, bola ko'k rangda-o'tlarni, havo rangda-suv, sariq rangda-qum ko'rinishida tasvirlay oladilar. Masalan, "Baliqlar suzyapti", "Jo'yalar o'ti ustida o'ynayaptilar"ni ko'rsatish. Bolalarning aqliy qobiliyatlarini tekshirish maqsadida tarbiyachi bir predmet yoki jismini ko'rsatib uning varaq ustida joylanishini so'roqlar bergan holda suxbat orqali aniq maqsad asosida rasm chizdirish kerak. Bunda albatta tarbiyachining bilimdonligi katta mahorat talab qiladi. Bolalarning bir yarim yilda chizishgan rasmlari o'lehovlari asosan bir xil bola chizgan rasmlarini past va balandligini ko'rsatish va farqini tushuntirish lozimdir. To'rt yoshli bolalarda rasm chizish ko'nikmalari o'sib boradi, ular kattalar chizgan rasmlarni tomosha qilgan holda taqlid qilib rasm chizishga urina

boshlaydilar. Xoh ota-ona, xoh tarbiyachi bola tomonidan chizilgan rasmlarni bola oldida baholashi kerak. Bolalar o'rtog'larining chizgan rasmlarini yaxshi, yomon va xatolarini ko'rsatishlari kerak.

Quyidagi vazifalari bor:

– Bir-biriga mazmunan bog'liq 2-3 ta predmetni tasvirlashga o'rgatish.

– Kompozision qobiliyatlarni o'stirish (1 ta chiziqda bir nechta predmetni joylashtirish yoki yonna-yon yoki butun varaqda osmon va yerni chizish). Bolalarga beriladigan mavzular qiyin emas: uy, uning yonida daraxti o'syapti, skameyka turibdi; uy yoki daraxt yonida qizcha sayr qilib yuribdi, o'tloqda jo'jalar sayr qilishyapti; o't, gullar, quyosh nur sochayapti. Bu rasmlarda mazmunli rivojlanishni bolalar ko'rsatishmaydi. Bolalar 2-3 predmetni yonna-yon chizishadi. ular orasida hech qanday harakat bog'lanmagan.

Katta guruhda mazmunli rasm chizishga o'rgatishning mazmuni va vazifalari. Bola besh yoshdan boshlab ma'lum mavzudagi rasmlarni chiza olish qobiliyatiga ega bo'ladi. U tevarak-atrofni o'zgarishlarini tasavvur qila oladi va chizishga harakat qiladi. Bu yoshdagi bolalarga quyidagi mavzudagi rasmlar chizish tavsiya qilinadi:

“Bolalarning qishki o'yinlari”.

“Bog'chada senga nimalar qiziqarli, shularni chiz”. “Men onamga guldasta sovg'a qilyapman”.

“Quruqchilar yangi uy quryaptilar” “Ona bolani bog'chaga olib ketayapti” “Bolalar qorbobo yasayaptilar”. Katta guruhdagi bolalar badiiy asarlardan olingan taassurotlari asosida va ertak mazmunini tushungan holda quyidagi mavzuda rasm chiza oladilar. Masalan, “Ikki ochko'z ayiqcha”, “Ayyor tulki va kulrang bo'ri”, “Mushuk, xo'roz va tulki” va boshqalar. Bu chizdirilgan rasmlar aniq va konkret masalada bo'lishiga ahamiyat berish kerak. Masalan, “14 yanvar - Vatan himoyachilari kuni”, “8 mart-Onalar bayrami”, “21 mart-Navro'z bayrami”. Katta guruhda o'tkaziladigan rasm mashg'ulotlari qiziqarli, savollarga javob olgan holda, asarda qatnashayotgan har bir personaiga tavsif bergan holda ranglarni tanlay olish va varaqqa joylashtirish vazifalarini belgilash kerak. Bolalar tomonidan ishlanayotgan har bir rasmda predmetlarning hajmi, o'lchovlarini chamalash bilan birga o'zoq-yaqin, oldima-kekin, ustma-ust, ketma-ket joylash mumkinligini tushuntirish kerak. Bu yoshdagi bolalar ayniqsa ertak multfilmlarni tomosha qilishni yaxshi

ko'rganliklari sababli shu mavzudagi rasmlar chizishni yaxshi ko'radilar. Hala rasm chizishni varaqning eng chetidan boshlab chizish bilan birga predmetlarni joylanishini ko'rsatishi kerak va bo'yoqlarni tanlay olishi ham muxim ahamiyatga egadir. Bolani rasm mashg'ulotiga tayyorlash uchun unga kerakli rasm anjomlarini hozirlagan holda, birona kuy eshittirib akvarel bo'yoq berib ma'lum mavzu va maqsad asosida rasm chizish ishini boshlash lozim.

5-6 yoshli bolalar rasmlarining mazmuni ancha boy bo'ladi. Bunda bolalar faqat predmetlarni chizishmaydi, balki predmetlarning atrofdagi sharoitni ham tasvirlaydi.

Quyidagi vazifalari bor:

– Ob'ektlar orasidagi o'zaro mazmunan bog'liqlikni tasvirlashga o'rgatish.

– Kompozision qobiliyatlarni rivojlantirish (bunda qog'ozda horizontal chizig'ini belgilab chizish).

– Rang qobiliyatlarini rivojlantirish.

Bu yoshdagi bolalarda har bir mavzuning mazmuni oldindan konkret aniqlangan bo'lishi kerak. Ularga masalan, “Bayram” mavzusini berish kerakmas, chunki bola yo mavzuga aloqador bo'lmagan narsani chizish, yo o'zining imkoniyatiga to'g'ri kelmaydigan, kuchi yetmaydigan masalani qo'yish mumkin.

Tayyorlov guruhda syujetli rasm chizishga o'rgatishning mazmuni va vazifalari. Katta guruhda bolalar orqali egallangan ko'nikma va malakalar tarbiyachiga 6-7 yoshli bolaga o'rgatish vazifalarini murakkablashtirishi imkoniyatini beradi. Buning uchun quyidagilar

kerak:

– berilgan mavzu bo'yicha rasmlar-
ning syujetini boyitish va bolalarga syujet-
ni mustaqil holda aniqlashga o'rgatish;

– harakat natijasida predmetning shaklini o'zgartirishga o'rgatishni (masalan, engashishini, yugurishini);

— kompozision qobiliyatlarini rivojlantirish; predmetlarning joylashishi,

yaqindagilarni qog'ozning pastga, uzogdagiarni tepasiga (hajmlarini o'zgartirmaslik). Rang qobiliyatlarini rivojlantirish mustaqil holda syujejga mos rangni berisigao'rgatish. Bu yoshda bolalarning analitik fikrlashi yaxshi rivojlangani uchun tabiiyachiga berilgan mavzuga mos mazmunni mustaqil holda tanlashga bolalarga imkoniyat yaratib beradi. Masalan, "Uy qurish" mavzusi bo'lsa, bolalar o'zlar qanaga uy, kim quraypti, qacda kabi savollarga javob beradilar. Bolalar harakatdagi predmetning shakli o'zgarishini bilishadi shu o'zgartirishlarni tasvirlay oladilar.

Maktabgacha ta'lim muassasida dekorativ rasm chizishga o'rgatishning vazifalari

Dekorativ rasm chizish tasviriy faoliyatning boshqa turlari kabi bolada estetik tuygʻuni rivojlantiradi. Bolalarni xalq amaliy sanʼati namunalari bilan tanishtirishda tarbiyachi ularda vatandashlik ruhini shu sanʼat asarlarini yaratayotgan odamlarning mehnatiga hurmat kabi tuygʻularni tarbiyalash kerak.

Dekorativ rasm chizish quyidagi umumiy vazifalarni o'z ichiga oladi.

– Naqshning turlicha shakllarini bogʻliq holda kompozitsion hisni bolalarda shakllantirish.

– Rang qobiliyatlarini rivojlantirish.

— Xalq amaliy san'atining stillarining farqlashga va ularning alohida elementlarini bolalarning o'z ijodida foydalanishga o'rgatish.

— Qalam va mo'yqalam bilan chizishning texnik ko'nikmalarini mustahkamlash. Bolalarni dekorativ rasm chizishga o'rgata turib, pedagog bolalarda butun naqsh komponentlari, ranglari, kompozitsiyalari, shakl elementlari o'rtasidagi bog'liqlikni ko'ra olish malakasini rivojlantirishi zarur. Bola predmetni shakliga va nima maqsadda ishlatilishiga

44

qarab, uni bezaydigan ornamenti, naqshi o'zgarishini his qilishi va albatta, tushunishi zarur. Shundan kelib chiqqan holda, u naqsh bilan bezashning ahamiyatini, maqsadga muvofiqligini, shakl bilan mazmun o'rtasidagi bog'liqlikni bilib, tushunib boradi. Bolalarni dekorativ rasm chizish bilan tanishtira turib, ritm nima va simmetriya nimaligi haqida tashavvur hosil qilishga o'rgatish zarur. Chunki dekorativ san'at olami ritm va simmetriyasiz mavjud bo'la olmaydi. Dekorativ rasm chizishda asosiy vazifalardan biri - rangni his qilishni rivojlantirishdir. Rang - naqsh ornamentida kompozitsiya bilan chambarchas bog'langan, naqsh bezagida ularni bir-biridan ajratib bo'lmaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalar ranglarning bir-biriga mos kelib uyg'unlashishining barchasini o'zlashtira olmaydilar. Lekin, rang hissi ularda bog'chagacha bo'lgan yoshdan boshlab rivojlana boshlaydi. Dekorativ rasmda ranglardan foydalanish vazifasi har bir guruhda murakkablashib boradi: yorqin, kontrast ranglarning moslashuvidan boshlab, iliq va sovuq ranglar jilosi (ottenok) ning turli uyg'unlashuviga qadar. Bu vazifani amalga oshirishni bolalar eng sodd tasviriy shakllarni chizishni o'rganib bo'lganlaridan keyingina, bolalar diqqatini yangi vazifaga konsentratsiyalash, ya'ni qaratish lozimdir: bu - shu odiy - sodd shakllarni naqsh hosil qilish uchun ma'lum bir ketma-ketlikda joylashtirishdir.

Boshlang'ich tasvirlash ko'nikmalarga bolalar birinchi va ikkinchi kichik guruhda ega bo'ladilar. Ikkinchi kichik guruhda ayrim vazifalar dekorativ xarakterga ega. Masalan: "Ro'molchani chetini chiziqlar bilan beza". Lekin bunday mashg'ulotning asosiy maqsadi - naqsh hosil qilish emas, to'g'ri chiziqlarni turli yo'nalishda o'tkazish malakasini mustahkamlashdir.

O'rta guruhda dekorativ rasm chizishga o'rgatishning mazmuni va vazifalari. Dekorativ rasm chizish bolalarga 4 yoshdan boshlab o'rgatiladi. O'rta guruhda dekorativ rasm chizishga o'rgatishning vazifalari quyidagilar:

– Chizikda, kvadratda, doirada shakllarni ritmik joylashtirishning kompozitsion malakasini rivojlantirish;

– Ranglar hissini rivojlantirish, ya'ni kontrast, yorqin ranglarni chiroqli moslashtirish;

– Turki yirik va mayda shakllarni - naqshning soddada elementlarini chizib olish malakasini rivojlantirish;

– Mo'yalamdan foydalanishning texnik ko'nikmalarini rivojlantirish.

tirish, qog'ozga yengil tekazib, nuqtalar hosil qilish;

- Mo'ygalamning boshchasidan to'g'ri chiziqlar o'tkazishda hamda dog'chalar hosil qilish usulida mo'ygalamdan to'liq foydalanish; rang - naqsh ornamentida kompozitsiya bilan chambarchas bog'langan, naqsh bezagida ularni bir-biridan ajratib bo'lmaydi. Maktabga yoshdagi bolalar ranglarning bir-biriga mos kelib, uyg'unlashishini albatta, barchasini o'zlashtira olmaydilar. Lekin, rang hissi ularda bog'chagacha bo'lgan yoshdan boshlab rivojlangan bo'shaydi. Dekorativ rasmda ranglardan foydalanish vazifasi har bir guruhda murakkablashib boradi: yorqin, kontrast ranglarning moslashuvidan boshlab, iliq va sovuq ranglar jilosi (ottenok) ning turli uyg'unlashuviga qadar. Bu vazifani amalga oshirishni bolalar eng soddagina tasviriyl shakllarni chizishni o'rganib bo'lganlaridan keyingina, bolalar diqqatini yangi vazifaga konsentratsiyalash, ya'ni qaratish lozimdir: bu-shu oddiy-sodda shakllarni naqsh hosil qilish uchun ma'lum bir ketma-ketlikda joylashtirishdir.

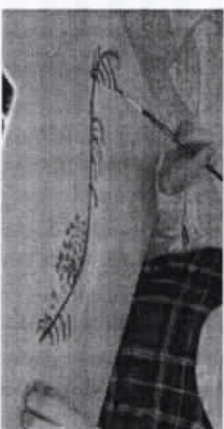
Boshlang'ich tasvirlash ko'nikmalarga bolalar birinchi va ikkinchi kichik guruhda ega bo'ladi. Ikkinchi kichik guruhda ayrim vazifalar dekorativ xarakterga ega. Masalan: «Ro'molchanning chetini chiziqlar bilan bezat». Lekin bunday mashg'ulotning asosiy maqsadi - naqsh hosil qilish emas, to'g'ri chiziqlarni turli yo'nalishda o'tkazish malakasini mustahkamlashdir.

O'rta guruhda dekorativ rasm chizishga o'rgatishning mazmuni va vazifalari. Dekorativ rasm chizish bolalarga 4 yoshdan boshlab o'rgatiladi. O'rta guruhda dekorativ rasm chizishga o'rgatishning vazifalari quyidagilar:

- chizikda, kvadratta, doirada shakllarni ritmik joylashtirishning kompozitsion malakasini rivojlantirish;
- ranglar hissin rivojlantirish, ya'ni kontrast, yorqin ranglarni chiroqli moslashtirish;
- turli yirik va mayda shakllarni - naqshning soddagina elementlarini chizish olish malakasini rivojlantirish;
- mo'ygalamdan foydalanishning texnik ko'nikmalarini rivojlantirish, qog'ozga yengil tekazib, nuqtalar hosil qilish; mo'ygalamning boshchasidan to'g'ri chiziqlar o'tkazishda, hamda dog'chalar hosil qilish usulida mo'ygalamdan to'liq foydalanish;

- o'rta guruhda dekorativ rasm chizishning kompozitsion vazifasi tayyor shakllarni yemilashga o'xshashdir. Boshlang'ich mashg'ulotlarda, bolalar mo'ygalam bilan tekis chiziqlar chizib, ularning orasida mo'ygalam yordamida dog'chalar hosil qilishni, nuqtalar hosil qilishni o'rganadilar.

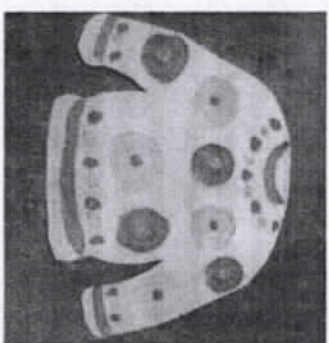
Bunda dog'chalarning ranglarini va naqsh murakkablashgan sari, o'rinni o'zgartiradilar. Mo'ygalam yordamida dog'chalar hosil qilish usuli (mazok) bajarish uchun yengil bo'lgan dekorativ elementdir. Bu aniq bir harakatni talab qilmaydi va mo'ygalamni qog'ozga botirib olishdan hosil bo'ladi. Shuning uchun naqsh chizishda avval botirib olish usuli kiritiladi, so'ng nuqta hosil qilish usuli kiritiladi. Nuqta hosil qilish mo'ygalam bilan ishlashda yangi usulni talab qiladi: mo'ygalamni vertikal holatda ushlash lozim, shu bilan birga bolada koordinatsion harakat yetarlicha rivojlangan bo'lishi kerak, chunki mo'ygalam qog'ozga faqatgina uchi bilanagina tekiziladi. Boshlang'ich rasmlarning kompozitsiyasi ham soddagina: birgina elementni ritmik qaytarib, naqsh chizish. Faqatgina insonlar uchun xos bo'lgan qo'lining ritmik harakati ana shu mashqlarni qaytarishni yengillashtiradi va tasviriyl shakldagi ritmi yetkazib berishga yordam beradi.

Almashinuv - kompozitsiyaning murakkablashgan usulidir. Chunki u bir nechta shakllarning o'zaro moslashuviga asoslanadi. O'rta

guruhdagi bolalar uchun ikki tagina elementni shakli va rangi bilan navbatma-navbat almashtirish yetarli bo'ladi. Dasturdagi materialning mukammallashib borishi murakkabroq kompozitsiya bilan naqshda yangi tasviriy elementlarni kiritish hisobidan hosil bo'ladi. Nuqtalar chizish va mo'yqalamni botirib olish usulidan tashqari, bolalar naqshda doirachalar, xalqalardan foydalanib chizishni o'rganadilar. Bu elementlarni bolalar kichik guruhlarda tasvirlashni o'rganadilar. Dekorativ rasmda bu shakllarni chizish ancha o'zgaradi: ular ancha kichik hajmda, chizayotganda shakllar bir-biriga hajmi jihatdan mos bo'lishi kerak; undan tashqari, bu shakllar predmet obrazi bilan bog'liq emas, bu albatta bola uchun tasviriy jarayonni murakkablashtiradi. Bolalar yana naqshni faqat bir chiziqda emas, balki to'rtburchak shaklida, doirada ham joylashtirishni o'rganadilar. Bu shakllar naqshda boshqa kompozitsiyani talab qiladi. Kvadratda, to'g'ri chiziqda joylashtirilgan naqshni chizish yaramaydi, chunki kvadratning to'rt atomoni, burchagi, markazi mavjud; doirada esa markaz bilan chekka aylana chegarasi bor. Quyidagi vazifalarni o'z ichiga oladi.

- Aylana, kvadrat, to'g'ri to'rtburchak ichiga naqsh chizishda shakllarning ritmik joylashtirishda qo'llanadigan kompozitsion qobiliyatini rivojlantirish.
- Rang qobiliyatini rivojlantirish, kontrast ranglarni mos holda ishlatishni o'rgatish.
- Naqshning oddiy elementlarini chizishga o'rgatish.
- Mo'yqalamdan foydalanishning texnik ko'nikmalarini rivojlantirish (qog'ozda yengil yurg'izish, nuqtalar qo'yish, chiziqlar chizayotganda mo'yqalamning butun ushi bilan chizish).
- Avval bolalar mo'yqalam bilan to'g'ri chiziqlarni chizishni va ularni

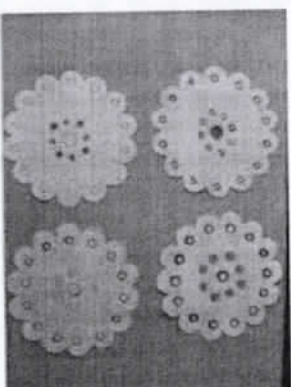

orasiga nuqtalar qo'yishi, ranglarni ketma-ket almashtirib chizishni o'rgatadilar. Undan tashqari bolalar, dumaloq va aylana shakllarni chizishga o'rganadilar.

Katta guruhda dekorativ rasm chizishga o'rgatishning mazmuni va vazifalari. Besh yoshdagi bolalar uchun dekorativ rasmda ancha murakkabroq topshiriqlarni berish mumkin. Chunki bu yoshda bolalarning estetik hissiyotlarining

rivojlanish darajasi ancha yuqoridir. Bolalarga quyidagilarni o'rgatish zarur:

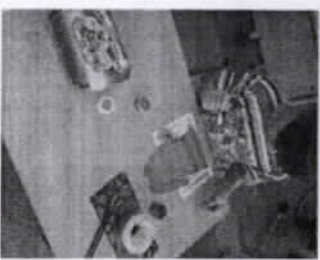
- Qog'oz shakliga yoki hajmi predmetga nisbatan naqshni simmetrik joylashtirish; Naqshda turli xil to'g'ri, doirasimon chiziqlardan, shakllardan hamda o'simlik elementlaridan foydalanish;

- Asos (fon)ga nisbatan ranglarning chiroyli moslashuvini topish;
- Mo'yqalamdan mahorat bilan foydalanish (uchi bilan chizish, boshchasi bilan to'liq chizish, mo'yqalamni turli yo'nalishda harakatlantirish olish). Boshlang'ich mashg'ulotlarda o'rta guruhda hosil qilingan malakalar mustahkamlanadi. Ular quyidagilardan iborat: turli shakllarda mo'yqalam yordamida to'g'ri chiziq chizish, botirib olish usuli bilan chizish, nuqtalar chizish. Bu - o'rta guruh materialini oddiygina qaytarish emas. Bolalarning ixtiyoriga bir necha xil ranglar hamda naqshda bir-biriga moslashadigan elementlarning turli hajmlari havola qilinadi. Yilning boshida bolalarga doira ichida naqshni chizishning yangicha usuli o'rgatiladi, ya'ni markaz hamda konsentrik aylana bo'ylab simmetrik elementlar chiziladi. Doira va kvadratdan tashqari naqshni tuzish uchun bolalarga oval, uchburchak, rozeta (to'pbargul shaklidagi bezak), oltiburchak kabi shakllar beriladi. Katta guruhda kompozitsion usul sifatida elementlarni navbat bilan almashib chizish prinsipidan foydalaniladi; bunday usul naqshni yanada dekorativlashtiradi. Navbat bilan almashib chizishda naqsh o'z ichiga turli xil shakldagi va rangdagi 2-3 xil elementni olishi mumkin. Naqshning bezak elementi sifatida bolalar turli chiziq shakllaridan (enli va ensiz chiziqlar, botirib olib chizish, nuqtalar, doirachalar, aylanaalar, chizish) va murakkabroq bo'lgan - o'simlik shakllari (barglar, mevalar, gullar) dan foydalanishni o'rganadilar. Bunday o'simlik shaklidagi elementlarni bir necha marta qaytarib chizish bolalar uchun ancha murakkablik qiladi. Bolalarga yana mo'yqalamdan foydalanishning yangicha usuli ko'rsatib beriladi, ya'ni qog'ozga mo'yqalamni yon tomoni bilan botirib olish usulidir. Bunday botirib olish natijasida hosil bo'ladigan bosmalar barg shaklida bo'ladi va ulardan gullarning, barglarning naqshini chizishda foydalanish mumkin. (mo'yqalamning

ragamini inobatga olgan holda: № 3, № 5, № 6.)

Katta guruhda bolalar rangli fonga moslashtirgan holda turli ranglar jilosidan foydalanishni o'rganadilar. Dekorativ rasmda mazmuni rasimga nisbatan foning rangi juda ham turli xil bo'lishi mumkin. Yorqin ranglarning moslashuvidan tashqari, bolalar ranglarning chiroyni ma'lum bir ranglar majmui (gamma) da (ko'k, havo rang, oq, qizil, olov rang, sariq va hokazolar) ko'rishni o'rganadilar. Bolalar bir xil rangdagi, sidirg'a naqshlarni his qilish layoqatiga egalar. Masalan: qor parchasining naqshi, turning jimjimador naqshi. Katta guruhda bolalarni hajmli buyumlarda naqshlarni hosil qilishga o'rgatiladi. Bunday rasm chizishning murakkabligi shundaki, naqsh kompozitsiyasini kuzatish qiyin, negaki chizuvchi uni qisman ko'ra oladi va naqsh elementlarining shakli buyumning yuzasi qavariqligidan ozmuncha o'zgaradi. Masalan: ko'zani yoki biror o'yinchoqni bezatish. Shuning uchun bolalarga naqsh bilan bezash uchun beriladigan hajmli buyumlar sodda shaklga ega bo'lishi kerak.

Masalan: Hamro buvi o'yinchoqlari namunasi asosida loydan yasalgan - qushlar, otlar. Hamro buvi o'yinchoqlarining naqshi sodda va ritmikdir - turli kenglikdagi to'g'ri va to'liqsimon chiziqlar bilan nuqtalarning, doirachalarning, xalqachalarning moslashuvidan iborat. Bu ornamentlar rangi jihatdan oq foning bir necha asosiy yorqin ranglar bilan oddiy kontrast (keskin) moslashuvini beradi.

Bolalarni quyidagi vazifalarga o'rgatish kerak.

- Varagning shakliga mos qilib naqshni simmetrik chizish.

- Naqshda turli to'g'ri, egri chiziq va shakllardan o'simlik elementlaridan foydalanish.

- Fondan kelib chiqib, ranglarning turli jilolaridan foydalanish.

- Mo'yqalam bilan ishlash (uchi bilan, butun uchi bilan, turli yo'nalishlarda erkin harakatlantirish). Bolalar to'g'ri to'rtburchakka, aylana, kvadratga naqshni chizishni o'rganib boradilar. Bulardan tashqari oval, uchburchak va oltiburchak ichiga naqsh chizishni o'rganadi.

Tayyorlov guruhda dekorativ rasm chizishga o'rgatishning mazmuni va vazifalari. Olti yoshdagi bolalarni dekorativ rasm

chizishga o'rgatish vazifalari quyidagicha:

- Kompozitsiyalash hissini rivojlantirish: yassi va hajmli shakllarda predmetning ahamiyatligiga va belgilangan maqsadiga nisbatan naqshlarni tuzish.

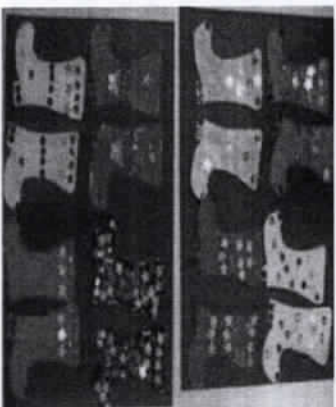
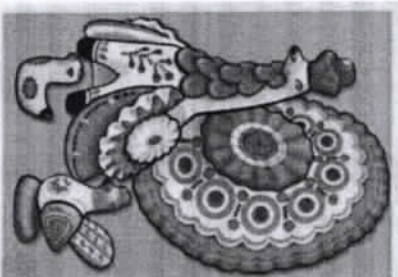
- Ranglar hissini rivojlantirish: turli xildagi ranglardan, ularning nozik rang jilosi (ottenok) dan turli moslashuvlarda foydalanish. (Qizil-pushti rang;

ko'k-moviy rang; yashil-och yashil rang; qora-kul rang).

Turli ko'rinishlarining ahamiyatini ko'ra olishni o'rgatish; rasmlarda xalq naqshining alohida elementlaridan foydalanish;

- Qalam va bo'yoglar bilan chizish texnik ko'nikmalarini takomillastirish.

Maktabga tayyorlov guruhiga yunalmoq to'g'ri burchakli shakllarda naqsh chizishning asosiy prinsiplari bilan tanish bo'lgan bolalar keladi. Ularga yangi shakllar - to'g'ri to'rtburchak va ko'pburchak, hamda turli xildagi yassi shaklli predmetlar - vazalar, ko'za (kuvshin) lar, piyola (chashka) lar, qo'lqoplar, shapkalar va hokazolar tavsiya qilinadi. Bu predmetlar to'g'ri geometrik shaklga ega emas, va ularda naqsh chizish turli prinsiplardan foydalanishni talab qiladi. (Masalan: ko'zacha bo'yining chefiga-chiziqli ornament (naqsh) chizilisa, yunalmoq qismi esa-markazda chiziladigan naqshdan foydalaniladi). Undan tashqari simmetriya haqidagi tushuncha ham murakkablashadi. Bir xil shaklni chap va o'ng tomonga joylashtirish bilan tanishadilar. Undan so'ng bolalar to'rtsimon bezak prinsipi asosida bir turdagi naqsh bilan-elementlarni shaxmat ketma-ketligida qaytarib, galma-gal chizish bilan butun shaklni to'ldirish usulini egallaydilar. Bolalar matolar uchun, qo'g'irchoqning ko'yilagi uchun chetlarida, burchaklarida bo'lmay, balki bir burchakdan bosh-

lanib, butun uchburchak bo'ylab tarqalishi mumkin. Bunday hollarda teng tomoni uchburchak shakli emas, balki yon tomonlari teng bo'lib, tugri yoki utmas burchakli uchburchak shakli olinadi. Bolalar ularda uchburchak shakliga ega bo'lgan ro'molcha naqshini chizadilar. Naqshni chizish uchun bolalar turli tabiiy shakllardan (o'simliklar, hayvonlar) foydalana boshlaydilar. Maktabga tayyorlov guruh bolalari xalq dekorativ naqsh bezaklarining elementlaridan o'z naqshlarida foydalanishlari mumkin. Bunda asosiy usul saqlanib qolishi kerak. Tarbiyachi bolalarni xalq san'atining namunalari qarang, naqsh jinsmalarini, mayda va yirik shakllarni o'zaro moslashtirishni, ularni o'z ismon bezak bilan bezashni, berilgan naqshga hos ravishda ranglardan ma'lum moslashuvda foydalanishni o'rgatadi. Xamro buvi uyinchoklari namunasida loydan yasalgan o'yinchoklarni bezashdan tashqari, bolalar yana pape-mashedan yasalgan katta-kichik likobchalarni, piyolalarni naqshlar bilan bezashlari mumkin.

Tayyorlov guruhda bolalar faqat bo'yogdan emas, balki rangli qalamlardan ham foydalanishni o'rganadilar. Kichikroq guruhlarda rangli qalamlardan faqat mazmunli rasm mashg'ulotlarida foydalanilar edi, chunki bolalar qalam bilan kerakli ranglarni me'yoriga yetkaza olmasdilar; bu esa dekorativ rasmda juda katta ahamiyatga ega. Ozoda, bir tekisda yorqin shtrixlash kabi texnik qiyinchiliklar ko'pgina diqqatlarini va kuchlarini olib qo'yar edi. Tayyorlov guruhidagi bolalarda ma'lum ko'nikmalar mavjud bo'lib, ular qalamdan turli rang jirolarini hosil qila oladilar. Masalan: gulning har bir gulbargini markazdan qalam bilan turli xil bosimda shtrixlanadi. Bolalar faqat yorqin ranglarning moslashuv go'zalligini emas, balki nozik, sokin va bir vaqtning o'zida ko'zlar uchun yokimli bo'lgan ranglarning go'zalligini ko'rishga o'rganadilar. Tayyorlov guruhida bu vazifa qalam hamda bo'yoglar bilan chizishda xalq qilinadi. Dekorativ rasmda barcha guruhlarda faqatgina guashdan foydalaniladi, chunki guashda bir rang ustiga boshqa rang bilan chizish imkoniyati bor; dekorativ rasmda ko'pincha bunday ustma-ust chizish talab qilinadi va akvarel bo'yog bunday imkonga ega emas.

Nazorat savollari

1. Rasm chizishga izoh bering.
2. Maktabgacha ta'lim muassasasida rasm chizish turlari haqida ma'lumot bering.

3. Maktabgacha yoshdagi bolalarni rasm chizishga o'rgatishda mashg'ulot tuzilmasiga izoh bering.
4. Kichik guruhda o'rgatishning mazmuni va vazifalari haqida ma'lumot bering.

MAVZU: TASYIRIV FAOLIYAT MASHG'ULOTLARINI TASHKIL QILISH.

REJA:

1. Tasviriy faoliyat mashg'ulotlarini rejalashtirish
2. Mashg'ulotgatarbiyachining tayyorlanishi
3. Bolalarni mashg'ulotlarda o'qitish

Tayanch so'zlar: katta tayyorlov guruhlarda bolalar ko'proq akvarel bo'yog'in ishlatadilar.

Oldindan bo'yoglar ho'llangan bo'lishi lozim Mo'yqalamlar yaxshilab yuviladi; mashg'ulot uchun lattalar, bankachalarni tayyorlash zarur. Suv bankalarga mashg'ulot boshlanish arafasida quyiladi; applikatsiya uchun rangli qog'oz yig'masi tayyorlanadi (ortiqcha miqdorda). Keyster (undan tayyorlanadi); loy haftada bir marotaba tayyorlanadi, poletilen plenkalarda saqlanadi. Tarbiyachi har bir bolaga loy parchasini qo'yish uchun taxtachalar, katta tayyorlov guruhlari uchun ko'rgazmalar, harakatlanuvchi taxtachalar tayyorlaydi, ho'l yoki nam lattalar berilishi kerak

Tasviriy faoliyat mashg'ulotlarini rejalashtirish

Tasviriy faoliyat mashg'ulotlari bu rasm chizish, loy, applikatsiya, qurish-yasash mashg'ulotlaridir. Bu mashg'ulotlar maktabgacha ta'lim muassasasining barcha guruhlarda aniq bir vaqtda, reja asosida uyushtiriladi.

1 kichik guruhda yilning boshida uncha katta bo'lmagan guruhlardan, yilning ikkinchi yarmidan boshlab butun bir guruh bilan uyushtiriladi.

1 kichik guruhda mashg'ulotlar yilning birinchi yarmida 5-1 daqiqadan asta-sekin 10-15 daqiqagacha cho'zib boriladi.

II kichik guruhda 15-20 daqiqagacha, o'rta guruhda 20-23

daqiqagacha, katta tayyorlov guruhda 30-35 daqiqagacha boradi. Tasviriy faoliyat mashg'ulotlarining muvaffaqiyati uyushtirish, unga zarur bo'lgan materiallarni o'z vaqtida tayyorlashga ham bog'liq. Bu tayyorgarlik ishlari quyidagilardan iboratdir:

a) tarbiyachi rasm va applikatsiya mashg'uloti uchun kerak kattalikdagi va rangdagi qog'oz varaqalarni tayyorlaydi (tasvirlanadigan predmetning tuzilishiga ko'ra). Qog'oz varag'iga oldindan orqa tomoniga bolalarning ismi, familiyasi, mashg'ulot o'tkaziladigan sana yozib qo'yiladi.

Tarbiyachi oldindan qalam uchlarini ochib qo'yadi (albatda 4-1 qalam ortiqcha qilib tayyorlab qo'yiladi);

b) katta tayyorlov guruhlarida bolalar ko'proq akvarel bo'yog'ini ishlatadilar. Oldindan bo'yoqlar ho'llangan bo'lishi lozim Mo'yqalamlar yaxshilab yuviladi;

v) mashg'ulot uchun lattalar, bankachalarni tayyorlash zarur. Suv bankalarga mashg'ulot boshlanish arafasida quyiladi;

g) applikatsiya uchun rangli qog'oz yig'masi tayyorlanadi (ortiqcha miqdorda).

d) kleyster (undand tayyorlanadi);

e) loy haftada bir marotaba tayyorlanadi, polietilen plenkalarda saqlanadi. Tarbiyachi har bir bolaga loy parchasini qo'yish uchun taxtachalar, katta tayyorlov guruhlari uchun ko'rgazmalar, harakatlanuvchi taxtachalar tayyorlaydi, ho'l yoki nam lattalar berilishi kerak;

j) plastilin ham rangi bo'yicha tayyorlanib, rangdor mayda detallarni yasash jarayonida beriladi. Ko'proq katta guruhlarda beriladi, oldindan issiqda yumshatib qo'yiladi;

z) maktabgacha ta'lim muassasasida ko'rgazmali materiallar ham bo'lishi lozim. Masalan, predmetlar, o'yinchoqlar, illustratsiyalar, xalq amaliy dekorativ san'at namunalari;

i) har bir guruhda bolalar ishining tahlili uchun ko'rgazmalar bo'lishi kerak. Mashg'ulot uchun zarur bo'lgan materiallarning har biri aniq, bir joyda, faoliyat turlariga qarab saqlanishi kerak, navbatchilar bunda ularni mashg'ulot uchun tayyorlay olishlari lozim;

k) o'rta guruhdan boshlab bolalar ham tarbiyachi bilan birgalikda mashg'ulotga tayyorlanib, jarayonga, ya'ni navbatchilikka jalb qilinadi. Har bir guruhda, har bir bola yoki navbatchilar vazifalari tarbiyachi

tomonidan rejalashtiriladi.

I kichik guruhda: tarbiyachi guruhda bolalarni mashg'ulotdan keyin o'z joyini tartibga solishga, ya'ni qolgan loyni, mo'yqalamni, salfetkani, qalamni tarbiyachiga berishga o'rganadilar.

II kichik guruhda: yilning boshida tarbiyachining o'zi materiallarni tayyorlaydi, so'ng alohida bolalarni materiallar tayyorlashga jalb etiladi. Bu navbatchilik emas, balki ba'zi bolalar uchun topshiriqlar berish hisoblanadi. (Yil davomida tarbiyachi hamma bolalarni mehnat topshiriqlarini bajarishga jalb etishi lozim). Mashg'ulotdan so'ng bolalar, har bir o'z stollaridagi narsalarni oldin umumiy stolga olib kelishga o'rganadilar, so'ng tarbiyachi o'z yordamchilari bilan mo'yqalamlarni yuvadi, salfetkani yig'ib oladi.

O'rta guruhda ham yilning boshida xuddi II kichik guruh kabi topshiriqlar beriladi. Yilning ikkinchi yarmida tarbiyachi bolalarni navbatchilikka jalb etadi. Ular bankalarga suv quyadilar, bo'yoqlarni qo'yib chiqadilar va boshqalar. Mashg'ulotdan so'ng bo'yoqlarni joyiga olib borib, suv va mo'yqalamlarni yuvib, joyiga qo'yadilar.

Katta guruhdagi navbatchilar stol va stullarning qay tarzda turishini nazorat qilib, mashg'ulotdan so'ng stollar ustini artib chiqadilar, ular loy, bo'yog'ini, mo'yqalamlarni stol ustiga qo'yib chiqadilar. Yelim ham qo'yib chiqadilar. Taxtachalarni yig'ib, bankachalarni yuvib, joyiga qo'yadilar, qaychilarni tarqatib, mashg'ulotdan so'ng yig'ib chiqadi. Tayyorlov guruhida navbatchilikka katta mustaqillik beriladi. Tarbiyachi bolalarga, navbatchilarga mashg'ulot uchun nima kerak bo'lishini aytadi, navbatchilar ularni tayyorlaydi. Tarbiyachi kuzatadi.

Mashg'ulotga tarbiyachining tayyorlanishi

Mashg'ulotni boshlashdan avval, tarbiyachi albatda o'zi tanlagan natijaga, o'yinchoq, illustratsiya va o'zi bolalarga nisbatan qayerda turishi kerakligini aniqlab oladi. Mashg'ulotdan oldin tarbiyachi albatda chizishni, loydan yasashni, qirg'ishni mashq qilishi lozim. Bu esa tarbiyachiga uni tasvir etishning yo'l va vositalarini aniqlab olish va har bir murakkab qismi ustida ko'proq ishlashni va bolalarning diqqatini himn Shu yerga ko'proq tortish imkonini beradi. Mashg'ulotga tayyorlanish jarayonida tarbiyachi metodik adabiyotlarga murojaat etadi, qay bir metod va usullarni qo'llash mumkinligi ustida ishlaydi. Tarbiyachi mashg'ulotni tasvirlashga tayyor bo'lgach, bolalarni o'yin faoliyati-

tidan asta ta'limiy faoliyatga ko'chirib o'tadi. Mashg'ulotni tashkil etish jarayoni bir-ikki daqiqani tashkil etadi. Bu qism mashg'ulotga qarab turlicha uyushtirilishi mumkin. Masalan, bolalarning tasvirlashlari kerak bo'ladigan predmet yoki illustratsiyalarni ko'rishni, kichik toylarga esa o'sha narsa bilan o'ynashi, qo'li bilan tegishi mumkin bo'ladi. Kichik guruhdan boshlab bolalarni sekin-asta, shovqinsiz, stol atrofiga o'tirishga o'rgatamiz. Mashg'ulotning turiga va mazmuniga qarab, turlicha o'tkazilishi mumkin. Masalan, kichik guruhda yarim oysimon shaklda o'tkazish mumkin. Bunda tarbiyachi har bir bolani ko'radi va yordam ko'rsatish maqsadida har biringi oldiga borishi mumkin. Hamma mashg'ulotlar uch qismga bo'linadi:

1. Mashg'ulotning boshlanishi - topshiriqni tushuntirish;
2. Mashg'ulotning borishi - topshiriqning bolalar tomonidan bajarilgan
3. Mashg'ulotning yakuni - bolalar bilan bajarilgan topshiriqni talil qilish.

I va II qismlar bolalar yoshi va topshiriqqa qarab, 2-5 daqiqagacha davom etishi mumkin, I qismda tarbiyachi bolalarga ular bajaradigan topshiriqni xabar qiladi. Tarbiyachining tushuntirishi emosional, ijodiy kayfiyat tug'dirishi lozim. II qismda tarbiyachi bolalarning berilgan topshiriqni bajarishga kirishishlarini tekshiradi. Bolalar ishi o'rtasida pauza bo'lmashligini, bola bir topshiriqni bajardimi, keyingisiga darhol o'tishlari, bajarishlarini kuzatish lozim. Mashg'ulot davomida bolalar tinch ishlashga, o'z o'rinlaridan so'roqsiz turmaslikka o'rganadilar. Katta guruhdagi bolalar dastavval tarbiyachi ruxsati bilan, keyin o'zlari suvni, mo'yqalamni o'z joyiga qo'yadilar. Kichik guruhda bolalar mustaqil bo'lmaganlari uchun ko'proq tarbiyachining o'zi bolalar oldiga kelib turadi. O'rta guruhdan boshlab bolalar tarbiyachiga qo'llarini ko'tarib, murojaat etishga o'rganadilar. Bolalarni asta-sekin mustaqil ishlashga o'rgatib boriladi. Bor bolgan qiyinchiliklarni o'zlari hal etish yo'llarini o'rganib boradilar. Mashg'ulotning yakuniga 5 daqiqaga qolganda bolalar ogohlantiriladi. Bu narsa kichik guruh bolalari uchun ortiqcha hisoblanadi, chunki ular hali bu aloqani egallamagan bo'ladilar. Kichik guruhdan boshlab bolalarga agarda ishini oldinroq tugatgan bo'lsa, o'zi yana rasmi element bilan boyitish taklif etiladi. Tarbiyachi ishini tugatishni qat'iyanki taklif etsa, bolalar hammasi ishini tugatishi va tarbiyachi kunning ikkinchi yarmida bolalarga o'z ishtarini tugatib olishga imkon yaratishi lozim.

Bolalar ishini tahlil qilish muhim metodlardan biri bo'lib hisoblanadi. Bolalar ishtarining tahlili ta'limiy-tarbiyaviy ahamiyatga ega. Bolalar ishtarini devoriy ro'znomaga qilib osiladi. Bolalar devoriy ro'znomadagi ishtarini yaxshilab ko'rib chiqadilar. Tarbiyachi bolalarning fikrlarini so'raydi va bolalar ishtariga umumiy baho beradi. Mashg'ulotdan so'ng bolalarga o'z ishtarini ko'rib chiqish uchun yana bir bor imkoniyat yaratib beradi. Agar mashg'ulot cho'zilib, vaqt qolmasa, sayrdan keyin yoki kunning ikkinchi yarmida amalga oshirish mumkin. Bolalar ishtarida tarbiyachi ota-onalar uchun burchak tashkil etadi va bolalar ishtarini u yerda keyingi mashg'ulotga qoldiradi. Albatta ular dastavval yaxshilab bezatiladi. Ularni turlicha bezatish mumkin. Masalan, pasport sifatida. Pasport bolalar ishidan katta bo'lib, bolalar ismi, familiyasi yoziladi ancha vaqtgacha saqlashga imkoniyat beradi. Agar burchak tashkil etishning iloji bo'lmasa, bolalar ishidan albom qilinadi. Har bir kishiga bittadan varaq ajratiladi va varaq ustiga konvert yopishtiriladi. Bolaning ismi yozib qo'yilib, Shu konvertga bolaning har bir bajarilgan ishi solinadi. Aralash yosh guruhlarda mashg'ulotni tashkil etish o'ziga xos xususiyatga egadir. Bu gurahni 2-3 yuqori guruhga bo'lib, har biri uchun o'zining dastur mazmunini aniqlanadi (bolalarning hammasi birgalikda, bir vaqtda, bir faoliyat bilan Shug'ullanasa ham).

Bolalarni mashg'ulotlarda o'qitish

O'qitish — maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarni elementar bilimlar sistemasi bilan tanishtirishda, ««ilk qadam» dasturi» da nazarda tutilgan ko'nikma va malakalarni shakllantirishda yetakchi rolni o'ynaydi. O'qitish jarayonida bolalarga yangi bilimlarni muntazam berib borish, ular jam'argan tasavvurlarni aniqlash va sistemalashtirish, bolalarning bilish jarayonlari hamda tafakkur faolliklarini rivojlantirish amalga oshiriladi.

O'qitish - ikki tomonlama jarayon: mashg'ulotlar kuzatilar ekan, tarbiyachining ta'lim berish faoliyatini, uning bolalarga ta'sir etish imkoniyatlarini hamda bolalarning javob berish reaksiyalarini, o'quv harakatlari sifatini ham baholash muhimdir.

Ta'lim jarayoni bolalarning jismoniy, ma'naviy, mehnat va estetik rivojlanishlariga har tomonlama ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun ta'lim jarayonini kuzatishning muhim vazifasi uning bolalarga tarbiyaviy, umumta'lim ta'sirini (kuzatuvchanlik, zehnilik, aqliy, nutqiy va harakat

faolligi, mustaqillik, ijodiy tashabbusning rivojlanishini) aniqlashdir.

Pedagog har bir mashg'ulotda ta'lim va tarbiyaning o'zaro bog'liq vazifalarini amalga oshirishni esda saqlashi muhimdir. Masalan, bolalarga rasm solish usullarini tushuntirar ekan, u bolalarga predmetni izchil tahlil qilishni, ko'rganlarini tasvirlashni, harakat usullari haqida gapirishni, bo'yoqdan tartibli foydalanishni, o'rtog'iga xalqit bermaslikni oxirida hamma narsani o'zi joy-joyiga olib qo'yishni o'rgatadi. Shuning uchun tasviriy faoliyat mashg'ulotlarida bolalarning tashqi dunyo haqidagi tasavvurlari qandayligini, ular o'z fikrlarini erkin bayon qila olishlarini, ularning lug'at boyliklari qandayligini aniqlash mumkin. Bolalardagi ma'naviy tasavvur darajasini bajarilgan ishlarni baholashi va sha kabildagi fikrlari hamda luqmalaridan bilib olish mumkin. Demak, ko'rilgan har bir mashg'ulotlarda dasturning barcha bo'limlari bo'yicha bolalar bilan olib borilgan ishning darajasi xuddi ko'zgudagidek aks etadi. Tarbiyachi o'tkazadigan mashg'ulotlarning muvaffaqiyati uch shartga: dasturni yaxshi bilishga, ta'lim metodikasini egallaganlikka, o'z guruhidagi bolalarning yosh va individual xususiyatlari hamda imkoniyatlarini bilishga bog'liq bo'ladi.

Tarbiyachini nazorat qilish va unga yordam ko'rsatish uchun maktab-gacha ta'lim muassasasi mudirasi barcha yosh guruhlarning dasturini hamda ta'lim metodikasini bilishi, maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning psixofiziologik xususiyatlarini tushunishi, yangi ilmiy tadqiqotlar va ilg'or pedagogik tajribadan xabardor bo'lishi kerak.

Nazorat savollari:

1. Mashg'ulotlarni kuzatish bo'yicha umumiy ko'rsatmalar nima?
2. Tasviriy faoliyat mashg'ulotlarining ko'rigi haqida aytin?
3. Tasviriy faoliyat mashg'ulotlari uchun materiallar va uskunalar to'g'risida yozin?

MAVZU: MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA PLASTILIN, LOY BILAN ISHLASH MASHG'ULOTLARI.

REJA:

1. Modellash tirish-badiiy ijodiyotning aniq shakli.
2. Loy ishidagi qo'llaniladigan usullar.
3. Modellash tirish texnikasi.

Tayanch tushunchalar: modellash tirish, konstruktiv uslub, hay-kaleroshlik uslub.

Plastilin, loy ishi, chinni xamir tasviriy san'atning haykalaroshlik va amaliy san'atning muhim turlaridan bo'lgan kulolchilik, sopoldo'zlik xalq hunarmandchiligi san'atlari bilan mustahkam bog'liqdir.

Modellash tirish - badiiy ijodiyotning eng aniq shaklidir. Bola yarat-gan narsanini nafaqat ko'radi, qo'lga oladi, paypaslaydi, kerak bo'lsa o'zgartiradi. Modellash tirishning asosiy asbobi qaychi, qalam, mo'yqa-lam emas balki qo'ldir, to'g'ritog'i ikki qo'ldir, shu sababi mahorat darajasi o'z qo'llarning egallik darajasiga bog'liq. Shu nuqtai nazardan qaraganda, modellash tirish texnikasi oddiy, soddaga va o'zini rivojlantir-ish uchun eng qulay vosita deb hisoblash mumkin.

Modellash tirish, ya'ni loy ishi mashg'ulotlari, bola rivojlanishida kompleks ta'sir etadi:

- Shaki, hajmi, plastik, rangni idrok etish hissiyotini, sensor sezuvchanligini rivojlantiradi;
- Mayda qo'l motorikasini, fazoviy taffakurni va tasavvurni rivojlantiradi;
- Ikkala qo'l ishini sinxronlash tiradi;
- Ishni rejalashtirish, amalga oshirish, natijani bashoratlash va unga erishish, kerak bo'lsa o'zgartirish kiritish ishlarida ko'nikma, malakalari shakllanadi;

Loy ishidagi qo'llaniladigan usullar

1. Yumaloqlik - bir bo'lak loydan kaftida aylana harakatlari bilan shar yasaladi.
2. Shar yasash, so'ngira uzunasiga harakatlari bilan uni tuxum, ustun kablarga aylantirish.

3. Yassilash - sharikdan yassi non yasaladi, qo'lining holati doimo o'zgarib turadi.

4. Cho' zish - sharikning bir qismi cho' ziladi.

5. Surish (yamash) buyumning ayrim qismlarini o'zaro birlashtirish. Loy bilan ishlash mashg'ulotlarini tashkil etish va o'kazishda ish joyini bekamu-ko'st jiltozlanganligi muhim ahamiyatga.

Modellash tirish texnikasi

Modellash tirish texnikasining usul va metodlarning xilma-xil, rang-barangligiga qaramay maktabgacha yoshdagi bolalar oson egallab olishadi.

Konstruktiv uslub.

Modellash tirishning bu uslubi konstruktor qismlaridan kabi alohida qismlardan yaratiladi (nomi ham shundan kelib chiqqan).

Tarbiyachi dastavval bolalarning diqqatini o'sha predmetning yirik qismlariga, uning mayda qismlariga, shakliga, rangiga jalb etadi. Dastlabki mashg'ulotlarda tarbiyachi tasvirlashning texnik usullarini ko'rsatib tushuntirib beradi.

Shuningdek, tarbiyachi bolalarni loydan narsalar yasashda ko'proq o'yin usullaridan foydalanadi. Bu guruhda loy mashg'ulotlari predmetli xarakterga ega bo'ladi, ya'ni bolalar alohida, yakka predmetlarni yasaydilar, bu guruhda bolalar ishiga yoki faoliyatiga baho berish ham muhim usullardan hisoblanadi. Tarbiyachi albatta bolalarni, ular qanday ishlaganlarini va ishini qanday bajarganlarini aytib o'tish lozim.

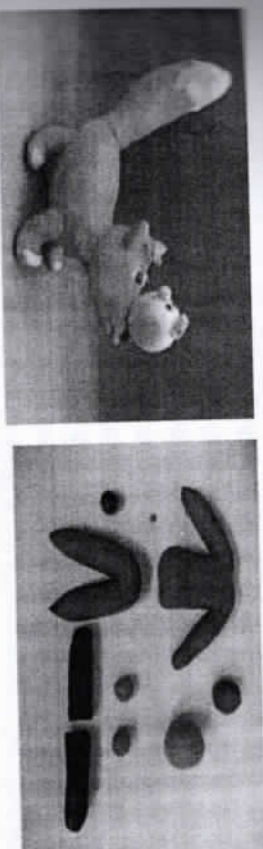

Bola o'ylab topgan obrazni tasavvur qilib, qanday qismlardan iboratligini aniqlashtirib, ya'saydi. Konstruktorlik uslubi bilan bolalar 2-3 yoshdan boshlab yasashni boshlaydilar va ko'pincha o'zlariga bu "yangilikni" mustaqil "ochishadi".

Ko'p hollarda kichik yoshdagi bolalarda modellash tirish quyidagi variantlarda namoyon bo'ladi:

- ikkita bir xil shaklni birlashtirish (munchoq, devor);
- o'xshash, ammo turli hajmdagi shakllarni birlashtirish (halqachalar, piramida, qorbobo, sarak-sarak qo'g'irchoq, minor);

(turli shakllarni birlashtirish (qo'ziqorin, kapalak, qush))

Haykaltaroshlik uslubi

Bu uslubni yana plastik yoki butun bo'lakdan modellash tirish deb atashadi. Bolalarni loy bo'lagining mayda qismlarini cho'zib chiqarishga, barmoq bilan chuqurcha hosil qilishga, buklashga, birlashtirilgan qismini mahkam qilib yopishtirishga o'rganadilar. Chimdb chiqarishga bolalar jo'ja, qushlarni yasashda o'rganadilar. Shu jarayonda bolalar predmetlarni, ularning qismlarini, shakl katta jihatdan taqqoslashga o'rganadilar. Masalan: baliqni oldin tanasini oval shaklida yasab oladi, so'ng baliqning bir tomonini salgina cho'zib va dumaloqlab, boshini, qarama-qarshi tomonini ko'proq cho'zib chiqarib, yapaloqlab, uning dumini yasaydilar, suzgichlarini chimdb chiqaradilar. Shuningdek bolalar loy bo'lagini bir necha bo'lakka bo'lishga o'rganadilar. Masalan, qushni yasashda yuqoridagilardan tashqari idishlar yasashga o'rganadilar. Ular idishlarni yakka usulda: ya'ni yunaloqsimon va silidsimon hosil qilish, bandini esa alohida loy bo'lagidan yoki asosiy loy bo'lagidan cho'zib chiqarib yasash mumkin. Bolalar olgan bilim va malakalarni o'stirib mustahkamlaydilar. Bolalar tarbiyachi bilan birga tipritikan, sichqon, meva solingan idishcha, qo'ziqorin solingan savatcha kabi larni ham loydan yasashga o'rgatib boradi. Bolalar boshlagan ishlarni oxiriga yetkazishga mustaqil ishlashga, o'z ishlarni yangi qismlar bilan boyitib borishga o'rganadilar.

Kombinatiyalashgan uslub turmush tajribasi kengaya boradi. Uning qo'l muskullari mustahkamlanib taraqqiy etadi. U ko'l barmoqlari bilan nozik harakatlarni bajara oladigan bo'ladi. Uning psixikasida ham sifat o'zgarishi yuz beradi. Xotirasi o'sadi, barqaror bo'ladi, diqqat ham tobora barqaror bo'ladi. Bolalar oldin predmetni yasashda uning qismlarini va qismlarning shakli, uning xususiyatlarini aniq tasavvur eta

oladilar. Shu bilan birgalikda bolalar predmetlarni ko'proq harakatlarda tasvirlashga harakat qiladilar. Bolalarni loy ishlarga o'rgatishda quyidagi vazifalar turadi: predmet shaklini, proporsiyasini, uning tuzilishini, xarakterli qismlarini va harakatini tasvir etish va boshqalardir. Bolalar idishlar yasab, so'ng uni bo'yaydilar, dekorativ plastinkalar yasab ularni bezaydilar. Bu guruhda bolalar syujet mazmun asosida yashlaydilar. Texnik usullar ham bu guruhda murakkablashadi. 4 yoshli bolalar qismlardan yasashga, 5-6 yoshga kelib butun bir loy bo'lagidan yasaydilar. Shu bilan birga stek bilan ishlashga ham keng imkoniyat yoki o'rin ajratiladi. Bolalar dastavval o'zlariga tanish bo'lgan soddada predmetlarni yasaydilar. Ular loy bilan ishlashning ikki usuli: konstruktivlik va haykaltaroshlik usullaridan foydalanib, turli xil meva va sabzavotlar yasaydilar. Bodring, lavlagi, sabzi, olmaning ikki xil sorti.

Bolalar shu ikki usulda odam, figurasini va hayvonlarni yasaydilar. Bu ishlarning mazmuni asosan hali o'yincholardan olinadi.

Obradni jilozlash, dekoratsiyalash vosita va usullari. Plastik materiallar bilan ishlashda turli yordamchi usul va metodlardan foydalaniladi. Bolalarni predmetning sifatlarini loydan tasvirlashga o'rgatib boriladi. Masalan: uzun, qisqa, ingichka, katta, shuningdek, predmetlarni vertikal, tik holatda o'rnatadilar, qismlarni mahkam birlashtirishga, birlashtirilgan qismlarni siliqlashga o'rganadilar. Bolalar asta-sekin o'z ishlarga mazmun berishni keng tadbir etadilar, asosan bir butun loy bo'lagidan haykaltaroshlik usulida yasaydilar.

Masalan: mushuk, kuchuk, quyon va boshqalar. Butun bir loy bo'lagidan tentasimon usuli bilan idishlar yasaydilar, so'ng ularni bezaydilar. Bolalar o'zlariga tanish texnik usullar yordamida turli narsalarni yasaydilar. Masalan: xo'roz, tovuq, o'rdak, jo'ja va boshqalarni yasab, parrandalar shaklini mazmunida ishlaydilar. Ko'proq natura asosida, ixtiyoriy loy ishlarini bajaradilar. Dastavval predmetni yoki naturani kuzatib, ko'rib chiqiladi. predmetning shaklini, qismlarini, proporsiyasini barmoq harakatlari bilan ko'rib chiqishlari mumkin. Agarda bolalar yasash usulini bilishsa, unda mustaqil yasaydilar, agarda bilishmasa, unda tarbiyachi qisman ko'rsatib berishi mumkin. Ishlarni bajarishda turli vositalardan foydalana bo'ladi. Flomaster, turli idishlarning qalpoqchalaridan yasalgan baliqning "tangachalarini" iz qoldirish uchun ishlatish tavsiya etiladi.

Stek yordamida ko'p harakatlari bajarish mumkin. Masalan: yasalgan buyum ustida shtrixlar, "qanochalarni" bo'rtirib chiqarsa bo'ladi. Yasalgan o'yincholarga munchoqlar, tugmalar, qushlar patlari, chig'anoqlar yordamida mayda qismlarni bezaklar berib kombinatsiyalashirsa bo'ladi.

Nazorat savollari

1. Plastilin, loy ishi, chinni xamir bilan ishlash qaysiamaliy tasviriy san'atning turlari bilan bog'liq?
2. Modellashirishdagi plastik materiallarni afzalliklari haqida ma'lumot bering.
3. Loy ishida qo'llaniladigan usullar haqida so'zlab bering.
4. Maktabgacha yoshdagi bolalarni loy ishi mashg'ulot tuzilmasiga izoh bering.

**MAVZU: MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI
APPLIKATSIYA ISHLARIGA O'RGATISH. MAKTABGACHA
NALIM TASHKILOTLARIDA QURISH-YASASH
MASHGULOTLARI**

REJA

1. Kichik guruhlarda applikatsiya qilishga o'rgatish.
2. O'ra guruhda applikatsiya qilishga o'rgatish.
3. Katta guruhda applikatsiya qilishga o'rgatish.
4. Tayyorlov guruhida applikatsiya qilishga o'rgatish.

Tayanch tushunchalar: jazoviy tushunchalar, birligini tasavvur qilish, timso

Applikatsiya ishiga o'rgatishning asosiy maqsadi-tevarak-atrofidagi birligini tasavvur qilishda bolalarga yordam berish. Ularda kuzatuvchanlikni rivojlantirish, estetik go'zallik hissiini tarbiyalamoq hamda tasvirlab berish usullarini o'rgatmoqdir. Bu bilan birga tasviriyl faoliyatning eng asosiy vazifasi - ma'lum bir yosh uchun mos tasviriyl materiallari bilan turli xil predmetlarning turli timsollarini yaratish kabi ijodiy bolalarda shakllantirish amalga oshiriladi. **Kichik guruhlarda applikatsiya qilishga o'rgatish.** Applikatsiya so'zi lotincha so'zdan olingan bo'lib, «joylashtirish» degan ma'noni anglatadi. Applikatsiya tasviriyl faoliyatning bir turidir. Applikatsiyada ishlatiladigan ashyo o'ziga xosligi bilan ajraladi. Qog'oz, somon, quritilgan o'simlik o'ranga joylashtirilib, turli xil yelim bilan yelimlanadi. Mato, charm, jun, paxmoq - ularga esa tikiladi. Applikatsiya bir xil rangli yoki rangli bo'ladi. Bir xil applikatsiya grafik tus bersa, ko'p ranglisi esa go'zallik. Uni ham buni ham badiiylik bo'ladi. Applikatsiyaing chamalash asosiy belgisi

bo'lib hisoblanadi. Applikatsiya o'ziga xosligi katta doirachalardan iborat. Rang applikatsiyaing ifodalash darajasini oshiruvchi vositadir. Uning uchun applikatsiya ishida ranglarning uyg'unlashuviga moslashishi xayoliy va dekorativ kompozitsiyaing ifodaliligi garmoniyasini izlab topishdir. Applikatsiya qog'ozda kompozitsion uquvni bilishga sharoit yaratadi. Tarbiyalanuvchi tayyorlagan applikatsiya ishi estetik talabga javob berishi kerak. Applikatsiya predmetning umumiy, tipik va individualdan belgisini ko'ra olishiga o'rgatadi, ularni o'zaro bog'liqligi, butun, qismlar, simmetrik chamalash rivojlanadi, predmetning shaklini, rangini bosqichma-bosqich ko'rsatish malakasini ko'rsata oladi.

Maktabgacha ta'lim muassasida applikatsiya mashg'ulotlari birinchi kichik guruhdan boshlab olib boriladi. Bu guruhda barcha mashg'ulotlarda bolalar kattalar tomonidan qilib berilgan tayyor shakllarni qog'ozga to'g'ri, turli xil joylashishda terib chiqib va yopishtirishga qaratilgandir. Bu guruhda asosiy vazifa - bolalarni yelimlash usullarini o'rgatishdir.

Kattalar uchun oddiy hisoblangan, bu malaka qator harakatlarni ketma-ket bajarishdan iborat bo'ladi, ya'ni mo'yqalamni to'g'ri ushlab, unda o'zgina yelim olish, shaklini teskarisi bilan qo'yib, yelimni butun shakliga tekis qilib surib chiqish, surayotgan chap qo'lining barmog'i bilan shaklini tutib turish, so'ng mo'yqalamga ehtiyotkorlik bilan qo'yib, shaklini sekin rang tomoni bilan o'girib, qog'oz varag'ining kerak joyiga qo'yish va saifetka yordamida sekin bosish, chetlaridan chiqib ketgan ortiqcha yelimni sekingina artib olish. Bu yoshdagi bolalarga ana shu harakatlarni egallab olish, albatta oson emas. Eng soddashakl - kvadrat va doira uning uchun shu shakllardan ishini boshlash lozim. Yil davomida bolalar shu shakllarni nomini to'g'ri aytishni egallab olishlari lozim. Lekin butun yil davomida o'qaziladigan applikatsiya mashg'ulotlarida faqat shu shakllar bilan kifoyalanib qolish bo'lmaydi. Bu guruhda bolalarda dastlab bir, keyin 2-3 qismdan tuzilgan predmetlarni (qo'ziqorin, bayroqcha, qorbobo, uy) yopishtirishga o'rganadilar. Shuningdek, yil oxiriga borib bolalar olti-yetti xil rangni qizil, ko'k, sariq, yashil, jigarrangni to'g'ri aytib berishlari lozim. Bu guruh bolalariga qaychi berilmaydi, chunki bolalarning qo'l harakati yetarli tarqiqiy eimagan va hali qurish nazorati yetarli bo'lmaganligi sababli bolalar qo'lidagi qaychi xavf tug'dirishi mumkin.

Kichik guruhda bolalarni applikatsiya qilishga o'rgatishda ish

uchun beriladigan materiallar va mashg'ulotni tashkil etish ahamiyatiga egadir. materialning rangi bolalarni diqqatini tortib ularni chalg'itadi. Shuning uchun dastlabki mashg'ulotlarda material alohida paketlarda, tushuntirilib bo'lgandan so'ng tarqatiladi. Tarbiyachi mavzuni tushuntirib bo'lgandan so'ng material tarqatilib, bolalar materialni topshiriqqa mos ravishda kesmaga terib chiqadilar. Tarbiyachi dastlab elementlarni qo'yib chiqilganini tekshiradi, shundan keyingina bolalarga yelim ishlatish uchun beriladi. Bu guruhda tarbiyachi bolalar bilan naturani kuzatish namuna bilan birgalikda olib borish kerak. namunani ko'rsatish jarayonida tarbiyachi shaklning rangini aniq atash va barmog'i bilan uni ko'rsatib, shu shaklning xususiyatlarini bolaga aniq ko'rsatib beradi. Tarbiyachi tomonidan ishni bajarilishini ko'rsatib berilishi, bolalarni turli malaka va o'quvini vujudga kelishida muhimdir. shuningdek, tarbiyachi ish tartibini ham boshidan ko'rsatib boradi. Qanday shaklni oldi, qanday ishlab qo'yib yelim surdi va boshqalar. Tarbiyachi o'zining har bir harakatini so'z bilan birgalikda olib boradi.

Kichik maktabgacha tarbiya yoshdagi bolalar esa tayyor shakllarni va ularning rangini bir-biriga moslab, tanlab yopishtiradilar. Juda yaxshi estetik effekt bilan qilingan ishlar, ayniqsa dekorativ bezaklar guruh xonasini bezatish mumkin. Shunday qilib, olib borilgan tekshirish ishlari shuni ko'rsatadiki, yaxshi uyushtirilgan applikatsiya mashg'ulotlari, bolalarni boshqa mashg'ulotlarga, dekorativ, predmetli va syujetli mashg'ulotlariga ijobiy ta'sir etadi. Bolalarda sensor madaniyat oshadi, qo'l bilan tahlil qobiliyati o'sadi va badiiy didlari shakllanadi.

O'rta guruhda applikatsiyaga o'rgatish. Bola hayotining 5 yoshida ham psixologik, ham jismoniy tomondan o'sadi. Bu esa bolaning applikatsiya bo'yicha bajaradigan ishning sifat jihatidan o'zgarishiga olib keladi. Bolalar tuzilish jihatdan ancha murakkab bo'lgan predmetlarni tasvirlashga o'rganadilar.

O'rta guruh bolalari kichik guruhga nisbatan malaka va ko'nikmalarini ancha egallagan bo'ladi. Bu guruh bolalari 2-3 qismli emas, balki 4-5 qismdan iborat predmetlarni tuzishga o'rganadilar. Dastlab,

bu guruhga qaychi bilan ishlash kiritiladi. Bolalar qaychini to'g'ri ushlashga, uni richagini yopishga va ochish to'g'ri qirqim olishga o'rganadilar. Buning uchun oldin eskiz, keyin esa enli yoki keng qog'oz lentalar qirqishga o'rganadilar. Bu guruhda bolalar yelimlash malakasini egallashi davom ettiradilar. Bola hayotining 5 yilida doira, kvadrattan tashqari uchburchak, oval, o'zun to'g'ri to'rburchakni biladilar. Trapesiya shaklini esa kichik guruhda bo'lgani kabi obrazli tasvirda davom etadi. Masalan: tom, qayiqcha, kichik guruhga yana qog'shimcha havo rang, pushi, kulrangni sezishga va to'g'ri ayitishga o'rganadilar. Ular qog'oz varog'ida tez va osonlik bilan mo'ljal olishga o'rganadilar. Ular orqada, ketma-ket, teng masofada va boshqa fazoviy tushunchalarni egallaydilar. Bolalar to'g'ri kesmalar qirqishdan tashqari aylanaviy shakllar qirqishga o'rganadilar. Ular kvadrat va to'g'ri to'rburchakning burchaklarini dunaloqlashga o'rganadilar. Ana shu qirqib olingan aylanaviy shakllardan qo'ziqorin, minorcha, qorbocho kabi predmetlarni hosil qilishga o'rganadilar.

Yopishtiriladigan qismlar soni ham ko'payadi, masalan: uychani tasvirda faqat devori emas, balki eshik va derazalarni ham tasvirlaydilar. Shakl va rang bilan ishlash ham rivojlanadi: to'rburcha, kvadrat, doira, uchburchak, pushi rang, kulrang, havo rang va boshqalar. Bu guruhda qog'oz varag'ida to'g'ri mo'ljalashga o'rganadilar va quyidagi tushunchalar bilan tanishib boradilar. Masalan, orasida, chekkada, bir xil masofada va boshqalar. O'rta guruhda tarbiyachi o'zining asosiy diqqatini bolalarni qaychi bilan ishlashga qaratiladi. Yil davomida tarbiyachi bolalarni qirqishning turli usullari bilan tanishtiradi. Tarbiyachi qaychini qog'ozni to'g'ri ushlashga o'rgatib boradi. Yopishtirish malakasi esa mustahkamlanib boradi. Bu guruhda asosiy vazifa bolalarni qirqish texnikasini egallab olishga qaratilgandir. Bu guruhda tarbiyachi bolalarni predmetli dekorativ, mazmunli applikatsiyaga o'rgatib boradilar. Soddada predmedlardan murakkab predmedlarni tasviriga o'rgatiladi. Tarbiyachi bolalarni qaychi bilan ishlashga, uni to'g'ri ushlashga o'rgatib boriladi.

Bolalar qaychi bilan ishlashga dastlab o'zlashtira olmaydi.

Shuning uchun tarbiyachi qaychi bilan ishlashga o'rgatishda dastlab enli, ensiz kesmalar qirqishga o'rgatib, mashqlantiradi, har bir applikatsiya mashg'ulotlarining mavzu va mazmuni turlicha bo'lishi lozim. Masalan dastlabki mashg'ulotlarda tarbiyachi bolalarga «do'kon» uchun chipta, cheklar qirqishni taklif etadi. Qirqilgan kesmalardan uycha, daraxt, panjara, narvon kabi predmetlarning oddiy ko'rinishi

tasvir etishi mumkin. Bu esa, bolalarni mashg'ulotga qiziqishini oshiradi va mashg'ulotni bir xil tarzda bo'lishini oldini oladi. Bir-ikkita mashg'ulotni o'tkazgach, keyingi mashg'ulotlarni bolalarni ijodiy faolligini o'stirish uchun tavsiya etish mumkin. Masalan, bolalarni o'zlari qirqib olgan rangli kesmachalardan turli xil predmetlarning ko'rinishini tasvir etadilar. Masalan: yulduzlar, bayroqchalar, gullar. Keyingi applikatsiya mashg'ulotlarida bolalarni to'rtburchak, kvadratni diagonal bo'yicha, trapesiya va uchburchak hosil qilishga o'rgatiladi. Sharf, sochigini kvadrat va uchburchaklar bilan bezaydilar, shuningdek, kvadrat - gilamga, dastrumolcha, doira-taxsimchani ham bezaydilar. Tayyor siluettlar ham berish mumkin. Bolalar oval va doira shaklini hosil qilib qirqishga ancha qiyinaladilar. Ular doiraviy shakldagi predmetlardan: tursa yiqilmas qo'g'irchoq, meva-sabzavotlar, piramida va boshqalarni qirqib yopishtiradilar. O'quv yilining davomida bolalarga mazmunli applikatsiya ishlarni ham taklif etishi ham mumkin. Masalan: Bo'g'irsog' yo'ldan dumalab ketayapti, o'tloqdagi jo'jalar, qo'ziqorinlar va hokazo.

Bu guruhda bolalarni jamoa bo'lib ishlashga o'rgatamiz. Masalan: katta gilam yoki sabzavot mevalardan tashkil topgan vitrinani yoki havoda, osmonda samalyotlarni tasvir etishlari mumkin.

Bundan tashqari bolalar o'z xohishlari bo'yicha xilma-xil

applikatsiya ishlarni bajaradilar. Masalan: onam uchun sovga, tayyor siluettini naqshlar bilan bezatish mumkin. Masalan: fartuk, qo'lgop, shapkani qirqib yopishtirish yoki bezatish mumkin.

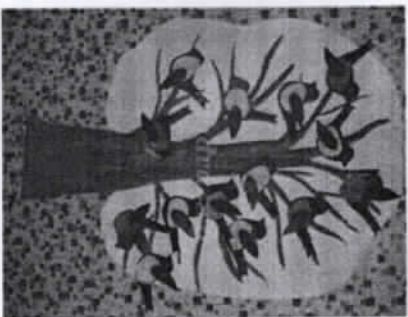
Tarbiyachi bu guruhda ham hilma-xil metod va usullardan foydalanadi. Muhim bo'lgan metodlardan biri inshaklison - retseptiv hisoblanadi. Bu metod tasviri lozim bo'lgan predmetni har tomonlama ko'rib chiqish va tahlilni o'z ichiga oladi. Tarbiyachi bu guruhda ko'proq bolalarning o'zlari tasvirlanayotgan predmeti haqida gapirib berishni, uning sifat, belgisini konkret aytib berishga, tasviriy yo'llarini mustaqil bilishga o'rgatib boradi. Bolalar predmetning tasvirini tuzish orqali, o'sha predmet shaklini qirqishga, uning tuzilishini to'g'ri tasvirlashga, qismlarning kattaligini to'g'ri berishga o'rganib boradilar. Bu guruhda qirqish birinchi marta kiritiladi. Shuning uchun eng muhim diqqat-e'tiborni qaychini ushlashga, qirqish usullarini ko'rsatishga bog'liq bo'ladi.

Dastlabki mashg'ulotlarda tarbiyachi qaychi bilan qanday ishlash kerakligini ko'rsatib beradi (richagini ochib, yopishni qanday, qaerdan ushlashni ko'rsatib beradi). Qo'g'oz qirqishni bolalarga namoyish qilish orqali qaychini oldingi qanday qilib harakat qilishni ko'rsatadi. Bolalarni kvadratlardan doiraviy shakllar qirqishda ularning faqat burchaklarini qirqish kerakligini ko'rsatish kerak va qo'g'ozni qo'lda biron harakat qildirish kerakligini namoyish qilib beradi. Bu usulda bolalarga oq qo'g'oz, so'ng rangli qo'g'oz berish tavsiya etiladi. Tarbiyachi tanish bo'lgan qirqish usullarini birotta bolani chaqirib, bolalar uchun namoyish qilib berishni taklif etish mumkin. Har bir harakatni tarbiyachi so'zi bilan tushuntirib borishi kerak.

Agarda murakkab applikatsiyani tuzish kerak bo'lsa, tarbiyachi flanigrafadan o'sha narsani illyustrativ rasmlarni ko'rib chiqishni taklif etish mumkin. Masalan: qo'ziqorin, uning oyog'chasi va shapkachasi bor, oyog'chasi pastda, shapkasi yuqorida joylashgan. So'ng tarbiyachi bolalarga savollar beradi, obrazli so'zlardan foydalanadi, qo'l bilan shakl ko'rinishini tasvirlovchi harakatlarni bajarishlari mumkin. Shuningdek, tarbiyachi namuna ko'rsatishda foydalanadi.

Mashg'ulorda eng muhim metodlardan biri yopishtirishni ko'rsatish va tushuntirish hisoblanadi. Yopishtirish jarayonini hamma bolalarga ko'rinadigan qilib, namoyish qilish lozim. Buning uchun doska yoki molbertdan foydalanish mumkin. Shuningdek, yopishtirish jarayonida ketma-ketlikni bolalar yaxshab o'zlashtirib olishsa, uni bolalarning o'zlariga taklif etish mumkin yoki ko'rsatishni o'rniqa, faqatgina og'zaki tushuntirish bilan kifoyalanib qolish mumkin. Bu yoshdagi bolalar bilan ishlashda o'yin usuldan keng foydalanish mumkin va lozim. Chunki bu usul bolalarni mashg'ulotga nisbatan qiziqishni uyg'otib, ularni faollashtiradi. Bu yoshdagi bolalar bilan ishlashda individual ishlash, muhim rol o'ynaydi.

Tarbiyachi bir bolaga yopishtirishni ko'rsatsa, ikkinchisiga nimasini qilish kerakligini tushuntirib beradi. Bolalar ishini ko'rib chiqish ham muhim metod va usullardan biri bo'lib hisoblanadi. Tarbiyachi bolalar ishini ko'rib chiqish va tahlil qilish faqatgina barcha bolalarni ishini maqtash lozim. Keyingi mashg'ulotlarda tarbiyachi bolalar ishini tahlil qilishda ishning ozoda bajarilganligi, rangning to'g'ri tanlanganligi va qog'ozda to'g'ri joylashtirilganligini hisobga olib, tahlil qiladi va bolalarni ham shunga o'rgatib boradi. Masalan: bolalar tursa yigilmas qog'irchog'ini ichida chitroyli, singillari ham borligini aytishga o'rganadilar. Bunga tarbiyachi bolalarni yilning II yarimidan boshlab o'rgatib boradi.

O'rta guruhda bolalar tayyor shakllardan applikasiya tuzish bilan birga o'zlarini ham mustaqil qirib yopishtiradilar. Naturani tahlil qilishda bolalarni diqqati faqatgina rang va shaklga tortilmay, balki qismlarning o'lchami va soniga ham tortiladi. Masalan: tursa yig'ilmas qog'irchog' u sharchalardan katta, o'tacha va ikki shardan iboratligini aniqlaydilar. Murakkab topshiriqlarni bajarish jarayonida ularga material alohida beriladi. Masalan, uyni yopishtirish. Uning devor, tom va oynaga mos bo'lgan o'lchamdagi rangli qog'ozlar beriladi. Bu guruhda naturani ko'rib chiqish namunasi bilan birga olib borilishi shart emas. Namunani tahlilini o'zi yetarli bo'ladi. Namunani qurib chiqishda tarbiyachi bolalarining diqqatini uni yaxshab qurib chiqishga tortib, quyidagi savol-

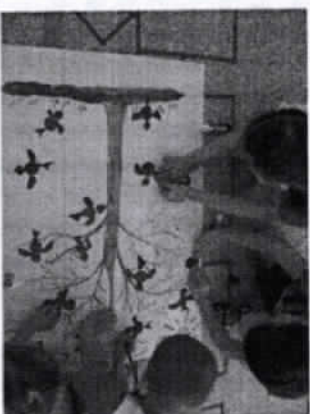
larni beradi: Predmet qanday shakllardan tuzilgan? Bu qanday shakl? Qanday qanday? va boshqalar.

Tarbiyachi predmetning qismlarini yoki naqsh elementlarini yopishtirish tartibini ko'rsatib beradi. Bu guruhda tarbiyachi faqatgina qismini ko'rsatib berishdan ham foydalanadi. Masalan: uyni yopishtirishda uni tomini qirgishi ko'rsatib beradi, xolos qolganini bolalarning o'zlarini bajaradilar. Bu guruhda alohida ahamiyat qaychi bilan ishlashga beriladi. Tarbiyachi bolalarga qaychi bilan ishlash texnikasini ko'rsatib tushuntiradi. Qo'lini qaychining richagini qanday harakatlantirishini o'rgatadi. Qaychi bilan dastlabki mashqlarni yaxshisi 8-10 bola bilan o'tkazgan ma'qul, chunki ularni kuzatish va o'z vaqtida yordam ko'rsatish mumkin bo'ladi.

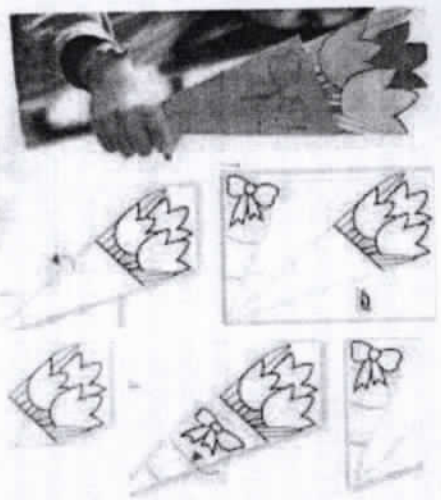
Mashg'ulotning oxirida tarbiyachi bolalar bilan birgalikda bajarilgan applikasiyani ko'rib chiqadi: predmetga o'xshaydimi, shakllar toza yopishtirilganmi? Tarbiyachi bolalarning tahliliga yakun yasab, bolalar diqqatini yaxshi ishlarga jalb etadi.

Katta guruhda applikasiya qilishga o'rgatish. Katta guruhlarda ko'pincha mashg'ulotning ma'lum bir qismi ikki va undan ortiq bolalar bilan birga ishlaydigan jamoa ish sifatida tashkil etish lozim. Bolalar birgalikda oldida turgan vazifani muvaffaqiyatli bajaradilar, ish tartibini rejalashtirishadi, bir-birlariga yordam ko'rsatadilar. Applikasiya mashg'uloti shartsiz ravishda bolalarda ijodiy qobiliyatlarining o'sishiga ta'sir ko'rsatadi.

Bola hayotining 6-yilida kuzatishlar, o'yin sensor tarbiyaning ta'siri ostida bolalarda predmetning rangi, shakli, kattaligi va boshqa sifatleri to'g'risida bilim va tasavvurlari shakllana boradi. Bu yoshga kelib bolalarda tasviri o'kuvi va texnik usullari mavjud bo'ladi, qo'l muskullari rivojlangan bo'lib, qaychi bilan qiladigan harakatlari ancha aniq va ishonchli bo'ladi, bu esa o'z-o'zidan applikasiyaga o'rgatishning ancha murakkab vazifalarini hal etishni taqozo etadi. Applikasiya mashg'ulotlari jarayonida predmet to'g'risida xilma-xil ma'lumotlar berib boriladi. Bolalar xilma-xil shakllarni atashga, kvadrat, to'rtburchakni bir-biridan farq qilishga, ularning asosiy belgilarini

to'g'ri atashga o'rgatib boriladi. Shuningdek, bolalarni oval, doira, uchburchakni to'g'ri ajratishga farq qilishni o'rgatadi. Shunday qilib, bolalar faqat shakllar bilan emas, balki ranglar bilan tanishib boradilar. Masalan: och, to'q, yorqin ranglar va boshqalar. Bular orqali bolalar rangni sezishga, uni tanlay bilishga o'rganib boradilar. Applikasiya jarayonida figuralarni bir-biri bilan taqqoslashga o'rganadilar, baland-past, keng-tor ya'ni qalin-ingichka kabi tushunchalarni egallab, tushunib boradilar. Shuningdek, qog'oz varag'ini mo'ljallay bilish bilan bog'liq bo'lgan tushunchalar, tepada, pastda, o'tasida, ketma-ket tushunchalarni egallashga harakat qiladilar. Bu ishda bolalarni qaychi bilan qirgish usullariga o'rgatib borish davom ettiriladi. Bu bilan o'rgatib borish davom ettiriladi, bu bilan bolalar o'rta guruhda egallagan qirgish usullarini takrorlab, mustahkamlaydilar va yangi qirgish usullarini egallaydilar. Bular quyidagilar: qog'ozni 2 buklab bir xil shakllar qirgish usuli, simmetrik shakllarini ham bir necha marta buklab (garmoshka qilib taxlab) qirgishga o'rganadilar. Masalan: gullar, barglar va hokazo.

Bu guruhda tarbiyachi bolalarning diqqatini doimo ishning sifatiga qaratib boradi. Chunki qirgish va yopishtirishning sifati butun bir ishning, applikasiyaning sifatiga ta'sir etadi. O'quv yilining boshida bolalar bilan doiraviy shakllarni qirgish ustida ishlanadi, chunki bolalar bu usulni o'rta guruhda yetarli darajada egallamagan bo'ladilar. Bolalar predmetlarni qismlarga bo'lib, qirgib yopishtirishni o'rganib, qat-qat

ularning qirgishining ratsional usuli, ya'ni garmoshka usulida qog'ozni buklab qirgishga o'rganadilar. Ammo yilning boshida dumaloq shakldagi predmetlarni qirgishni mustahkamlashga tarbiyachi quyidagi muvazularda ishtar berishi mumkin.

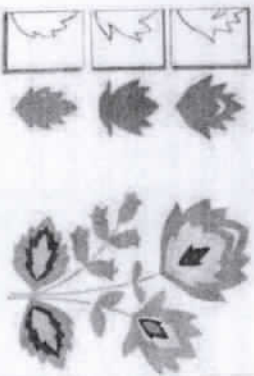
Masalan: kuzgi barglar, sabzavot, mevalar, qo'ziqorinlar va hokazo. O'quv yili davomida bolalar predmetli applikasiya ishlarini bajaradilar. Masalan: samolyot, raketa, mashinava hokazo. Qog'ozni garmoshka usulida buklab qirgishga turli hli predmetlarni taklif qilish mumkin. Masalan: bargli shoxcha, gullar, archa o'yinchoqlari. Shuningdek, dekorativ applikasiya bo'yicha ham shar, sochiq, kvadrat, gilam, doira, tarelka va shuningdek tayyor siluetlarni zontik, choynak, fartuk kabilarni bezatishni taklif etish mumkin.

Bolalarni simmetrik figuralarni qirgishga o'rgatishda tarbiyachi simmetrik tuzilishga ega bo'lgan predmetlarni taklif etadi. Masalan: guldori, nok, kapalak, masxaraboz va hokazo.

Bolalar predmetli, dekorativ applikasiyadan tashqari mazmuni applikasiya ham bajaradilar. Masalan: quyovning bo'g'itsoq bilan uchirashuvi, qor bosgan uycha, qiz bayroq ushlab turibdi va hokazo. Katta guruhda bolalar o'z ixtiyorlari bilan ham applikasiya ishlarini bajaradilar. Bolalar olgan bilim, malakalar asosida o'zlarini mustaqil applikasiya ishlarini bajaradilar. Applikasiya mashg'ulotlarida bolalar jamoa ishlar bajaradilar. Gullar va afsonaviy qushlar tasvirlangan gilam, sevimli o'yinchoqlari va boshqalar.

Katta guruhda ham applikasiya mashg'ulotida tasvirlash kerak bo'lgan predmetlarni tahlil qilishga katta o'rta ajratiladi va unda bolalarni savollar bilan faollashtirisa, katta guruhlarda esa bolalarni mustaqilligini qo'proq ta'minlaydi. Tahlil jarayonida bolalar predmetning shakliga, rangiga, turli xil xususiyatlariga e'tibor berishi lozim. Xalq amaliy san'ati asarlarini ko'rib tahlil qilishga, bolalarga ranglar garmoniyasining go'zalligini sezishga, ko'pincha kompozitsiyaning mazmunidorigini ochishga o'rgatiladi. Bu guruhdan namundan ayrim hollarda, ya'ni ishning yakunini namoyish qilishda foydalanish mumkin. Har bir qirgish usullarini ko'rsatib berishga maqsadga muvofiq bo'lmadi. Tarbiyachi ko'proq bolalarning o'zlarini faollashtirib, bolalarning o'zlariga mustaqil ravishda qirgish yo'llarini, yopishtirish tartibini qidirib topishga undaydi. Agarda yangi qirgish yo'llari kiritiladigan bo'lsa, tarbiyachining o'zi qirgish yo'llarini ko'rsatib beradi. Masalan: qat-qat

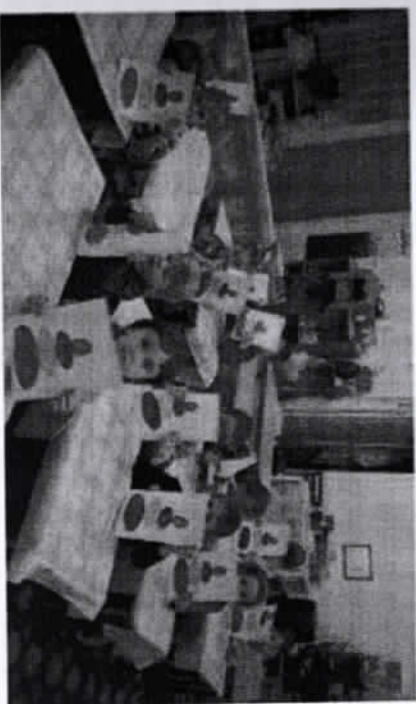
usulida qirg'ish, ayniqsa, simmetrik figuralarni qirg'ishda bolalar ancha qiyinaladilar. Shuningdek, tarbiyachi ayrim predmetning qog'ozdagi tasvirlardan foydalanish mumkin (qo'l harakatlari bilan yurgizib chiqish). Dastlab tarbiyachi «predmetning yarmi» deb tushuntirish asosida bolalar usulni tushunib yetadilar. Bu guruhda bolalar qog'ozni qo'l bilan yirtib, mayda bo'lakchalardan foydalanib tasvirini hosil qilishga o'rganadilar. Tarbiyachi bolalarni mustaqil, ijodiy ishlashga o'rgatib, mazmunder applikatsiya yaratishga, tayyorlov guruhga o'tgach ularning applikatsiya bo'limi ancha murakkablashadi. Ular qirg'inning yangi usullarini egallay boshlaydilar. Bu usullari - bir necha marta buklangan qog'ozdan qirg'ish va siluet qirg'ish hisoblanadi. Shu bilan bu guruh bolalarni turli xil shakllarda dekorativ naqsh tuzishga va bir necha qismdan tuzilgan predmetlarni tuzishga hamda mazmuni applikatsiya tuzishda predmetlarni joylashtirishga o'rganadilar. Shu bilan birga rang spektrining barcha ranglaridan foydalanishga o'rganadilar.

Siluet qirg'ish - eng murakkab usullardan biridir. Siluet kiritish jarayonida bola doimo predmetning obrazini xotirasida tutib turishga va uning konstruksiyasi va proporsiyasini kuzatib turishga, qo'l harakatini hosil qilayotgan shaklning yo'nalishiga moslashishga to'g'ri keladi. Shuning uchun bolalarni siluet kiritishga o'rgatishni soddashakllardan baliqlar, sabzavot, mevalardan boshlash lozim.

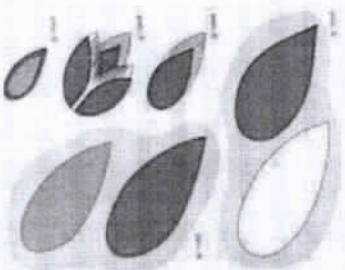
Katta guruhda bolalarni applikatsiya qilishga o'rgatishda quyidagi vazifalar turadi: Bolalarni to'g'ri harakat bo'ylab qirg'ish, dumaloq shakllarni va ikkiga buklangan qog'ozni qirg'ishga o'rgatadi. Bir necha qismdan tuzilgan predmetlarni hosil qilishga, geometrik shakllardan chiroyli dekorativ naqsh tuzishga o'rganadilar. Demak, bu guruhda asosiy vazifa qirg'ishning xilma-xil usullarini egallashdan iborat ekan. Oldin bu guruhda ham o'rta guruhdagi kabi mavzularda, faqat qismlar soni ko'paytirilib qorbobo, qalpog'i boshida yoki qo'lida xaltasi bilan, samolyot esa qanotlarida yulduzi bilan va qorboboning yuz qismidan mayda qismlarini: burun, ko'z va boshqalar. Bu guruhda bolalar ba'zi shakllarni ikkiga buklangan qog'ozdan, shoxchasi barglari bilan. Bu usullarni ishlatilishi vaqtni ancha tejaydi va chiroyli mazmun yoki

kompozitsiyani tayyorlash mumkin. Qog'ozni ikkiga buklab qirg'ish, bir birtiga simmetrik shakllarni qirg'ishni osonlashtiradi. Bu usuldan foydalanib bolalar vaza, barglar, sabzavot va mevalarni shaklini qirg'adilar. Katta guruhda bolalar shakllarni qog'ozning uchini qo'li bilan tekislab, barmoqlarda qirg'ishga o'rganadilar. Katta guruh bolalarining ishlaydigan ish mazmuni shu bolalarda qirg'ishning ko'nikma va mulkasi rivojlantirishdir. Dekorativ applikatsiya ishlarda esa, bu guruhda faqatgina tayyor geometrik shakllar berilmay, balki xilma-xil o'simlik shakllaridan barg gullar va boshqalarni elementlari kiritiladi.

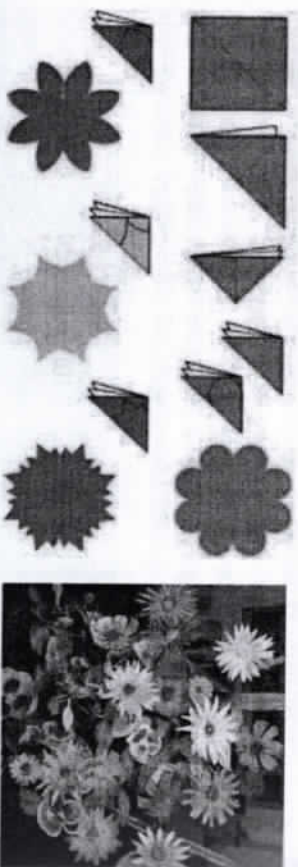

Tayyorlov guruhga o'tgach, ularning applikatsiya bo'limi ancha murakkablashadi ular qirg'ishning yangi usullarini egallay boshlaydilar. Bu usullar-bir necha marta buklangan qog'ozdan qirg'ish va siluet qirg'ish hisoblanadi. Shu bilan birga bu guruh bolalarini turli xil shakllarda dekorativ naqsh tuzishga va bir necha qismdan tuzilgan predmetlarni tuzishga hamda mazmuni Applikatsiya tuzishda predmetlarni joylashtirishga o'rganadilar. Shu bilan birga spektrning barcha ranglaridan foydalanishga o'rganadilar.

Siluet qirg'ish - eng murakkab usullardan biridir. Siluet qirg'ish jarayonida bola doimo predmetning obrazini xotirasida tutib turishga va uning konstruksiyasi va proporsiyasini kuzatib

tib turishga, qo'l harakatini hosil qilishayotgan shaklining yo'natilishiga moslashishga to'g'ri keladi. Shuning uchun bolalarni siluet qirqishga o'rgatishni soddashakllardan (baliqlar, sabzavot va mevalar) dan boshlash lozim.

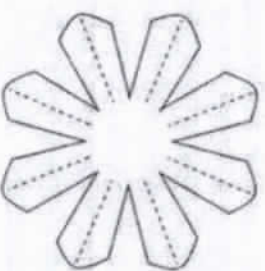
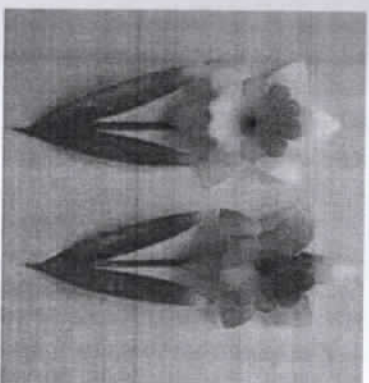
Katta guruh bolalarini applikasiya qilishga o'rgatishda qirqinning turli usullarini egallash muhim ahamiyatga egadir. Bolalarning tasavvuriga asoslangan holda tarbiyachi bolalar bilan naturani, uning qismlari, tuzilishini tahlil qilib, alohida qimlarga ajratib ko'rsatadi. Namunada bolalar predmetni birinchi marta tasvirlayotgan bo'lishsa foydalanish mumkin. Uni tahlil qilishni bolalarning o'ziga topshirish mumkin bo'ladi. Agar bolalar o'zlariga tanish predmetni bir necha qismlari bilan tasvirlanayotgan bo'lishsa, namuna o'rinni natura bilan almashirish mumkin bo'ladi. Masalan, oddiy uyni emas, afsonaviy uyni yoki bayramga bezatilgan uyni; katta va tayyorlov guruhlarda bir necha namunalardan foydalanib, ko'rsatish tavsiya etiladi. Chunki bu narsa bolalarning ijodiy faolligini tarbiyalaydi. Bu guruhda bolalar qog'ozni ingichka buklab simmetrik shakllar qirqishga o'rganadilar. Bu albatda qiyin usul, shuning uchun I.A.Gusakova bolalarni bu usul bilan dastlab tanishtirishda qog'ozni buklab chizilgan kontur berishni tavsiya etadi. Bolalar bu usulni egallab olgach ularni qunt bilan chamalab qirqishga o'rgatiladi. Katta guruhda jamoa bo'lib applikasiyalar bajariladi. Masalan: «Akvariumdagi baliqlar», «O'tloqdagi gullar», «Ko'chadagi uy va mashinalar». Har bir bola ishning qaysidir qismini bajaradi. Keyin har bir qism umumiy fondga birlashtiriladi. Tarbiyachi ishni bolalarni hoxishiga qarab taqsimlaydi. Ba'zi jamoa ishlarni bajarishda bolalar 4-5 ta bo'lib, guruhchalarga birlashtirishadi.

Tayyorlov guruhida applikasiya qilishga o'rgatish. Tayyorlov

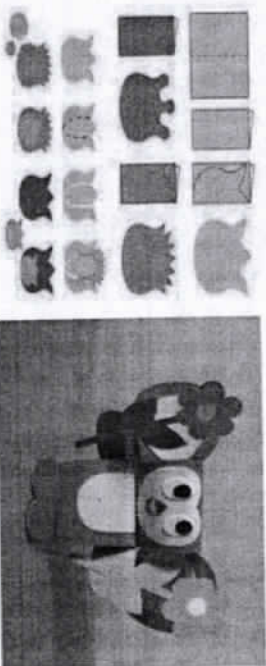
guruh bolalari bilan dasturda mazmunli applikasiyalarni berish ko'zda tutiladi. Ular ko'cha, akvarium kabi mavzularda shuningdek, «Ho'g'irsoc» kabi ertaklarga illyustratsiyalar bajarishlari mumkin.

Tayyor shakllarni yopishtirish tayyorlov guruhida ham davom et-tiriladi. Simmetrik shakllardan naqishlar tuzishda ularga turli razmer varangdagi tayyor shakllar beriladi va bu guruhda ham katta guruhdagi kabi qog'ozni qo'l bilan yirtish usulidan foydalanish davom etadi.

Tayyorlov guruh bolalari bilan dasturda mazmunli applikasiyalarni bajarish ko'zda tutilgan. Ular «Ko'cha», «Akvarium» kabi mavzularda, shuningdek, «Bo'g'irsoc» kabi ertaklarga illyustratsiyalar bajarishlari mumkin. Tayyor shakllarni yopishtirish tayyorlov guruhida ham davom ettiriladi. Simmetrik shakllardan naqishlar tuzishda turli o'lcham va rangdagi mashg'ulotlarda material alohida paketlarda tushuntirilib bo'lgandan so'ng tarqatiladi. Tarbiyachi mavzuni tushuntirib bo'lgandan so'ng material tarqatilib, bolalar materialni topshiriqqa mos ravishda qog'oz varag'ida terib chiqadilar.

Tarbiyachi dastlab elementlarni qo'yib yig'ilganligini tekshiradi, shundan keyingina bolalarga yelim ishlatish uchun beriladi. Bu guruhda tarbiyachi bolalar bilan naturani kuzatishi namuna bilan birgalikda olib borishi kerak. Namunani ko'rayotgan jarayonidatarbiyachi shaklining rangini aniq atashi va barmog'i bilan uni ko'rsatib, shu shaklning xususiyatlarini bolaga aniq ko'rsatib beradi.

Tarbiyachi tomonidan ishni bajarilishini ko'rsatib berilishi bolalarni turli malaka va o'quvini vujudga kelishida muhimdir. Shuningdek, tarbiyachi ish tartibini ham boshidan ko'rsatib beradi. Qanday shaklni oldi, qanday qilib quyib yelim surtdi va boshqalar. Tarbiyachi o'zining har bir harakatini so'z bilan birgalikda olib boradi.

Tayyorlov guruhda ishning dastur materialiga siluet qirg'ish usuli kiritiladi. Shuning uchun o'rgatish usullarining xarakteri bir muncha o'zgaradi. Naturani tahlil qilishda tarbiyachi ularning diqqatini predmetni konturiga tortadi, barmoq harakati orqali. Bunda harakatlarni qirg'ish qaysi qismandan boshlanadigan bo'lsa o'sha qismandan boshlash lozim. Bu guruhda bolalar endi predmet konturiga qandaydir qism qirg'ishga o'rganadilar (tipirakan ignalari bilan). Albatta bolalarga bu qiyin. Shuning uchun bu ishda ikki etapdan foydalaniladi. Oldin tayyorlangan qog'ozdan umumiy kontur qirg'iladi. So'ngra uning qismlari, masalan: oyog'i yoki suzgichlari qirg'iladi. Ba'zi vaqtlarda siluet qirg'ish oldindan chizilgan kontur asosida qirg'iladi. Bu narsa ko'proq murakkab o'simlik elementlaridan dekorativ shakllar tuzishda qo'llaniladi. Bu guruhda qog'ozni ikkiga buklab qirg'ishning murakkabroq usuli bilan tanishtiriladi. Masalan: archa, odam, hayvon shakllari. Yana bu guruhda qirg'ishning murakkab usuli-qog'ozni bir necha marta buklash orqali qirg'ishga o'rgatish usuli o'rgatiladi. Bu usul salfetka, qor parchalari hosil qilishda qo'llaniladi.

Nazorat savollari

1. Applikatsiyaga o'rgatishning asosiy maqsadini ayting.
2. Applikatsiya turlari haqida ma'lumot bering.
3. Applikatsiya ishini bajarishda ishlatiladigan kerakli asbob uskunalar haqida ma'lumot bering.

4. Maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiiy va tashlandiq materiallar bilan ishlashga o'rgatishda mashg'ulot tuzilmasiga izoh bering.

MAVZU: MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA QURISH-YASASH MASHG'ULOTLARI.

REJA

1. Qurish - yasash mashg'ulotlarini bola rivojlanishidagi ahamiyati.
2. Qurish - yasash materiallarining turlari.
3. Kichik guruhlarda qurish - yasashga o'rgatishning vazifalari.
4. O'rta guruhlarda qurish - yasashga o'rgatishning vazifalari.
5. Katta guruhlarda qurish - yasashga o'rgatishning vazifalari.
6. Maktabga tayyorlov guruhlarda qurish - yasashga o'rgatishning vazifalari.

Tayanch tushunchalar: tashabbuskorlikni uyg'otish, real voqelik, gorizontal holda joylashirish.

Qurish-yasash lotin tilidan olingan bo'lib, turli predmetlarni, qism va elementlarni ma'lum bir holatga keltirish, degan ma'noni bildiradi. Bolalarni qurish-yasashda qurilish materiallaridan, qog'ozdan, karton, duxat va boshqa materiallardan turli xil o'yinchoqlar yasash o'rgatiladi. O'z xarakteriga ko'ra bolalar qurish-yasashi ko'pincha tasviriy va o'yin faoliyati bilan o'xshashdir-bu tevarak atrofda aks etadi. Bolalarning yasagan narsalari asosan amaliyotda ishlatiladi. Masalan: o'yinlar, archani yasatish uchun, onalarga sovg'a uchun.

Qurish-yasash faoliyati-amaliy faoliyat bo'lib, oldindan belgilangan, biror maqsadga qaratilgan real voqelikdir. Qurish-yasash faoliyatiga o'rgatish jarayonida bolalarda aqliy, axloqiy, estetik va mexnat tarbiyasi yanada shakllanib boradi, hamda ular ta'lim atrofida qurilish predmetlarni tahlil qilish ko'nikmasi, mustaqil fikrlash, badiiy did, shaxsning irodaviy sifatlaridan (maqsadga intilish, qat'iylik va hokazo...) tarkib topa boshlaydi, bularni barchasi bolalarni maktabda o'qishga tayyorlaydi. Maktabgacha ta'lim muassasasida bolalarni qurilish materiallari yordamida o'yin va mashg'ulotlar o'tkazishning ahamiyati katta. Yosh avlodni har tomonlama tarbiyalashda maktabgacha

ta'lim muassasasida qurilish materiallari yordamida o'tkaziladigan o'yin va mashg'ulotlar katta o'rin egallaydi. Bolalarning qurilish o'yinlari rollarga bo'linib, o'ynaladigan o'yinlarning ajralmas bir qismi hisoblanadi. Qurilish o'yinlarida ham bolalar tevarak atrofdagi narsalarni, kattalarning faoliyatlarini aks ettiradilar.

Qurilish o'yinlarining mazmuni bolalarning o'zlar yaratadilar. Bolalar ko'pincha kattalarning qurilishdagi faoliyatlariga taqlid qilib, «Quruvchi ishchi» rolini bajaradilar. Bolalarning qurilish o'yinlari qiziqarli ijodiy faoliyatdir. Ular o'z o'yinlarida qurilishlarni transport harakati, kattalarning mexnati haqidagi taassurotlarini aks ettiradilar. Bunday o'yinlar bolalarda tashabbuskorlikni uyg'otishga, ularni fikr yuritish va harakat faoliyatlarini faollashtirishga keng imkon yaratadi. Mashg'ulot va o'yin vaqtida bolalar bir-birlari bilan turlicha munosabatta bo'ladi. Ular rollarni o'zaro bo'lishib oladilar, ishlarni bajarishda bir birlariga yordam beradilar va maslahatlashadilar. Qurilish o'yinlarida harakat elementlari ko'p bo'lib, u bolalarning harakat qilishga nisbatan bo'lgan talablarini qondirishga yordam beradi. Bola biror narsani qura boshlaganda qurilish materiallarini tegishli joyga olib boradi, ularni stol yoki pol ustiga joylashtiradi, engashadi, bu vaqtda uning qo'llari faol harakat qiladi, ya'ni ma'lum miqdorda jismoniy kuch sarflaydi.

Mayda qurilish materiallari bilan o'ynaganda qo'ling mayda muskullari yaxshi rivojlanadi. Qurilish o'yinlari o'yin natijasida bolalarning kuza-tuvchanligi ortadi, texnikaga bo'lgan qiziqishlari o'sib boradi. Bundan tashqari ular o'yin jarayonida oddiy geometrik

shakllarning tuzilishi bilan ham tanishadilar. Qurilish o'yinlarining tarbiyaviy ta'siri bolalar aks ettiradigan xodisa va narsalarning g'oyaviy mazmuni o'z aksini topadi. Maktabgacha tarbiya yoshdagi bolalarda tafakkurning tahlil va sintez, taqqoslay bilish kabi jarayonlari hali sust rivojlangan bo'ladi. Qurilish materiallari yordamida o'tkaziladigan o'yinlar esa bolalarning tafakkurini, ijodiy qobiliyatini o'stiradi.

Tarbiyachining ko'rsatgan narsasini esda saqlab qolish va uni qayta esga solish bolalarni narsalarni bir-biriga solishtirishga, tahlil va sintez qilishga, o'xshashini topib qo'yishga va farqini ajrata bilishga majbur qiladi va qurilishdagi vazifalarni pala-partish bajarnaslikka, tasodifiy

muvofiq bilan qonigib qolmay, balki maqsadga muvofiq yo'l tutishga o'rgatadi. Bolalar bilimni mavzuli ravishda qurilish o'yinlari faqat tevarak-atrofini bilib olish vositasigina bo'lib qolmay, balki axloqiy sifatlarini tarbiyalovchi vosita hamdir. Bolalar bevosita kuzatayotgan qurilishdagi konkret misollar bolalarning o'zbek xalqi o'z mexnatini qanchalik se-

vishini tushunishlariga yordam beradi. Qurilish o'yinlari orqali tarbiyachi bolalarda mexnatsevarlik, mustaqillik, o'z ishiga javobgarlikni hissimi tarbiyalab borishga harakat qiladi. Bolalar jamoasini to'g'ri tashkil etishda qurilish materiallari bilan o'tkaziladigan o'yin va mashg'ulotlar katta ahamiyatga ega. Qurilish materiallari bilan o'tkaziladigan o'yin va mashg'ulotlar bolalarni maktabga tayyorlash ishini amalga oshirishda ham yordam beradi. Bu o'yin va mashg'ulotlar jarayonida bolalarda diqqatni bir joyga to'plash, oldiga qo'ygan maqsadga chidam va sabot bilan erishish, olgan bilimi va malakasi asosida ijodiy tashabbuskorlik ko'rsatish xususiyatlari shakllanib boradi. Qurilish haqidagi asosiy bilimni bolalar qurish-yasash mashg'ulotida egallaydilar. Ana shu mashg'ulotlarda ular narsalarning elementar ko'rinishlarini, qurilish qismlaridan maqsadga muvofiq foydalana olishni o'rganadilar va qurilishni badiiy jihatdan bezashning oddiy usullarini o'zlashtirib oladilar. Maktabgacha tarbiya yoshidagi kichik bolalar qurish-yasashga bir necha bor urinadilar, ular faqat qurilish to'plamlaridagi materiallarni yopaloq tomoni bilan qo'yib terib chiqadilar yoki bir-birining ustiga qo'yadilar. Tarbiyachi bolalarni har xil narsalar qurishga o'rgatgan bo'lsa, kichik yoshdagi bolalarning qurilish o'yinlarida u o'z aksini topadi. Qurilish materiallari bilan o'tkaziladigan o'yin va mashg'ulotlar uchun zaruriy sharoitlar. Bolalar qurish texnikasini yaxshi o'zlashtirib olishlari uchun guruhlarda zarur shart-sharoitlarni yaratish lozim. Huning uchun avvalo guruhda yetarli miqdorda qurilish materiallari bo'lishi, ya'ni hamma bolalar bir vaqtda yoki hech bo'lmaganda yarim guruh bolalar mashg'ul bo'la oladigan darajada material bo'lishi zarur. Haminnga qarab qurilish mashg'ulotida ham bolalarni materialdan foydalanib qo'yimay, balki har kimga keragini taqsimlab berish lozim.

Material har doim zarur bo'lganini olib ishlata bilishni o'rgansinlar. Bolalar qurish-yasash malakalarini endigina egallay boshlaganlarida, ya'ni ikkinchi kichik guruhdan boshlab qurish mashg'ulotlarini o'tishga ruxsat beriladi. Mashg'ulotlarda qurish-yasashga o'rgatish uchun stol ustida

o'ynaladigan qurilish to'plamidan foydalangan ma'qul, chunki bu qurilish materiallari bir vaqtning o'zida ko'pchilik bolalar qurib o'ynash uchun yirik qurilish materiallaridan foydalaniladi. Bu materiallar bolalarning ko'pchilik bo'lib qurishga, o'ynashga o'rgatadi. Guruhdagi bolalarning hammasi qurish usullarini yaxshi o'zlashtirib olishlari uchun mashg'ulot vaqtida stollarni har xil joylashtirish mumkin. Qurilishni yakka-yakka bajarayotganda stollarni odatdagi tartibda yoki P harfi shaklida terib qo'yish mumkin, agar bolalar bir qurilishni guruh bo'lib bajarsalar. 2-3 stolni birlashtirib qator qilib qo'yish kerak. Mashg'ulot vaqtida bolalarga qurilishning eng zarur usullari ko'rsatiladi, shuning uchun mashg'ulot uzoq cho'zimastligi (10-12 minutdan oshmasligi) kerak. Qurish-yasash mashg'ulotlarini o'quv yilining birinchi yarmida o'tkazish maqsadga muvofiqdir, ikkinchi yarmida esa o'yinlar bilan chegaralansa ham bo'ladi. Bolalarni qurish-yasashning hamma usullarini ko'rsatishdan iborat. Qurilishni qurishda qurish-yasashning hamma usullari ko'rsatish va harakat bilan tushuntirish, tayyor qurilgan nusxani ko'rsatish va unga kirgan elementlarni tahlil qilish. Namuna sifatida qurilish materiallaridan nimalar yasash mumkinligini ko'rsatuvchi tayyor qurilishdan foydalanish. Bolalar bino, inshootni qurishni bilib olishlari uchun (baland poydevorning ustini qanday bekitish, bir qismini qanday

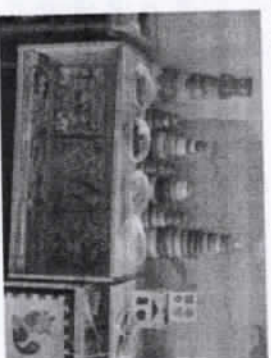
qilib boshqasi bilan almashtirish, tekislikni qanday kengaytirish va shu kabilar) qurilishning ayrim qismlarini ko'rsatish. Tarbiyachi tomonidan bajarilayotgan qurilishning ayrim qismini davom ettirishni bolalarga taklif qilish. Quriladigan ob'ekt haqida tushuncha berish, masalan, qurilishning hajmini (katta-kichikligini) aniqlash, bunda

qurilishning o'yinchoqlarga mos bo'lishini aytilish. Bolalarni o'zlarini qurib qurishga o'rgatish uchun zarur sharoitlar va ashyolar bilan ta'minlangan bo'lishi kerak.

Qurish-yasash materiallarining turlari. Maktabgacha tarbiya muassasalarida bolalarga qurish-yasash faoliyatini o'rgatishda qurilish materiallari, konstruktor, qog'ozdan, tabiat, tashlandik materiallaridan va boshqalardan foydalaniladi. Materialni turi qurish yasash turini aniqlab beradi. Qurilish materiallari - mayda va yirik-geometrik figuralardan (kub, silindr, prizma va hokazo...) iborat.

Mashg'ulotlarda qurilish materiallaridan turli xil mayda to'plamlardan foydalaniladi. Mashg'ulot paytida materiallar ko'p bo'lishi kerak. Tarbiyachi qurilish materiallaridan qurish-yasash faoliyatini tashkil etayotgan odam, hayvon, o'simlik va transportni ifodalovchi mayda o'yinchoqlarni tanlashi maqsadga muvofiqdir.

Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar tevarak atrofdagi konkret narsalarni, ya'ni quyon uchun uy, mashinalar va yulovchilar uchun ko'priklarni yasaydilar. O'yinchoqlarni qurish-yasashda ishlatish katta ahamiyatga ega, o'yin faoliyatini rivojlantirishga katta ta'sir ko'rsatadi. Qurilish materiallarni ma'lum bir shakllarda, tartib bilan saqlanadi.

Konstruktorlar. Katta maktabgacha yoshdagi bolalar mashg'ulotdan tashqari konstruktorlardan (taxtal, plastmassa, metall va keramika) foydalanadilar. Bu to'plamlar orgali turli konstruktsiyalar yasash mumkin. Tarbiyachi rahbarligida bolalar oddiy birlashtirish usulidan suralar bo'yicha turli xil harakatlarni konstruktsiyalar yasaydilar. Asosiy diqqat bolalarni ma'lum qismlarini birlashtirish malakalarini shakllantirishga qaratiladi. Bunda bolalarni qo'llarini muskullari ishtirok etadi, bu yoshda qo'l muskullari xali yaxshi rivojlanmagan bo'ladi. Tarbiyachi avval konstruktor yig'ishni metodik ko'rsatmalarini o'rganadi. Tarbiyachi rahbarligida qurilish materiallari va konstruktorlar bolalarga ketma-ket beriladi. Katta maktabgacha yoshdagi bolalar mashg'ulotdan tashqari vaqtda turli xil konstruktorlardan: yog'ochli, plastmassali va metallardan tayyorlangan konstruktorlardan foydalanadilar. Bu to'plamlar yordamida qismlarning joylashtirilishi ancha murakkab

bo'lgan qurilmalar yasaydilar. Tarbiyachi rahbarligi ostida bolalar yangi birlashtirish yo'llarini va turli xil xarakterdagi konstruksiyalarni rasmga, chizmaga qarab yaratishga o'rganadilar. Bu ishlarni bolalarga taklif etishdan oldin, tarbiyachining o'zi bu konstruktorga, ularga berilgan metodik ko'rsatmalar bilan yaxshilab tanishib, o'rganib chiqishi zarur. Bolalarga qurilish materiallari va konstruktorga to'plam hammasi birdaniga berilmaydi, balki asta-sekin, ketma-ket bolalarning o'zlashtirishlariga qarab beriladi.

Kichik guruhlarda qurish-yasashga o'rgatishning vazifalari.

Bolalarga qurilish materiallari - kubik, g'ishtcha, turli xil shakldagi shakllar bilan, ularning qanday holatda joylashganligi (g'ishtcha yotibdi, turibdi) bilan tanishtiriladi. Bundan tashqari kubiklarni gorizontal holda joylashtirish, bir-birini ustiga qurilish, darvoza, uycha qurish kabilar ham o'rgatiladi. Tarbiyachi qurilmalar va tevarak olamdagi tanish predmetlar o'rtasidagi o'xshashlikni topishni bolalardan so'raydi.

Bolalarga asosiy qurilish materiallarini (kubik, g'ishtcha, plastilin) farqlash bilan birga ularni nomini aytish, katta, kichik, uzun, qisqa, baland, past kabi so'zlarni ma'nosini tushunib aytish, g'ishtchalarni orasini teng masofada joylashtirish kerakligi tushuntiriladi. Bolalarga 8-10 qurilmalar qurish o'rgatiladi: mebel (stol, stul, divan, krovat), zinapoya, ko'priq, uycha. Birinchi mashg'ulotlarda bolalar oldingi guruhlarda yasalgan qurish-yasash ishlarni qaytaradilar, so'ng bolalar mebel ko'radilar. Avval bolalar alohida predmetlarni turli variantlarda, so'ng 2-3 qurilmalarni birdaniga qurishni o'rganadilar (stol va stul, divan va hokazolar). Keyingi mashg'ulotda bolalar katta uy quradilar, 3-4 kubiklardan, so'ng 6 kubik yoki g'ishtchadan zinapoya quradilar. Ishning keyingi etapi - ko'priq qurish, 2 kichik prizmadan ko'priq qurish. Dastlabki mashg'ulotlar g'ishtchalarni 1 tekisda yo'lakcha qilib terib chiqish malakalarini rivojlantirish, mustahkamlashga qaratiladi. Bolalar qisqa yo'lka, keng yo'lkalarni quradilar. Keyinchalik tramvay yo'li qurishni bolalardan talab qilish mumkin. Bu mashg'ulotlarning asosiy maqsadi-bolalarga g'ishtchalarni bir tekislikda joylashtirishga va

uzun-qisqa, tor-keng kabi tushunchalarini o'rgatish. Keyingi mashg'ulotlarda bolalar g'ishtchalarni vertikal holda joylashtirishni o'rganadilar. Shundan keyin bolalarga tarbiyachi darvozani turli variantda yasashga o'rgatadi. G'ishtchalardan, kubik, plastilindan, ularni bolalar ma'lum ketma-ketlikka asoslangan holda bajaradilar. Tor-keng, baland-past tushunchalari darvoza qurish jarayonida bolalarga tushuntirib boriladi: keng darvoza - yuk mashinasi uchun, tori esa - yengil mashina uchun, baland darvoza - katta qo'g'irchoq uchun, past esa - kichik qo'g'irchoq uchun mo'ljallangan. Bolalarga bir necha mashg'ulot davomida mavzuli ravishda uychani yangi konstruksiyasi berib boriladi. Tarbiyachi har gal yangi konstruksiyani oldingi konstruksiya bilan solishtiradi, ular o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarini topadi. Bolalarni namunaga qarab uychani qurish malakasi hosil bo'lganligini tekshirish uchun, namunani o'zlari mustaqil tarzda qurib berishlarini tarbiyachi iltimos qiladi. Masalan: tarbiyachi boladan xuddi namunada qurilgan uychani, faqat baland qilib qurib berishni so'raydi. Masalaning bu turi bolalarda aqliy faollikni yanada oshiradi. Birinchi kichik guruhda tarbiyachi dastavval bolalarni qurilish materiallari-kub, g'isht, bilan ularning shakli katta-kichikligi, tekis stol yuzasida turlicha joylanishi (ya'ni, g'isht yotibdi, g'isht turibdi) va uning mustahkamligi, holatiga bog'liq ekanligi bilan tanishtirib boradi. G'ishtlarni ketma-ket gorizontal joylashtirib (poezd, yo'lakcha) bir-biri ustiga qo'yish orqali oddiy to'siq (darvozalar, uylarni) qurishga o'rgatib boriladi. Tarbiyachi bolalarni o'z qurilmalari bilan hayotdagi tanish predmetlar o'rtasidagi o'xshashlikni topishga, aniqlashga o'rgatib boradi. Ikkinchi kichik guruhda bolalarni faqatgina qurilish qismlari (kub, g'isht, plastina) ni bilishga farq qilishga ularni to'g'ri atashga o'rgatib boriladi. Masalan: katta-kichik, o'zun-qisqa, past-baland g'ishtlarni bir birlardan bir xil masofada doyra, to'g'ri to'rtburchak bo'ylab (panjara) ularni ensiz tomoni bilan qo'yib chiqishga o'rgatib boriladi. Birinchi kichik guruhda bolalarni 8-10 oddiy bo'lgan qurilmalarni barpo etishga o'rgatiladi, (stol, stul, divan, krovat, minoracha, ko'priqcha, uycha, tramvay) kabilar qurishga o'rgatiladi. Dastlabki mashg'ulotlarda bolalar oldingi guruhda bajarilgan qurilmalarni qaytadan quradilar, so'ng mebel qurishga o'rganadilar. Oldin bu predmetlar alohida turli xil variantlarda quriladi, so'ng bolalarga birato'lasiga 2-3 ta qurilmalarni qurish taklif etiladi. Stol, stullar, stol va divanlar, bu qurilmalar bilan

bolalar o'yin o'ynashlari uchun bolalarga turli xil qo'g'irchoqlar, idishlar beriladi. Keyingi mashg'ulotlarida bolalar uycha, qurishlar uchun 3-4 kubikdan bir-birining ustiga qo'yish 3 yoqli prizma bilan ustini qoplash orqali quradilar. So'ng kubikdan yoki g'ishtdan yuqoriga taxlash orqali narvoncha quradilar. Bolalar bu qurilmalarni qurish yo'llarini o'zlashtirib olishgach, ular tarbiyachining so'zi orqali qurilmalarni qurishga 2 ta kubikdan plastinalar va ikki kichik uch yoqli prizma yordamida ko'priklarni quradilar. Tarbiyachi bolalarni bog'cha uchastkasida va guruh hovlisida mashg'ulot jarayonida o'rganigan qurilmalarni ko'rib, ular bilan o'yinlar o'ynashga nisbatan qiziqish uyg'otish kerak. Ikkinchi kichik guruhda dastlab birinchi kichik guruhda olgan bilim va malakalarni mustahkamlanadi. Bolalar keng va tor quradilar. Keyinchalik poezd uchun har bir bola kalta yo'lkachani, hammasi bir bo'lib poezd yo'lini quradilar. Bu mashg'ulotlardan maqsad bolalarni g'ishtchalarni tartibli qilib bir-biriga ulashga yoki bir-lashtirishga ularning fazoviy belgilarini to'g'ri atashga uzun qisqa, keng-torligini o'rganadilar. Keyingi 2-3 ta mashg'ulotlarda bolalarni g'ishtlarni bir-biriga zich yoki ma'lum bir oraliqda vertikal joylashtirishga o'rganadilar. Bunda g'ishtlarni uzunasiga yoki ensiz qisqa tomon bilan joylashtirishga o'rganadilar. Masalan: shu maqsadda bolalar o'z hayvonlari o'rdakcha, kuchukcha uchun panjara quradilar. Keyingi mashg'ulotlarda bolalar darvozalarning turli variantlari bilan tanishadilar. Bularni kub va plastinalardan quradilar. Tarbiyachi bolalarni keng va tor haqidagi tushunchalarni egallashlari uchun, yuk mashinasi uchun keng darvoza yengil mashina uchun tor darvozalar qurishni taklif etadi. Bitta qurilma qismlarni o'zgartirish orqali uning qurilish yo'llarini o'zgartirish mumkinligini bolalarga tushuntirish maqsadida tarbiyachi bir nechta mashg'ulotlar uyushtiradi. Har bir mashg'ulotda qat'iy sismavzu asosida yangi qurish konstruksiyasi bilan tanishtiriladi va uni eski konstruksiya bilan solishtirib, ular orasidagi farq aniqlashtiriladi. Bolalar tarbiyachining namunasiga qarab qurishni o'zlashtirib olishgach, tarbiyachi bolalar oldiga xuddi shunday uycha ammo balandroq yoki uzunroq qilib qurishni taklif etishi mumkin. Avvalo, tarbiyachi shu konstruksiyani saqlab qolib, faqatgina uni uzunroq yoki balandroq qilib qurish yo'llarini oldindan tushuntirib beradi. Bu esa bolalarni aqliy faolligini o'sishga olib keladi. Birinchi

va ikkinchi kichik guruhda bolalarni qurishga o'rgatishda kublar, g'ishtlar, plastina va uch yoqli prizmalar to'plamidan iborat qurilish to'plamlaridan foydalanadilar. Yil davomida tarbiyachi birinchi kichik guruhda to'rtta oltiadan bo'lib mashg'ulotlarni uyushtiradi. Asta-sekin guruhchalar soni ko'paytiriladi, yilning ikkinchi yarmidan boshlab butun guruh bolalari bilan o'tkaziladi. Kichik guruh bolalarini qurishga o'rgatishda turlicha metodlardan foydalaniladi. Bolalarni nimani qurish va qanday qurish kerakligi bilan tanishtiriladi. Shu maqsadda tarbiyachining qurish namunasidan qurish yo'llarini ko'rsatish va to'g'ri tushuntirish jarayoni bilan birgalikda foydalaniladi. Bolalarni u yoki bu qurilmalarni qurishda o'rgatishdan oldin tarbiyachi bolalarni o'sha predmet, uning qismari bilan ularning amaliy belgilari bilan tanishtirib boriladi. Masalan: tarbiyachi sayr vaqtida bolalar bilan arg'imchoqni kuzatadi, u ikki qismdan iborat: birinchi qism zinapoya, ya'ni bolalarning tepasiga chiqishlari uchun, ikkinchi qismi esa tushishi uchun sirg'aluvchi qismi. Bunday maqsad sari ko'rib chiqishlar, uyushtirishlar yordamida bolalar bu narsalarni o'z qurilmalarida joriy hal qilishlariga yordam beradi. Tarbiyachi bolalarni qurishga o'rgatishda o'z namunalarini ko'rib tahlil qilib chiqadi. Oldin namuna yaxshilab ko'rib chiqiladi, butun bir holda, so'ng esa ularni qisima-qism ko'rib chiqiladi. Masalan: uycha devorlari, to'siqlari va tomi. So'ng ularning shakllari va bir-biriga nisbatan joylashlari ko'rib chiqiladi. So'ng har bir qismining qaysi qismlardan qurilganliklari ko'rib chiqiladi. Masalan: uchchaning tomi, qatorma-qator quyilgan prizmalardan iborat va h.z.

Namunaning bunday tartibida ko'rib chiqish, qurilmalarni bunday buyud etishida kema-ketikka rioya qilishga yordam berib, bolalar uchun ham qurish yasash jarayonini ancha osonlashtiradi. Tarbiyachi

bolalarni qurish yasashning texnik usullariga o'rgatishda, bolalarni o'zlari mustaqil ravishda harakat qilishlari uchun qurish yasashning xilma-xil variantlaridan va uni qurishning turli yo'llaridan foydalanishga o'rgatib boriladi. Bu vaqtda tarbiyachi reproduktiv va evristik metodlardan birgalikda foydalanadi yoki qo'llaydi. Har bir mashg'ulot oxirida tarbiyachi

bolalarni o'zi qurgan ishlarini yoki qurilmalari bilan o'yin o'ynashlari uchun ikki-uch minut ajratib beriladi bu esa bolalarda o'yin jarayoniga nisbatan qiziqishni uyg'otadi, unda foydalanadigan o'yinchoqlar esa bolalarni qurish-yasashga chalgitmay, balki qurish yasashga nisbatan qiziqish havas paydo qiladi. Tarbiyachi bolalarni qurilish materiallari qismlari nomini faqatgina mashg'ulotlarda emas, balki mashg'ulotdan keyin ularni yig'ib qo'yish jarayonida ham bu narsani ham amalga oshiradi. Masalan: qurilmalarni yig'ib turganda, oldin kublar, so'ng plastinalarni va bolalar qurish-yasash jarayonida she'r, qo'shiqlardan, ertaklar mazmunidan etragida ular mebel qurishda foydalanish bolalar qurilish ishlarini yana ham qiziqarli bo'lishiga olib keladi. Shuningdek, qurish-yasash jarayonida ba'zi bolalarga savollarni amaliy harakat orqali berish mumkin. Agarba ko'ngilli bolalar vazifani bajarishga qiyinalsalar yoki bilmasa unda tarbiyachi qaytadan tushuntirib beradi. Bolalar ishlarini tahlil qilishda faqatgina bolalar ishlaridan toza va tug'riligi ko'rsatib o'tilmay balki barcha jarayon, ya'ni, nammunani qanday ko'rib chiqishligi material qanday tanlanganligi ayrim harakatlar qanday bajarilganligi haqida tarbiyachi gapirib o'tadi. Har bir mashg'ulotdan so'ng tarbiyachi bolalarga qurilmani qanday joy-joyiga taxlashni, qanday ish qo'yishni mavzuli ravishda ko'rsatib beradi. Qurish-yasashning oddiy qurilmalarini yasashda bolalar texnik malakalarga ega bo'ladi.

Yilning boshida kichik guruhda o'tilgan mavzularni takrorlovchi mashg'ulotlar o'tkaziladi. Masalan: Darboza qurish (keng-tor, baland), mebel, o'yinchoqlarni kattaligiga qarab garaj qurish. Tarbiyachi garaj qurib ko'rsatishdan avval bolalarga mashinani katta-kichikligiga e'tibor berishni iltimos qiladi. Yuk mashinasi uchun katta garaj, yengil

mashina uchun kichik garaj qurish kerak. Keyingi mashg'ulotlarda bolalar tarbiyachini ko'rsatmasi va namunasi asosida ko'prikl, avtobus, yuk mashinasini ko'ra boshlaydilar. Shunda bolalar silindr bilan, undan qurilmada qanday foydalanish kerakligi bilan tanishadilar. Har bir qurilmani o'rganish uchun bir nechta mashg'ulotlar o'tkaziladi. Dastlabki mashg'ulotlarda bolalar namuna bo'yicha, keyingilarida esa mustaqil qurishni o'rganadilar. Masalan: Bolalar namuna bo'yicha ko'prikl qurishni o'rganib bo'lganlaridan so'ng, ularga mustaqil tarzda baland, keng ko'prikl qurish taklif etiladi. Bunda bolalar o'zlari qurilish materialini tanlab, ko'priklarni konstruksiyasini o'ylab topadilar. Har bir mavzu, konstruksiya borgan sari murakkablashib boradi. Har bir mashg'ulot tarbiyachi rahbarligida olib boriladi, ba'zi bir variantlarni bolalar o'zlari mustaqil bajaradilar, shu orqali bolalarda mustaqil fikrlash malakasi rivojlanadi.

Yilning ikkinchi yarmida bolalar o'z o'ylagan, istagan narsalarini yasashlari mumkin. Bundan maqsad hosil bo'lgan malakalarni mustahkamlash, mustaqil fikrlashga o'rgatish va o'ylagan narsalarini ijodlarida qo'llashga o'rgatish. Birinchi va ikkinchi kichik guruhlarda qurish-yasashga o'rgatishning metod va usullari. Birinchi va ikkinchi kichik guruhlarda kubiklar, g'ishchalar, plastilin, prizmalardan foydalaniladi. Yil boshida tarbiyachi 4-6 nafar bolalar guruhi tashkil qiladi. Sekin-asta guruhlari soni ko'payib boradi, yilning 2 yarimida esa mashg'ulotlar butun guruh bilan birgalikda olib boriladi. Kichik guruhda qurish-yasashga o'rgatishda tarbiyachi turli metodlardan foydalanadi. Asosiy metodlar imavatsion-retseptiv va reproduktiv metodlardir. Bolalarga nimani, qanday yasash kerakligini tushuntiriladi, tarbiyachi bolalarga namuna ko'rsatib, to'la tushuncha beradi. O'rgatishdan avval tarbiyachi tasvirlanadigan predmetni yaxlit o'zini, uning qismlarini bolalarga to'latilgicha ko'rsatib tushuntiriladi. Bolalar predmetni kuzatishlari asosida o'z qurilmalarini ko'radilar.

Masalan: Tarbiyachi sayr vaqtida bolalarga avval zinapoyadan tepalikka ko'tarilib, so'ng sirpanib tushish kerakligini aytadi. Mashg'ulotni boshida namuna yaxlitligicha ko'rsatiladi. So'ng nammunani qismlari, uning shakli qanday, joylashganligi tushuntiriladi. (Uyning-devori, tomonlari, tomi va hokazo) Tarbiyachining bunday tushuntirishi bolalar ishini ancha osonlashtiradi. Bolalar olgan bilimlari asosida o'z qurilmalarini mustaqil tarzda yasay olishlari kerak. Shuning uchun

biror bir qurilmani turli xil variantlarda ko'rib ko'rsatish lozim. Har bir mashg'ulot yakunida tarbiyachi bolalarga bu qurilma bilan qanday o'ynash mumkinligini ko'rsatadi. (2-3 min) Bu paytda bolalarda o'yin faoliyatiga qiziqish uyg'onadi. Bu o'yin faoliyati bolalarni qurish-yasash jarayonidan chalg'itadi, lekin kichik guruhda bu yanada qiziqarli o'tishi uchun tarbiyachi bolalar bilan ishlaganda ertak parchalari, topishmoq she'rlardan keng foydalanishi lozim. Bu tarbiyachining mahoratiga bog'liq. Tarbiyachi qurish-yasash jarayonida bolalarni ishlarni to'g'ri bajarishlarini, materialdan to'g'ri foydalanishlarini kuzatib boradi. Agar tarbiyachi bolalarni biron bir xatolarini ko'rsa, u paytda qaytadan tushuntirib, ko'rsatib berishi mumkin. Bolalarni ish faoliyatini tahlil qilganda tarbiyachi faqatgina natijalarnigina emas, balki bolalar namunani qanday ko'zatganliklari, materialni tanlab, bajara olishlarini ham hisobga oladi. Mashg'ulot yakunida pedagog bolalarga qurilish materiallarini yig'ib joyiga joylashni ham ko'rsatib beradi.

O'rta guruhlarda qurish-yasashga o'rgatishning vazifalari.

O'rta guruhda bolalarga tanish bo'lgan qismlarni (kubik, g'ishcha, plastilin) nomlash bilan birga, uni bir-biridan farqlashga ham o'rgatiladi. Bolalar qurilmalarni mustaqil tahlil qilishni o'rganadilar: uning asosiy qismlarini ajratish, uni katta kichikligi,

tuzilishini farqlash, narsalarni qanday joylashganligini o'rganadilar. Bolalar kichik guruhda tarbiyachini namunasi asosida ko'rgan bo'lsalar, o'rta guruhda esa, mavzuni nomlanishi, o'zlari o'ylaganlari bo'yicha quradilar. Shuning uchun bolalar diqqati qurilmani oldindan rejalashtirib, unga kerakli bo'lgan shakllarni tanlashga qaratiladi. O'rta guruhda qurish yasash predmetlarini farqlash, ularni xususiyati bilan tanishish, shu xususiyatiga asosanib predmetlarni guruhlarga ajratishni o'rganadilar.

Qurilmalarni qurish ishining ketma-ketligini rejalashtirishga bolalarni oldindan qismlarni shakliga, katta-kichikligiga va mustahkamligiga qarab tanlashga o'rgatilib boriladi. Bularni qurish jarayonida bolalar silindr nomini to'g'ri aytishga uni o'z o'rnida to'g'ri foydalanishga o'rganadilar.

Bolalarning har bir konstruksiyasini o'zlashtirib olishlari uchun bir

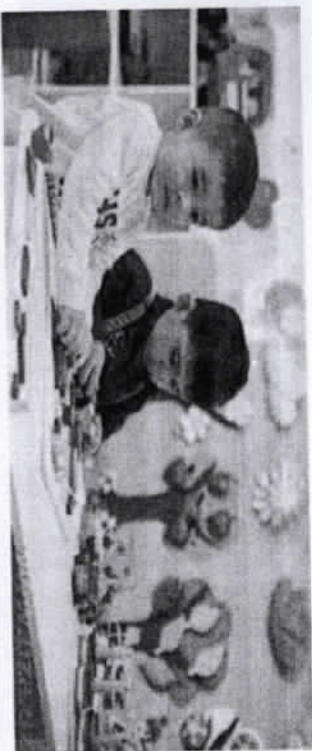
necha mashg'ulot o'tkaziladi. Birinchisida bolalar namunaga qarab qurishga o'rganadilar, keyingi mashg'ulotlarda esa, bu namunani o'zlari mustaqil xal qilishga ya'ni konstruktiv masalani xal qilishga o'rganadilar. Masalan: bolalar namuna asosida ko'proq, qurishni o'rganib olishgach, masalan, ko'prikning tayanch qismini, ko'priklarni va mashinalar uchun plastik qismi, ya'ni tushuvchi qismini bilib olishgach, uni qurish uchun qanday qismlardan foydalanish kerakligini o'rgatish orqali bolalarga shu usulda ko'priklarni, ammo baland yoki keng ko'priklarni tavsiya etiladi. Keyinchalik, bolalar o'zlarida bor bo'lgan qurilish materiallaridan keng foydalanib, o'zlari yangi ko'priklarni konstruksiyasini o'ylab topadilar. Tarbiyachining rahbarligida bolalar bitta konstruksiyani bir necha murakkablashgan ko'rinishlarda qurishga o'rganadilar. Bu esa bolalarda qurishning turli yo'llari haqidagi tasavvurlarini shakllantiradi, fikrlash qobiliyatlarini o'stiradi.

Yilning ikkinchi yarmidan boshlab bolalarga yuqoridagi vazifalardan tashqari, bolalarga o'z ixtiyorlari bo'yicha qurish yasashlar beriladi. Bu ixtiyoriy qurish mashg'ulotlari davomida bolalar qurish bo'yicha olgan bilim malakalari rivojlanadi, mustaqillik va tashabbuskorliklar o'sadi. O'z maqsadlarini va qurish yasash ishlarida amalga oshirish o'quvlarini shakllanadi. Mashg'ulotlarini uyushtirganda turli-tuman mayda o'yinchoqlardan (odamlar, hayvonlar, o'simliklar, transport) foydalanadilar. Bu esa bolalar qurilish o'yinlarini yanada boyitadi, uni maqsad sari yo'naltiradi va o'yin faoliyatlarini yanada rivojlantirishga olib keladi. Qurilish materiallari alohida-alohida bo'lakchalarga yoki bo'limlarga ajratilgan shkalalarda saqlanishi mumkin. Har bir qurilish materiallarining turi bir-biridan alohida saqlanadi, tuzilishiga, ya'ni shakliga qarab, chunki bolalar o'zlari tezda va osonlikcha kerak qurilish materiallarini ajratib oladilar va har bir shaklni tezroq, o'zlashtirib olishlariga yordam beradi.

Yilning ikkinchi yarmidan "Shaharcha" mazmunli to'plamidan foydalaniladi, bu nabor prizma, kubik va daraxt siluetlaridan iborat. Tarbiyachi bolalarga yangi bilim berayotganda, bolalarga illyustratsiyani ko'rsatib, uning asosiy qismlarini ajratib ko'rsatadi. Namunani kuzatish paytida tarbiyachi bolalarga ular o'rtasidagi farq o'xshashlikni tushuntirib beradi. Bolalarni tahlil qilishga jalb qilish lozim, qurilma o'limdan iborat, uning qismlari qaysi qismlardan iboratligi so'raladi. Tarbiyachi agar bolalar xato qilsa to'g'ri deydi, qiyalsa yo'llanma

beradi. Tarbiyachi bolalarga ko'prik konstruksiyasini o'ylab topish vazifasini berayotganda bolalar bilan qisqa suhbat o'tkazadi: ko'priknı asosiy qismlari nimadan iboratligi eslatib o'tiladi. Mavjud materialdan qurilma uchun kerakli bo'lgan qismlarni tanlab olish taklif etiladi.

Qurish-yasash mashg'ulotida bolalarga tanish bo'lgan materiallar stol ustiga qo'yiladi, uni yoniga turli xil mayda o'yinchoqlar: qo'g'irchoq, hayvon, transport terib qo'yiladi. Mashg'ulotni boshida tarbiyachi bolalarni nima yasamoqchi ekanliklarini, kim uchun, qanday materialdan foydalanishlarini bilib oladi. Buning uchun bolalar kerakli materialni tanlab olib, keyin qurishni boshlashlari lozim. Tarbiyachi bolalar ishini kuzatib, ularga yordam beradi, rag'batlantiradi. Bolalarni o'zlari o'ylab topgan qurilmalarni asosan tahlil qilinadi. Bolalarni qurish-yasashga o'rgatishda tarbiyachi har bir bolaga berilgan vazifani mustaqil bajarishga imkoniyat beriladi.

Katta guruhlarda qurish-yasashga o'rgatishning vazifalari.

Katta guruhda predmetni tahlil qilish ularni xarakterli, belgilarini solishtirishga o'rgatib boriladi. Bu guruhda o'rgatish faoliyatining oddiy elementlari katta ahamiyatga ega; ya'ni vazifaning tushunishi ularni mustaqil bajarishi. Bolalarga so'zlab berish orqali qurish-yasashga o'rgatadi. Tarbiyachi bolalarga o'z so'zlari orqali mavzuni rasm, illyustratsiyalar ko'rsatib tushuntirib beradi. Asosiy diqqat bolalarni o'z o'yaganlari bo'yicha ishlashga qaratiladi. Bolalarda qurilmalarni mustahkamlash qurish g'isichalaridan ustuncha qurish kabi yangi malakalar shakllanadi. Jamoa qurilmalarni qurishda (hayvonot bog'i, ko'cha, bolalar bog'chası) bolalar bir birlari bilan birga bajaradi. Yuqoridagi malakalarni bolalar turli qurilmalarni yasashda egallab boradilar. Ba'zi qismlarni almashitib yasash uchun turli mavzular

tanlanadi: uylar, transport, ko'prik. Bu paytda tarbiyachi mavzuni nomlashni bolalarga aytadi. Shundan so'ng tarbiyachi tayyor qurilmalarni bolalarga ko'rsatib, xuddi shunday bajarishlari kerakligini aytadi. Hunday mashg'ulotlarda bolalar bor bo'lgan materiallardan mustaqil ravishda konstruktiv vazifalarni bajarishni o'rganadilar. Bolalarda oldindan, quriladigan materialni orientirlash malakasini shakllantirish uning devorchalar qurish-yasash mashg'ulotlarini o'tkazish mumkin. Dastlabki mashg'ulotlarda bolalarga oddiy vazifa, ya'ni devorni na'muna orqali qurish vazifasi beriladi. Tarbiyachi ustunchalarni qurish, so'ng g'isichalarni to'g'ri joylashtirishni ko'rsatadi. Keyingi mashg'ulotda esa bolalar 2 uy quradilar. Bu vazifa na'munasiz bajaradi. Vazifani shu tariqa berilishi va uning asta-sekin murakkablashtirib borish bolalarni keyingi bo'ladigan faoliyatga tayyorlab beradi. «Tepalik qurish» mashg'ulotlarda bolalar avval tarbiyachini na'munasini ko'rib, tepalikni balandligini belgilab oladilar. Shundan so'ng bu tepalikdan kaptokchani dumalatib ko'radilar. Tarbiyachi bolalarga tepalikni baland, pastlikka ko'ra kaptokchalarni tezva sekin dumalatishni tushuntirib beradi. Bolalarga topshiriq beriladi, ya'ni baland tepalik va past tepalik qurish. Bu mashg'ulotdan bolalar kaptokchani tez yoki sekin dumalatish tepalikni baland pastlikga bog'likligini aniqlaydilar, ya'ni baland tepalikdan kaptok tez dumalaydi, past tepalikdan esa sekin dumalaydi. Bunday mashg'ulotlar bolalarni mustaqil fikrlash qobiliyatini o'stiradi.

Katta guruhlarda qurilish materiallaridan, naborlaridan foydalanish mumkin. Bolalar namuna orqali tasvirlaydilar, tarbiyachi tushuntiradi, sayrda maqsadga qaratilgan kuzatishlar olib boriladi. Tarbiyachi bu metodlar yordamida bolalarda mustaqillikni rivojlantiradi. So'zlashuv usuli ham bolalarda faollik, mustaqillikni o'stiradi. Tarbiyachi mavzu nomini aytib namunani ko'rsatadi (kema). Bolalar modelni kuzatib topshiriqni bajaradilar. Tarbiyachi esa oldindan bir qancha qismlarni to'playdi va ularni bolalar oldinga qo'yadi. Topshiriqni bajarayotganda tarbiyachi bolalarga savollar berib, bolalarni mustaqil faoliyatga undaydi. Tarbiyachi bolalarga gapirib berishni o'rgatgandagina ular o'zlari o'yaganlari bo'yicha qurilmalarni qurishlari mumkin. Qurilmalarni tahlil qilayotganda shuni ko'rsatib o'tish kerakki, bir predmetni turlicha qilib qurish mumkin.

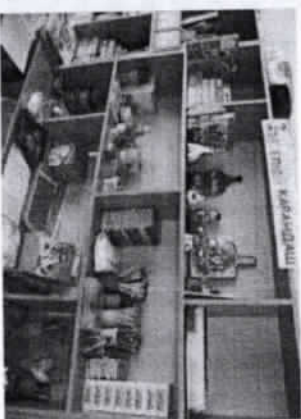
Maktabga tayyorlov guruhlarida qurish-yasashga o'rgatishning vazifalari. Tayyorlov guruhda bolalarga predmetni umumiy va

individual xususiyatlarini ajratishga o'rnatiladi. Bolalar narsalarining qismlarini proporsiyasini, simmetriyasini aniq chamlashga, narsalarni chiroyni bezashni o'rganadilar. Bu yoshdagi bolalar oldindan ko'rimga bo'lgan narsalarini tasavvur qilib, uni qanday tuzilishini gapirib berish olishlari kerak, buning uchun qanday materialni tanlab, ishini qanday bajarilishini bilishlari lozim. Tarbiyachi bolalarga kompleks narsalarni kollektiv bo'lib qurishni, guruh bilan qurishni o'rgatib boradi. Bolalar bundan tashqari mavzuni aniqlab, kerakli materiallar tanlash, bir-bilari bilan maslahatlashib birga fikrlab qurishni o'rganadilar. Tayyorlov guruhida tarbiyalanuvchilari berilgan topshiriq bo'yicha, rasmlar orqali murakkab bo'lgan turli narsalarni yasaydilar. Qurish - yasash jarayonida predmetlar shakli orasida bog'liqlikni o'rganish, ularni qo'llanilishi alohida qismlarni katta-kichikligi, konstruksiyasini bolalar egallab boradilar. Tayyorlov guruhida bolalar transportning turlari bilan, binolar bilan tanishish katta ahamiyatga ega. Pedagog asosiy diqqatini binokorlarni nima uchun qo'llanilishga (aytiladi) qaratiladi. Bolalar o'lgan bilimlarini o'z ishlariida qo'llaydilar. Tayyorlov guruhida bolalar predmet shakli o'rnatidagi bog'liqlikni o'rganadilar. Tarbiyachi mashg'ulot o'tishidan avval bolalarni transportni turi bilan tanishtiradi. Bundan tashqari bolalar kemalarni turlari bilan ham tanishadilar: katta va kichik, yuk, harbiy, passajir kemalari. Tarbiyachi kemalarni turlariga solishtirib bolalarga tushuntiradi; tez yurar kemalar, uzun ingichga asosga ega, yuk kemasi-keng asosli, passajir kemasi harbiy kemaga qaraganda keng bo'ladi. Birinchi mashg'ulotda bolalar harbiy kema, keyingisida passajir kemasini yasaydilar. Shu chizma asosida "shahar transporti" mavzusida mashg'ulot o'tkaziladi. Kuzatish paytida bolalarda shahar transportining turli-tumanligi haqida tasavvuri rivojlanadi. Tarbiyachi transportning har bir turini nima uchun qo'llanilishi takidlab o'tadi. Keyinchalik bolalarda predmetning qo'llanilishiga ko'ra konstruksiyasini ajratish, konstruksiyani va predmetning alohida qismlarining katta-kichikligini aniqlash malakasi shakllanadi. Bu vazifani ko'prik qurish jarayonida hal qilish mumkin. Bolalar bir nechta konstruksiyasi bilan tanishadilar va quyidagi fikrga keladilar: Qurilmalarning o'ichami, ularning qo'llanilishi bo'yicha aniqlanadi. Kemalar qatnaydigan keng va chuqur daryoga baland va keng ko'prik quriladi. Ko'priknig tepa qismida transport va yo'lovchilar uchun yo'laklar quriladi. Birinchi mashg'ulotda tarbiyachi bolalarga yo'lovchilar uchun va transport

ham ko'prik qurishni taklif qiladi. Ikkinchi mashg'ulotda bolalar ham ko'prik ham transport uchun umumiy ko'prik quradilar. Uchinchi mashg'ulotda esa bolalarni o'zlari mustaqil konstruksiya o'ylab, uni nima uchun qo'llanilishini tushuntirib beradilar. Tayyorlov guruhida bolalarda turli binolar haqida tushuncha bo'ladi: ko'p qavatli bino, bino, vokzal, erak-uychalar.

Pedagog asosan bolalar diqqatini hayratli joylashtirish, qurilmalarini hayratli joylashtirishga qaratadi. O'qitib, shahar maydonlarni qurishda mavzuni o'tishdan avval pechani bolalarni shahar bo'ylab diqqatini olib boradi va bolalar diqqatini shaharni qurilishi va estetik natijalarga qaratadi. Mashg'ulotda bolalarni guruhchalarga bo'lib, har bir guruhga biror bir maydon, ko'chalari qurish topshiriladi. Bolalar turli binolarni qurayotganlarida ularda predmetning asosiy qismlarini va tanish bo'lgan geometrik shakllarni ajratish malakasi shakllanib boradi. Kinoteatrda ekskursiyadan so'ng bolalar tomoshabinlar sifatida foyega kirish qismini kub, prizma, yarim doira shakliga ega shakllarni ko'radilar va o'zlari kinoteatr quranganlarida shu narsalarga e'tibor beradilar. Tarbiyachi tomoshabinlar zali va foyeni qurilish natijasi ko'rsatib beradi. Bolalar jamoa bo'lib birga turli mavzularda narsalar quradilar (ko'chalar, temir yo'llar, vokzal, hayvonot bog'lari, kinoteatrlar va hokazo).

Tayyorlov guruh bolalari asosan qurish-yasashning quyidagi natijadan foydalanadilar, ya'ni tarbiyachining topshirig'i bo'yicha bola o'z tasavvuriga tayangan holda rasm, foto rasmlardan foydalanadi. Ko'p qatna qurilma mavzusi beriladi. Katta guruhga qaraganda bu guruhga beriladigan shartlar murakkabdir. Namunalar ko'pincha rasm, foto rasm bo'lib, bu rasmda bolalar ishlatimaydigan qurilish materialidan qurilgan qurilmalar aks etgan bo'ladi. Ba'zida tarbiyachini o'z yasagan narsani namuna sifatida ko'rsatish mumkin. Lekin bu usul bu yoshdagi bolalarga to'g'ri kelmaydi. Tarbiyachi topshirig'ini talimotiyotganda qurish-yasashni yangi usulini qisman ko'rsatib o'tadi. Tayyorlov guruhida ekskursiya va suhbatlar bolalarni qurish-

yasash obektlarini tasavvurlarini qilishlariga yordam beradi. Har bir ekskursiya bolalarni keyingi mashg'ulotga tayyorgarligini oshirishga qaratadi.

Nazorat savollari

MAVZU: MAKTABGACHA TALIM MUASSASALARI
FAVVIDY FAOLIYAT MASHG'ULOTLARI JIHOZLARIGA
QO'YILADIGAN TALABLAR (2 SOAT).

1. Bolalarning mashg'ulotlardan tashqari vaqtlarda tasviriy faoliyat bilan bogliqli Shug'ullanishlari uchun sharoit yaratish.
2. Maktabgacha ta'lim muassasasida bolalarning mustaqil tasviriy faoliyatini burchagining jihatlarini va materiallari.
3. Ma'mur to'liq, narsalar yasash, applikatsiyalar uchun muljallangan

TA'YINLASH SO'ZLARI: Tasviriy san'at, tasviriy faoliyat, maktabgacha ta'lim muassasasi, bolalarning mustaqil tasviriy faoliyatlari, yorug'lik, rang, konstruktiviy, perspektiva, rasm solish, narsalar tasviri, qayilqandir

Bolalarning mashg'ulotlardan tashqari vaqtlarda tasviriy faoliyat bilan mustaqil Shug'ullanishlari uchun sharoit yaratish.

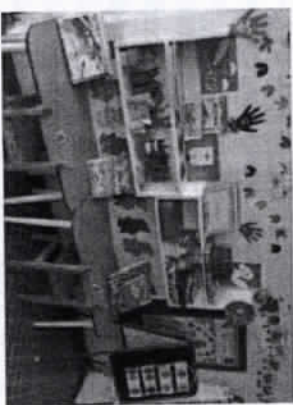
Bolalarning badiiy jihatdan tarbiya olishi faqatgina mashg'ulot davrida emas, balki kundalik hayotda yuzaga keladi. Bu o'rinda bolalarning o'z faolligi jarayonida yuzaga keluvchi mustaqil tasviriy faoliyat muhim rol o'ynaydi. U bu jarayonda mashg'ulotlarda olgan badiiy tajribasidan foydalanadi. Mashg'ulotdan tashqari vaqtlarda bolalar o'zini sevgan mavzularga tasviriy faoliyatning biror bir turlariga hisobdan foydalanib yoki xohish seziladi. Bunga bolalarning o'z ixtiyorlari, shaharlari bo'yicha ishlagan loy, applikatsiya, rasm va qurish yasash ishlarini o'z ichiga oladi. Shuningdek, tasviriy san'at va uning turlari, muqimiyat, adabiyot, bolalar mustaqil tasviriy faoliyatining asosiy sabablarini hisoblab, bolalarning kechimalarini boyitadi. Teatr, kino, sirk, radio televizion eshittirishlarni ko'rish bolalarda obrazlarni ifodalash, muqimiyat bo'yicha yanada oshiradi. Bolalarda tasviriy faoliyatni o'z ichiga olgan Shug'ullanishlari jarayonida ularda chizish, yopishtirish, ranglar yoki qurilish materiallaridan o'z yonchoqlar yasashga nisbatan

xohish uygʻonadi. Ular oʻz oʻyinchoqlarini oʻrtoqlariga, tarbiyachisiga 8-martga oʻz buvilari, onalari uchun sovgʻalar tayyorlab, ularga hadya qiladilar. Baʼzida bolalar zalni, guruh xonasini bezatish uchun oʻyinchoqlar yasaydilar yoki mashgʻulotlar uchun koʻrgazma materiallari tayyorlaydilar. Masalan, sanash uchun shablonlar, solib qoʻyish uchun qutilar va hokazo. Bolalar guruhda yoki oʻrtoqlarida paydo boʻlgan yangi narsalar bilan qiziqib, uni chizishga yoki applikasiya qilishlari mumkin. Masalan, birorta bola bogʻchaga yangi qoʻlqopda keladi, bolalarga u yoqib qoldi va bolalar uni tasvirlashga oʻtishlari mumkin. Bolalar albatta, oʻzlariga yaqin boʻlgan narsalarni chizadilar. Masalan, shimolda yashovchibugʻuni, Oʻrta Osiyoda esa togʻlar, qumliklar va tuyalarni tasvirlaydi. Bolalar, ayniqsa, koʻproq dekorativ va ertak hikoya asosida rasm chizadilar. Qizil gilam va naqshlarni chizadilar, qoʻgʻirchoqni bezaydilar. Tayyorlov guruhida esa koʻproq bolalarning naturaga qarab gullar, vazalar chizishlarini kuzatish mumkin. Shuningdek, guruh xonasini, zalni bezatish uchun dekorativ bezaklar chizadilar. Bu jarayonda bolalar, asosan, akvarel, guash, rangli boʻrʻlar, koʻmirliayoqchalardan foydalanadilar. Bolalar boʻsh vaqtlarida loydan, plastilindan narsalar yasashni yaxshi koʻradilar. Ular odamlar, hayvonlar, ertak qahramonlarini loydan yasaydilar. Ayniqsa, jamoa boʻlib narsalar yasash katta oʻrin tutadi. Bolalar guruhlariga birlashib, mavzular asosida oʻyinchoqlar yasaydilar. Masalan, «Mazay bobo va quyonlar», turli idish-ovloqlar. Bolalar geometrik shakllarni qirgib yopishtiradilar, qor parchalari, qogʻozdan qirgʻilgan qoʻgʻirchoqlar uchun koʻylaklar va hokazo. Bolalar jamoa boʻlib applikasiya ishtarini bajaradilar. Masalan, qoʻgʻirchoq uchun gilamcha, bolalar ishlarining mazmunini, maktabgacha taʼlim muassasasi hayotidan yoki yaqin ularni oʻrab turgan hayotdan, atrofdan olishi mumkin. Qurish yasashda esa bolalar katta va mayda qurilish detallaridan foydalanadilar, garaj, uylar, paroxodlar quradilar. Qogʻozdan archa uchun, guruh xonasi uchun oʻyinchoqlar yasadi. Tabiat materiallaridan, gugurt choʻpi, plastilin yordamida, qayiqchalar yasaydilar. Kuzda turli-tuman barglardan piramida yoki shapkachalar yasaydilar. Mashgʻulotdan tashqari, bolalar kitoblardagi rangli rasmlarni rasmi albomchalarni tomosha qiladilar. Bu esa bolalarning badiiy didlarini, idrok qilishlarini oʻsiradi. Rangli shaklni sezishni oʻsirish maqsadida didaqtik oʻyinlar uyushtiriladi. Shuningdek, bolalar mustaqil tasviriy faoliyat bilan bino ichida ochiq

havoda ham Shugʻullanishlari mumkin. Buning uchun bolalarga, masalan, asfaltida chizish uchun rangli boʻrʻlar, loydan yoki qumdan turli xil figuralar yasash, toshlarni terib, turli koʻrinishlarni hosil qilish, somondan turli xil narsalar yasashlarini, qishda esa qordan turli narsalar yasab, ularni rangli muzchalar bilan bezatishni taklif etish mumkin. Shuningdek, bolalarning mustaqil tasviriy faoliyatlari oʻzaro, yaʼni rasm, loy, applikasiya, qurish yasash bilan chambarchas bogʻliqdir.

Bolalarning bu faoliyatlarini ularni tashkil etadigan roli oʻyinlar bilan ham bogʻliqdir. Yirik qurilish detallaridan jamoa fermasi, kino, doʻkon quradilar, bu oʻyin uchun loydan sabzavot va mevalar yasaydilar. Har bir bola mustaqil tasviriy faoliyat jarayonida tarbiyachi oldiga kelib, oʻziga kerakli zarur narsani soʻrab olishi, tushuntirib berishi va u bilan nima ish qilmoqchi ekanligi haqida soʻzlab berishi mumkin. Bu jarayonda bolalar oʻz oldiga aniq maqsad qoʻyib, uni bajarish usullarini, yoʻllarini oʻzlari mustaqil axtarib topishga harakat qiladilar. Bolalarning faolligi jarayonida vujudga keluvchi mustaqil tasviriy faoliyati tarbiyachining Shu ishga rahbarlik qilishida biroz qiyinchilik tugʻdiradi. Chunki tarbiyachi toʻgʻridan toʻgʻri rahbarlik qilmay, balki ikkinchi darajali holatni egallaydi. Bola tevarak-atrof hududidagi taassurotlarini mustaqil ravishda tasvirlash uchun ular tasvirning vositalaridan keng va erkin foydalanishni bilishlari lozim. Bu esa mashgʻulotlar jarayonida tarbiyachi tomondan berilib, bolalar tomondan egallangan bilim va malakalar hamda taassurotlarning koʻpayib, boyib borishi bilan belgilanadi. Masalan, naturaga qarab gul rasmni chizgach, bolalar bilan gulzordagi gullarni yoki uchaskadagi gullarni, rasmlardagi turli gullarni koʻrib chiqish lozim. Shundaygina bolalar oʻz mustaqil faoliyatlarini gullardan chiroyli guldastalar va dekorativ kompozitsiyalar tuza oladilar.

Tarbiyachi bolalarga ular nimalarning tasvirini xohlashsa, oʻsha predmetlarni koʻrib, kuzatib chiqishni taklif etadi. Agarda bola samolyot, mashina chizmoqchi boʻlsa, tarbiyachi undan chizishni bilasammi, deb soʻrashi va yordam sifatida bolalarga transport turlarining rangli rasmini

ko'rib chiqishini va bunda ularning har bir o'ziga xos xususiyatlariga bo'la diqqatini tortishi lozim. Bolalar diqqatini ko'proq uncha murakkab bo'lmagan dekorativ kompozitsiyalar tortadi. Masalan, gilamche, salfetka va hokazo. Shuning uchun tarbiyachi bolalar ishini boyitish maqsadida, mashg'ulotlardan tashqari tasviriy faoliyat jarayonida bolalarga dekorativ naqshlarni ko'rib chiqish uchun tavsiya etilishi mumkin. Masalan, Dimkov naqshlari. Agarda bolalar mashg'ulotdan tashqari mazmuni kompozitsiya tasvirlamoqchi bo'lsalar, tarbiyachi qog'oz varag'idan predmetlar qanday yasashni, ish tartibini eslatib o'tishi zarur. Bolalar bo'sh vaqtlarida o'zlari sevgan ranglar bilan bo'yogda, qalamda Shug'ullanishni sevadilar, tarbiyachi materialning xillarini rango-rang qilib, bolalarning bu qiziqishlarini, xohishlarini o'stirishi lozim. Bolalarga chizayotgan ishlarni toza, chiroyli qilib bajarishlarini eslatib borishi lozim. Tarbiyachi bolalarning bu ishlarida ularga maslahatgo'y bo'lishi kerak. U bola qanday qilish lozimligini aytmaydi, balki bola bilan ishning borishini tahlil qilib, bolaga ishning sifati bo'lishi uchun yordam beradi.

Mustaqil tasviriy faoliyat jarayonida faollik yoki xohish, bolalar tomondan kelib chiqishi kerak. Agarda tarbiyachi bu jarayon davomida kichik va o'rta guruh bolalariga ko'proq maslahat berib, faolligini oshirsa, katta tayyorlov guruhlarida bolalarga ko'proq mustaqillik berishlari lozim. Tasviriy faoliyatida bolalar faolligi asosida do'stona munosabatlar tarkib topadi, bolalar bir-birlariga maslahatlar beradi, yordam beradi, ya'ni jamoa bo'lib ijod qilish o'sadi. Bolalarning mustaqil tasviriy faoliyati bilan Shug'ullanishi uchun materiallar yetarli darajada bo'lishi, loy yetarli va qulay bo'lishi, materiallarni saqlash uchun joylashgan yovonlar bolalar olishi uchun qulay bo'lishi, tasviriy san'at asarlari, Shuningdek, dekorativ san'at namunalari, naqshlar, xoxloma va Dimkov o'yinchoqlari bo'lishi zarur. Bular tasviriy faoliyat burchagini bezashi mumkin. Shuningdek, tasviriy faoliyat zonasida doska bo'lishi lozim, chunki bolalar unga rangli bo'rlar bilan rasmlar chizadilar. Turli-tuman materiallarning bo'lishi, bolalar mustaqil tasviriy faoliyatlarini yana ham boyitadi. Tasviriy faoliyat burchagidagi materiallarni tarbiyachi vaqti-vaqti bilan almashirib, to'ldirib boradi. Illustrativ rasmlar to'plami bo'yicha xoxloma, dimkovo o'yinchoqlari stol ustiga terib joylashtiriladi. Bolalar ularni ko'rib chiqadilar. Bolalar o'yin jarayonida rasm chizishdan tashqari, loydan o'yinchoqlar yasashni

kerakli ko'radilar. Qurilish materialardan bolalar keng foydalanib, o'yinlar tashkil qiladilar. Ammo tarbiyachi oldindan qurilish burchagini eslatib etish to'g'risida o'ylab ko'rish kerak. Bu burchakda tarbiyachi o'yinchoqlarni, odam va hayvon obrazlarini, transport, o'simliklarni tasvirlamoqchi mayda o'yinchoqlarni ham joylashtiradi. Katta va tayyorlov guruh qurilish burchagiga qurilmalar tasviri aks ettirilgan albomlar, fotoasoslarni ham joylashtirish lozim. Albomda yig'ilgan fotosuratlar turli-tuman binolarning ko'rinishini tasvirlash mumkin. Masalan, ko'prik, transport, binolar kabi.

Bolalar qurilmalar qurish jarayonida o'z qurilmalarini boshqatdan ko'rib, o'zgartirib, turli xil detallar bilan boradilar, Shuning uchun bolalarning juda qiziqib qurayotgan ishlari bir necha kun mobaynida saqlanishi zarur. Kichik guruhlarda esa tarbiyachi bolalarga nimalar qurilganiga o'rganayotganini o'zi eslatadi, o'zi bolalar o'rniida ishtirok etadi va qurilmalarni qurish jarayonida birgalikda yordamlashadi va qog'oz vaqtida maydonchaga qurilish materiallarining to'planini olib chiqadi, bolalar stol ustida turli xil qurilmalar quradilar, ular bilan o'yin o'yinaydilar. Qo'l mehnati burchagida xilma-xil materiallardan karton, peltin, qog'oz, qutichalar va tabiat materialla-ridan saqlanadi. Katta guruhdagi bolalar tarbiyachining rahbarligida mashg'ulotda olgan bilim va ma'lakatni asosida, o'yin uchun kerakli o'yinchoqlar yasaydilar. Tarbiyachi bolalarga maslahatlar beradi, qiyalishsa, ko'rsatib beradi. Ba'zida tarbiyachining o'zi o'yinchoq yasaydi, ammo albatta bularni bu ishga jalb etadi. Masalan, qaysidir qismini yopishtirishni yoki kerakli qismlarni tamlab olishni taklif etishi mumkin. Ba'zida tarbiyachi mashg'ulotdan ikki-uch kun oldin, bolalar yasashi lozim bo'lgan buyumni bolalar ishtirokida yasab, ikki-uch kun burchakda saqlashi mumkin. Tabiat materiallari bilan ham bag'lar, shoxlar, o'simliklarni yig'ib, joludlar ishlashadi. So'ng ularni sayr yoki ekskursiyada kuzatib, bolalar ularni yig'adilar va tarbiyachi ulardan qanday qilib o'yinchoq yasash kerakligini ko'rsatib beradi. Masalan, shishkalardan iborat, baliq va boshqalar yasaydilar. Tarbiyachi bolalardan bu materiallardan nimalar qilish mumkinligini so'rab, ularda fantaziyaning faolligini o'stirib boradi.

Kichik va o'rta guruh bolalari ham mashg'ulotlardan tashqari rasmlarda rasm chizish, loydan buyumlar yasashga qiziqishi uyg'un

boradi. Ular turli xil soddada ko'rinishdagi rasmlar chizishga va o'rta guruh turli xil figuralarni rangli qog'ozdan qirgadilar. Tadbiryachi ularning qiziqishlarini o'stirib, rangli qog'ozdan chipitalar, cheklar qirgishni tavsiya etishi mumkin. Tasviriy faoliyatga pedagogik rahbarlik qilish mashg'ulotdan tashqari vaqtda asta-sekin o'zgarib boradi. Ya'ni harakatlarni ko'rsatib berishdan mustaqillikka o'tish, material tanlashda yoki o'z rejasini o'ylagan maqsadini tasvirlashda ham Mashg'ulotdan tashqari vaqtda tasviriy faoliyatni ishning yordamchi shakliga aylantirib yuborish kerak emas. Shuningdek, tadbiryachi Shumi esda tutmog'i lozimki, mashg'ulotdan tashqari tasviriy faoliyat bilan Shug'ullanish hamma uchun majburiy emas, u bilan kim chizishni, loydan narsa yasashni, qirgishni yaxshi ko'rgan bolalar Shug'ullanishi mumkin. Bolalar tasviriy faoliyat bilan mashg'ulotdan tashqari vaqtda 10-15 daqiqada davomida Shug'ullanib, o'z rasmlarini, loy va applikatsiyani tugatishlarini yoki uni keyingi kunda ham davom ettirib, tugatishlari mumkin. Bu faoliyatga rahbarlik qilish tadbiryachidan juda katta sezgirlikni, diqqatni va bolalarning ijodiy qobiliyatlarining o'sishi uchun sharoit yaratib berishni talab etadi.

Bolalarning mustaqil tasviriy faoliyatlari burchagining jilozlari va materiallari. Bolalarning mashg'ulotlardan tashqari vaqtlarda tasviriy faoliyat bilan mustaqil Shug'ullanishlari uchun sharoit yaratilgan bo'lishi kerak. Bu maqsadda guruh xonasining yaxshi yoritilgan va o'yin burchagidan mumkin qadar uzoqroq biron bir joyi ajratilishi kerak. Xonaning deraza oldi ajratilishi maqsadga muvofiq, u yerda ikki-uch stol qo'yiladi. Agar deraza tokchalari past bo'lsa, ularga taxtalar mustahkamlanadi, bolalar Shug'ullanma-yotgan paytda ularni tushirib qo'yish mumkin. Rasm solish, narsalar yasash, applikatsiyalar uchun mo'ljallangan buyumlar yaqin turgan javonning ochiq tokchalarda, stollarda turishi kerak. Kichik guruhda bolalarga erkin foydalanishlari uchun faqat rangli qalamlar beriladi. Katta guruh bolalariga (ayrim cheklanishlar bilan) barcha materiallar berilishi mumkin: Loy o'ngiga plastilin tavsiya qilinadi. Bolalar o'z rasmlarini «Xalq etraklari», «Odamlar mehnati», «Manzarali naqshlar», «Tabiat haqida» va Shu kabi mavzuitik papkalarga joylashtiradilar. Tasviriy faoliyat («zonasida») bolalar o'z ishlari ijodiy foydalanadigan tabiiy materiallar solingan quti va ko'rgazmali qurollar bo'lishi kerak.

Rasm solish, narsalar yasash, applikatsiyalar uchun mo'ljallangan buyumlar

Bo'yog'lar. Rasm solishda suvli bo'yog'ning ikki turi - guash va akravareldan foydalaniladi. Maktabgacha tadbiryachidagi bolalar uchun akravareldan, shaffof bo'yog'lar - guash qulaydir.

Bo'yog'ni mo'yqalamda turadigan, undan tomib tushmaydigan, o'zining qaymoq quyuvchidek qilib aralashirilishi kerak. Bo'yog'larini bolalar rangni ko'rib turishlari uchun qirralari past shaffof bankachalarga quyilgan ma'qul.

Yopiq qopqoqchali polietilen bankachalardagi guash bo'yog'laridan foydalanish qulay: tadbiryachilar bo'yog'ni ularning o'zida tayyorlaydilar. Mashg'ulotdan so'ng ularni boshqa narsaga qo'yamay qoldiraveradilar. Bunda bo'yog' tejam bilan sarflanadi va uni tayyorlashga ko'p vaqt ketmaydi. Tadbiryachi bo'yog'ning kerakli rangini chiqarishni bilishi kerak. Akravel bo'yog'lar katta va maktabga tayyorlov guruhlari bolalariga tavsiya qilinadi. Akravel bo'yog'larining farglovchi xususiyati, ularning kukun qilib maydalangan pigment va ko'p miqdordagi yopishtiruvchi moddalardan (bog'lovchi sifatida) iboratligidir. Kukun qilib maydalanganligi tufayli akravel bo'yog'lar o'zlarining asosiy fazilatlarini shaffoflik kash etadilar. Hozirgi kunda akravel har xil ko'rinishda: qattiq - pila shaklida, yarim yumshoq-chinni shakllarda va yumshoq tashqi-hudlarda ishlab chiqarilmoqda. Maktabgacha ta'lim muassasasi sharoitlarida yarim yumshoq (shakllardagi) akravareldan foydalanish mo'qulroq. Bolalarning akravel bo'yog'laridan xuddi guash bo'yog'laridan rasm solganidek foydalanishlariga yo'l qo'yib bo'lmaydi. Bolalar akravel bo'yog'larini bilan rasm solar ekanlar, predmetlar konturini oldin qog'ozga oddiy qalam bilan tushiradilar. Mashg'ulotlar va bolalarning mustaqil badiiy va ijodiy faoliyatlari uchun pastel - turli rangdagi bo'y o'n stergenchalar tavsiya etiladi. Pastel to'plamida har bir nechta tanga ega bo'lgan beshta rang bo'ladi, buning o'zi ish uchun tayyor bo'lgan bo'yog'lar qattiq, yumshoq va o'rta turlarga bo'linadi. Bolalar Pastel Pastel qattiq, yumshoq va o'rta turlarga bo'linadi. Bolalar uchun yumshoq pastel tavsiya etiladi. Bu bo'yog' ehtiyotkorlik bilan muvohabada bo'lishni talab etadi, chunki u oson uvalanadi, sinadi. Shuning uchun pastel stergening har birini zar qog'ozga o'rash kerak bo'ladi. Rangli mum bo'rlar stergen ko'rinishida 12 tadan 36 tagacha rangda to'plam qilib sotiladi. Uning bilan ham xuddi pastel singari rasm solinadi. Rangli mum bo'rlarning afzalligi Shundaki, ular bilan

Nazorat savollari:

1. Bolalarning mashg'ulotlardan tashqari vaqtlarda tasviriyl faoliyati bilan mustaqil Shug'ullanishlari uchun qanday sharoit yaratish zarur.
2. Maktabgacha ta'lim muassasasida bolalarning mustaqil tasviriyl faoliyatlari burchagining jihozlari va materiallari haqida ma'lumot bering.
3. Rasm solish, narsalar yasash, applikasiyalar uchun muljallangan buyumlar nimalardan iborat?

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. "Maktabgacha ta'limga qo'yiladigan davlat talablari" T.: 2017
2. Takomillashirilgan "Bolajon" tayanch dasturi. T.: 2016.
3. Ishmukamedov R.J., Yuldashev M. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar.T.: "Nihol" nashriyoti, 2013, 2016.-279b.
4. Tolibov O., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning ta'limiy asoslari T.: 2006. - 163
5. Ishmukamedov R. O'quv jarayonida interfaol uslublar va pedagogik texnologiyalarni qo'llash uslubiyati. T.: RBIMM, 2008. 68 b.
6. Ibragimova Z., Maktabgacha ta'lim muassasalarida badiiy adabiyot (ilk, kichik, o'rta, katta va tayyorlov guruhlar uchun mashg'ulotlar to'plami).T., 2012.
7. Ibragimova Z. "Bolajon" tayanch dasturi bo'yicha badiiy adabiyot to'plamini. 1- kitob., T., 2013.
8. Hakimjonqulova Z.A., Fayzullaeva M., Maktabgacha yoshdagi bolalarni atrof- muhit bilan tanishtirish (ilk, kichik, o'rta guruhlar uchun). T.: 2015.
9. Amirova. G.A., va boshq. Maktabgacha ta'lim muassasalarida applikasiya mashg'ulotlari. T.: 2014.
10. Maktabgacha tarbiya pedagogikasi. V.I.Loginova, P.G.Samokovalar tahriri ostida. T.: O'qituvchi. 1991.
11. Bolalar bog'chasida estetik tarbiya (N.A.Vetlugina tahriri ostida) T., O'qituvchi, 1981.
12. Loginova V.I, Samarukova T.G. tahriri ostida. Maktabgacha tarbiya pedagogikasi. 2 qismli. 1- qism. T., O'qituvchi. 1991. 127
13. T.S.Komarova. Metodika obucheniya izobrazitelnoy deyatelnosti i konstruirovaniyu. M.: Prosvemenie. 1991.
14. Sakulina N.P. Risunok, applikasiya, rabota s glinoy v detskom sadu. M.: Prosvemenie. 1993.
15. L.V.Kusakova. «Konstruirovaniye i ruchnoy trud v detskom sadu». M.: «Prosvemenie»..1990.
16. O.Jamollidinova. «Katta bog'cha bolalarini xalq hunarmandchiligiga o'rnatish bo'yicha ish dasturi» T.:1996.
17. Z.V.Lishivan «Konstruirovaniye» M.: «Prosvemenie».1981g.
18. M.A.Gusakova. Applikasiya. M., «Prosvemenie» 1977.

15. Sakulina N.P. Risunok, aplikatsiya, rabota s glinoy v detskom sadu. M.: Prosvetmenie. 1993.

19. M.Nurmatova, Sh.Xasanova. D.Azimova. Ustaxonada amaliy mashg'ulot. «Cho'lpon». T., 2010 y.

20. M.Nurmatova, Sh.Xasanova. Rasm, buyum yasash va tasviri faoliyat metodikasi. «Musiq». T., 2010

Elektron ta'lim resurslari

1. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi: www.uzedu.uz.

2. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi: www.uzedu.uz.

3. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi huzuridagi Multimedia umumta'lim dasturlarini rivojlantirish markazi: Ommakal Hedonystimay ob'ekt rinepcebliku.

www.multimedia.uz.

4. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi huzuridagi Bosh ilmiy-metodik markaz: www.bimm.uz

5. Toshkent davlat pedagogika universiteti huzuridagi xalq ta'limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududiy markazi: www.giu.uz

6. Malaka oshirish muassasalari: <http://www.pedagog.uz>

7. "Istedod" jamg'armasi: <http://www.istedod.uz>

8. Respublika bolalar kutubxonasi: www.kitob.uz

9. Ijtimoiy axborot ta'lim portali: www.ziyounet.uz

MUNDARIJA

MAKTABGACHA TA'LIMDA TASVIRIY FAOLIYAT FANINING PREDMETI, MAQSADI, VAZIFALARI VA BOSHQA FANLAR BILAN BOG'LIQLIGI

Mavzu: Maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama rivojlantirishda tasviri faoliyatining ahamiyati.	3
Tasviri faoliyatga o'rgatish jarayonidagi o'rni	9
Mavzu: Tasviri faoliyatga o'rgatishning maqsadi va dastur tamoyillari.	12
Mavzu: Tasviri faoliyat o'quv-tarbiya jarayon(mashg'ulot)larini tashkil qilish va o'tkazish.	27
Mavzu: Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rasm, loy, aplikatsiya qurish- yasash mashg'ulotlari. Maktabgacha yoshdagi bolalarning rasm chizishga o'rgatish.	32
Mavzu: Tasviri faoliyat mashg'ulotlarini tashkil qilish	53
Mavzu: Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida plastilin, loy bilan ishlash mashg'ulotlari.	59
Mavzu: Maktabgacha yoshdagi bolalarni aplikatsiya ishlari o'rgatish. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida qurish-yasash mashg'ulotlari	64
Mavzu: Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida qurish-yasash mashg'ulotlari.	79
MAKTABGACHA YOSHDAgi BOLALARNI TASVIRIY QOBILiyATLARI, IJODKORLIGINI RIVOJLANTIRISH	
Mavzu: Maktabgacha ta'lim muassasalari tasviri faoliyat mashg'ulotlari jihozlariga qo'yiladigan talablar (2 soat).	97
Foydalanilgan adabiyotlar	107

SH.IBOTIROVA, M.S.ACHILOVA

MAKTABGACHA TA'LIMDA TASVIRIY FAOLİYAT

O'quv qo'llama

Muharrir: X. Tahirov

Texnik muharrir: S. Meliquziyeva

Musahhih: M. Yunusova

Sahifalovchi: A. Muhammad

Nashr. lits № 1961. 07.04.2022.

Bosishga ruxsat etildi 11.11.2022.

Bichimi 60x84 1/16. Ofset qog'ozi. "Times New Roman"
garniturası. Hisob-nashr tabog'i. 14,5.

Adadi 100 dona. Buyurtma № 125.

«BOOK TRADE 2022» MCHJ bosmaxonasida chop etildi.

Manzili: Toshkent v., Chirchiq sh., Madaniyat MFY,

Saodat ko'chasi, 17-1.